

VII URTEA - III-IV ZENBAKIA

1926 UZTAIŁA-LOTAZIŁA

EUSKERA

EUSKALTZAINdia'REN LAN ETA AGIRIAK
TRABAJOS Y ACTAS DE LA ACADEMIA DE LA LENGUA VASCA
TRAVAUX ET ACTES DE L'ACADEMIE DE LA LANGUE BASQUE

BILBO'N

Euskaltzaindia'ren etxeai
Ribera, 5

DONOSTIA'N

San Iñazio'ren Gutundegiān
Garibay, 28

EUSKO-ARGITALDARIA

BANCO DE ESPAÑA, 3

BILBAO, 1927

—ESAERA ZAŔAK—

—Intza'r Damaso an—

OBSERVACIONES ACERCA DE LA OBRA «LANGUE
BASQUE ET LANGUES FINNOISES», DEL PRÍNCIPE
LUIS LUCIANO BONAPARTE

—Resurrección M. de Azkue—

—EŘIAREN ITZ ETA ESANERA BATSUEK—

—Nikolas Ormaetxea—

GIPUZKOÀ'K ERIZKIZUNDIARI ERANTZUN DIONA

—EUSKALTZAININDIA'REN BATZAR-AGIRIAK—

ELIAS AROSPE, ZUMAYA KO ENDORE JAUNAK,

—ETXEGARAI'TAR BONIFAZIO—

—Jaunaren euskaltzain-saferan irakufitako itzaldia—

—EUSKAL EŘIKO ETXÊN IZENAK—

—Etxegarai'taf Bonifazio—

ETXEGARAI' TAŔ BONIFAZIO EUSKALTZAIN BEŘI
JAUNAREN ITZALDIARI EŘAMON INTZAGARAI EUS-

—KALTZAIN JAUNAK EGIN ZION ERANTZUMENA—

ESAERA-ZÁRAK

Euskaldun éritařen artean esaera-zar jakintsu eder asko daude lotan.

Gutxiena uste giñun garaiean ateraldi bat ařigaria egiten digute, alako esanera txoragaría esanez.

Zein érax litzeken, beti eriarekin bizi dan batentzat esanera eder oiek jasotzea.

Gure érietako Apaiz jaun agurgaríei eske auxe gogotik bai egingo niekela; jaso ditzatela ez ustean beren belaríetara datozen esanera zar oiek.

Esanera oietantxe dago lo, gure auřekoena jakinduri ez txikia. Zenbat aberastu gentzake gure izkuntza éritařen agotan egunero dabiltzan guziak guregandu al-ba gentzazke!

Lan ontan-aúretik lagundu diguten guziei, gure esker onik biziena erakutsi nai diegu ořialde auetatik.

Auřera ere *Coligit fragmenta, ne pereant:* bildu gure luřean galtzen ari diran jakinduri apur oiek.

Gure laguntzale maite oiei eskeintzen dizkitzuet ořialde bakar auek.

ESAERA-ZARAK

1. *Arotzain etxian keŕena zurez.*
(AN-baz). (En casa del herrero cuchara de palo).
2. *Ire oñazia ta auntzein gauerdiko eztule.*
(AN-baz). (Tu dolor no es nada).
3. *Gizona gizon saskitik ere.*
(AN-baz). (La mona, aunque se vista de seda...).
4. *Maipetik xuxtu.*
(AN-baz). (Dejar capote).
5. *Maipetik pixtu.*
(AN-c). (Dejar capote).
6. *Eŕaiok, eŕaiok, begaríen egalera.*
(AN-baz). (Vete a decírselo a él).
7. *Ameka etxe, ameka labe, ameka dolare, ogei ta bi zitabe, bat bertziaz beartu gabe.*
(Se dice de Anitz, Bartzán). (Se bastan para vivir).
8. *Zakur-makuŕe ta andre negaŕa biek peto.*
(AN-Laŕaun). (Cojera de perro y lloro de mujer idem).
9. *Letro ari du* (AN-Laŕaun); *Etro ari du* (AN-Imoz);
Ubeŕaka ari du (AN-Mezkiritz); *Ugeráka ari du* (AN-Otxagabia).
(Llueve torrencialmente).

Denak presa, baño asti izaki.

(AN-Aurizperí). (Todas, parece, tienen prisa, pero no les falta tiempo para charlar).

10

Ilunagarían, yende anitz iturían.

(AN-Aurizperí) (Al anochecer nunca falta gente en la fuente).

11 X

Zato biar goizian, nik leotik botatzen dudan diruen arápatzera.

(AN-Aurizperí). (Nadie tenemos sobrante).

12 X

Ilurán da (AN-Aurizperí); *Ilurén dago* (Baztán).

(Está agonizando).

13

¡Zer klaska duen!

(AN-Aurizperí). (¡Qué hablar tan claro tiene!)

14

Soñuak erakusten ziren nola dantza.

(AN-Aurizperí). (Gasto porque tengo).

15

Iri eŕaten dat goríe, ai dezan xuriek.

(AN-baz). (A ti te digo, Pedro, para que me entienda Juan).

16

Antxe eŕan diot aizek xurie, aizek goríe.

(AN-baz). (Le he dicho las verdades).

17 +

Usoak gan eta sareak eda.

(AN-baz). (Muerto el burro, cebada al rabo).

18

¡Atsa izaki gure bizie!

(AN-b. Basuburue). ¡Qué vana es la vida del hombre!)

19 f

Xuriek eta beltxak aitu tu.

(AN-baz). (Le he cantado las trece).

20 X

Eguraldi txaŕak erakusten du espalpeko gosea.

(AN-Imoz). (El mal tiempo produce el apetito del trigo no trillado).

21 X

22 *¡Eztitek gaizki gazpiletu!*

(AN-baz). (¡No te han robado mal!).

23 *San Simon eta San Juda, uda joan da ta negua eldu da; artzai gaxoa galdu da.* (Uitzi).

(AN-Laíun). Por San Simón y San Judas entrado el invierno y perdido es el pastor).

24 *Lengo lepotik burua.*

(AN-Basaburua). (Genio y figura hasta la sepultura).

25 *Ateratzeko tinke-tinke egon naiz.*

(AN-baz). (He estado a punto de salir).

26 *;Ortxopolotako otzik etzeramak!*

(AN-Laíun). (¡Qué de prisa va!).

27 *Eri beratz, il gogor.*

(AN-Zuriain). (El enfermizo dura mucho).

28 *Delubreik bee (bage) gelditu da.*

(Etxaí-Aranaz). (Se ha quedado sin fuerzas).

29 *Jainkoa siestan zegoala ainzkoraren yunteekin egiña aiz i.*

(AN-Beruete). (Cuando Dios estaba dormido te hubo de hacer con la cabeza del hacha). Dicho a un feo.

30 *Gure itxean Piñiri sartu da.*

(AN-Ultzama). (Hemos terminado la harina del año).

31 *Piñiri urbil dugu.*

32 *Piñiri bota eta... Se dice cuando ya se termina o se vuelve ya a entrar el primer trigo a casa.*

Lorik ez dula egin, lo-arma bakařik.

(AN-Madoz). (Que no ha dormido, sino dormitado tan solo).

Ordun atera zituen trapuk eguzkitara.

(AN-Laŕaun). (Entonces se descubrieron sus engaños).

Napar apaizak iputz iztupez, ta iputz Apaizak napar iztupez atoŕa.

(AN-Uitzi). (Siempre se busca lo del vecino como mejor).

Dudun guŕiko, dugun betiko.

(AN-Zuriain). (Tengamos para siempre, aunque sea poco).

Gaitz zaŕa, aje txaŕa.

(AN - Oderiz). (Enfermedad vieja es difícil de curar).

Norpalek buŕo egin dizu.

(AN-Madoz). (Alguno te ha echado la mala ventura).

Akioan-akioan ezpada lanik ezin egiñazi.

(AN-Madóz). (Si no es a puro decirles no es posible hacerles trabajar).

Onen istiek ederki egiten ū.

(AN-Lizaso). (Le remeda perfectamente).

Áraka doazi diruek.

(AN-Lizaso). (Los dineros van a puñadas).

Ura áraka dario.

(AN-Lizaso). (Vásele el agua a chorros).

Añaldaka badoazi jendiak.

(AN-Lizaso). (Va multitud de gente).

Askabe dago gaur.

(AN-Uitzi). (Hoy está el tiempo sofocante).

Añoa bai añoa, ego aizeak deraman orbela bezalakoa.

(G-Andoain). Era tan vano como la hojarasca que arrastra el bochorno).

Beste egitekorik etzuenak bere etxeari sua eman emen zion.

(AN-Beramendi). (El perezoso nunca tuvo idea buena).

Ullikerietan egon.

(AN-Aldaz). (Entretenerse en niñerías).

Beren aña ba-due.

(Olazagutia). (Tienen su santo y seña).

¿Bi jaiek doakala al die?

(AN-Madoz). (¿Son las dos fiestas seguidas?).

Bi egunes doakala etofi zaigu.

(AN-Madoz). (Se nos ha venido dos días seguidos.)

¿Magdalen astea bero? Agaka gero.

(AN-Aldaz). (Cuando calienta por Santa Magdalena, año de castañas).

Ongabe geunden guziok.

(AN-Madoz). (Estábamos intranquilos).

Bizkoŕago, indárez baño mingañez.

(AN-Madoz). (Más es él por el pico que por la realidad).

53

Erauntsie aña estalki ematen du Jaungoikoak.

(AN-Madoz). (A proporción de los trabajos da el Señor la gracia).

54

Etxean egokierarik eztu izan.

(AN-Oderiz). (No ha tenido gusto en su casa).

55

Olo gosea kantari: neskatz asea dantzari.

(AN-Baraibar). (La gallina hambrienta cantadora: la muchacha ahita bailarina).

56

Ezta beará bezalako mutilik.

(Beramendi). (No hay mejor maestro que la necesidad).

57

¡Or konpon! Or konponek etxea galdu emen zuen.

(Beramendi). (Quien abandona su negocio a otros, todo lo pierde).

58

Zergertaere ongi bizi zu zen.

(Beramendi). (Quien vive prevenido vale por dos).

59

Zozoak beleari ipurbeltz.

(AN-Madoz). El tordo se burla del cuervo por su negrura).

60

Sasiak ere bai ditu begiak.

(Osakar). (No se puede fiar en ninguna parte).

61

62 Aldena, itxasoan den aŕayik oberena.

(Beramendi). (Quien hace lo que puede siempre avanza).

63 ¡Zer ekaitzek aŕapatu duen!

(Merkiritz). (¡Qué nevada le ha sorprendido!).

64 Txerí aulak ezkuŕa amets.

(AN-Laŕaun). (El hambriento sueña con la comida).

65 Latin artu bearía izaten da.

(AN-Beramendi). (Hay ocasiones en que hay que renegar).

66 Taxo eman dio.

(AN-Lizaso). (Ya ha comprendido).

67 Bieŕak ondutako matsu.

(Aŕuazu). (Hombre convertido a fuerza de golpes).

68 Zazpi azal kopetan dituna.

(AN-Irañeta). (Es un desvergonzado).

69 Nork nori? zartagi zaŕak pertzari.

(Etxaŕi-Aranaz). (¿Quién eres tú para sacar mis faltas?).

70 Betiko etorí zenak ere, joan bear zuela esan zun.

(AN-Beramendi). (¡Qué prisa tienes!).

71 Maiz frenoak artu bear zaizkio.

(AN-Madoz). (Hay que atarle corto).

72 Onek eztu iňon ere egonaŕerik.

(AN-Madoz). (Este no tiene estabilidad).

Muñek jan ūoi (dizkiote).

(AN-Madoz). (Le han ganado ya la voluntad).

Nai nokezu iltia on bat ekun.

(Uztarotze). (Quisiera hacer una buena muerte).

Lantxeña Martxoan noraino, Aprilan eluña karaino.

(Urtzainki). (Hasta el término en que llega la niebla en Marzo, en Abril llega la nieve).

Ardi laruek banaka, bildotx laruek kargaka.

(Baztan). (Muchos ancianos pueden morir, pero más mueren jóvenes).

Bereak eta asto zaíarenak eřan.

(Arizkun). (Echarle en cara sus faltas).

Paratu dute Lazaro.

(AN-Lizaso). (Han cubierto los altares).

¡Nere onak eta ain onak egin die!

(AN-Arizkun). ¡Ay qué mal rato he pasado!

Goratasunak estaltzen du zabaltasuna.

(AN-Aurizperri). (La longitud oculta la latitud).

Oaiztoak nai dun artean onaren bizia.

(Beramendi). (La vida del bueno pende del malo).

Záferia bera da eritasun.

Lizaraga (Joaquín). (La misma ancianidad es enfermedad).

Sasin jayo ta sasin nai, gure mandokoak eztu nai.

(Ezkurra). (Donde nace pace. Tiene también el sentido de «ese será siempre caprichoso»).

84

Laŕabide edeŕa eraman zun.
(Leiza). (Buena caminata se dió).

85

Urteak adar  luzea du.
(Leiza). (Hay tiempo para todo).

86

Ilun kokorturik dago.
(AN-Laŕaun). (Est  oscuro, ciego).

87

Duenak duenari, eŕege Salomonek egin emen zuen testamentu ori.
(AN-Arizkun). (Dar al que abunda).

88

Non i l ndu, an ostate.
(Bazt n). (¿No tiene retiro?).

89

Lepotik ziok ori.
(Lakuntza). (Ese est  loco).

90

Besteren mi ek begiyan lo.
(Arbizu). (Poco siente el mal del pr jimo).

91

Besteren mi ek begiran lua.
(A uazu). (Poco siente...)

92

O oa irabazi ta kapona galdu.
(Lakuntza). (Quien hace mal negocio).

93

Zaian zur ta iri nen zoro.
(Lakuntza). (Miserio en lo necesario y en lo superfluo manirroto).

94

Zaian zur ta iri nen abar.
(Arbizu). (Miserable en lo ordinario y en lo extraordinario manirroto).

Emen inguru-marin ikusten ez dana.

(G-Tolosa). (Lo que no se ve en todo este
torno).

Gure gurason ardala ura izango zan.

(G-Tolosa). (Aquél hubiera sido el estribillo de
nuestros antepasados).

¿Bañena izango zenduke?

(G-Tolosa). (¿Tendrías valor?).

Onozkero luŕak janik egongo nintzan.

(Araiz). (Para esta fecha estaría muerto).

Kristoonak aitu dizkik.

(Lakuntza). (Le he cantado la cartilla).

Norberak eztu bere makaŕik ikusten.

(Donostia). (No vemos nuestros propios defectos).

Astoak bere burua len.

(Mezkiritz). (El necio busca ser preferido).

*Eluŕe-meluŕe—eztiat ire bilduŕe;—ba-diat itxian
—arto ta eguŕe.*

(Mezkiritz). (No temo al mal tiempo cuando tengo
con qué vivir).

*Martin banin—Eŕege ta sorgin—tipula ta gatz—
Martin ipurlatz.*

(AN-baz). (Frase burlesca).

Guk aragi dugulaik bijilia.

(Espinal-Aurizperí). (Cuando tenemos abundancia
de una cosa no podemos aprovechar por alguna cir-
cunstancia = ¡qué mala suerte!

115
Abantxu il ze.

(Aezkoa). (Por pocas murió).

116
Gaur oŕaatik Kristoonak ateako tik.

(Hoy se va a ver seguramente el poder de Dios).
Decía un niño de Albiasu (Laŕaun) en un día caluroso que salió después de una temporada fría).

117
Obe da bei bat esnazue bi antzu baño.

(Araiz). (Más vale tener un amigo generoso que dos mezquinos).

118
Adiskidetako obea etsaitako baño.

(Araiz). (Más vale tenerlo enemigo que amigo).

119
Salbea erakutsi giñion eta kredoa galdetu.

(Araiz). (Le preguntaron lo que menos se esperaba).

120
Nik ur bedeinkatua eman nion; eztakit ziñatu ote zan.

(Araiz). (No sé si su vida corresponde a su educación).

121
Lur-otaŕa baño gibel audiagoa du oŕek.

(G-Azkoitia). (Tiene un hígado como un terrero = ¡qué cachazudo!)

122
Gibel-aundi (AN-c) = cachazudo.

123
¡Ori puxun utsa da gero!

(G-Azkoitia). ¡Qué genio tan avinagrado!

124
Aita batek bere semeari: Aizak egin zan aguro; ip... ko azala berotuko diak gero nik.

(G-Azkoitia). (Hazlo pronto, porque te voy a calentar...)

Gauzaen bat upatuz dabiltsanean batek esaten du:
«*ba zan, ba*».

«*Bazan... bazan... eztakit zer kalabazan*». 115

Bazan... bazan... ardua kalabazan.

(G-Azkoitia). (Si había, ya no hay).

Ez nai baño len, baño iritxi du. 116

(G-Azkoitia). (Al fin ha conseguido, aunque le ha costado).

Ari esan edo nere txakurari esan dena berdin da. 117

(G-Azkoitia). (A nadie atiende, o se olvida luego de la corrección).

Ezta bide bastañian upatua ez. 118

(G-Azkoitia). (Algo vale, algo estimamos).

¡Ezta gezur-truka ekaría! 119

(G-Azkoitia). (¡Algo vale, algo nos ha costado!).

Onek bai, ama lapikotxuan ba-leuka ere, esango luke onek. 120

(G-Azkoitia). (Este no sabe tener ningún secreto).

An ere txakurak anka ausirik ibiliko dira, ba. 121

(G-Azkoitia). (En todas partes cuecen habas).

Laga, laga, aři landuari bezalaxe elduko diot nik ořei. 122

(G-Azkoitia). (Dejádmelo, le voy a meter en cintura, decía un hombre que se veía escarnecido).

Alolako egueldie daukugu-ta. 123

(AN-Baraibar). (Como tenemos un tiempo tan mediano...)*

124

Berubiz josiek daude babak.

(AN-Imoz y Araquil). (Las habas están plagadas de la royada).

125

Itzulka-inguruka jotzen tute eskilak.

(AN). (Tocan las campanas bandeando).

126

Erdoyek janik daude gure babak.

(AN-Laŕaun). La rosada ha acabado con nuestras habas).

127

Abien gera bai gu ematiaz.

(AN-Mezkritz). (Estamos dispuestos a darle).

128

Erantzuta eman dakot.

(Aezkoa). (Le he dado a entender).

129

Udondoko matsa iñooiz ontzen ezta.

(AN-Laŕaun). (Tarde, Pedro para cabrero).

130

Sua, auspean ere bero.

(Laŕaun). (Donde hay fuego se nota).

131

Sua den tokitik ateratzen ekea.

(Laŕaun). (Sin fuego no hay humo).

132

Laxter geigo egiten dik dabilen bareak, erbi geldiak baño.

(AN-Laŕaun). (Quien anda siempre avanza).

133

Ez iduri aŕen, mandoa beti antzu.

(AN-Laŕaun). (Lo que Natura no da, Salamanca no presta. Se dice también de uno que siempre es tacajo).

134

Karátza beti latza, ta asárea bekain beltza.

(AN-Laŕaun). (El iracundo siempre es adusto).

OBSERVACIONES

acerca de la obra «Langue basque et langues finnoises», del príncipe Luis Luciano Bonaparte.

Publicado este lindo folleto el año de 1862, de casi nadie ha sido, sin embargo, citado, sin duda por la dificultad que muchos vascólogos contemporáneos han tenido de adquirirlo. Lo escribió a raíz de dos viajes exclusivamente lingüísticos que llevó el príncipe a cabo, los años de 1856 y 1857, en todo el País Vasco. A su experiencia sirvieronle de ayuda, como nos lo dice él mismo, la gramática de Lardizabal, el verbo bizkaino de Zabala y *Le Verbe Basque* de Inchauspe. Por lo que hace a sus aserciones sobre las lenguas finesas, con las que compara la nuestra, cita hasta seis nombres de conocidos lingüistas, que le han servido de guías.

De su primera lectura, hecha por mí muchos años atrás, sólo recordaba yo la doctrina que expone en la harmonía de las vocales. En las lenguas finesas las vocales se harmonizan mediante el principio que el príncipe llama *El Dualismo*, mientras que en nuestra lengua es el *Antagonismo* su fuerza harmonizadora. Para explicar su teoría dividió las vocales en dos grupos, incluyendo en el primero *a e o* con el epíteto de vocales duras y con el de dulces *i u* en el segundo. En vascuence, las duras se harmonizan con las dulces, y las dulces con las duras, al paso que en las lenguas finesas se unen con preferencia las dulces con dulces y las duras entre sí mismas.

Al recorrer este mismo mes de Mayo la parte alta de Guipúzcoa, con objeto de adquirir datos para elaborar mi segundo Flexionario, y a luego de anotar flexiones como *esan zoon* y *etxera dooneen*, me ocurrió dar una nueva ojeada a esta curiosa obra de Bonaparte y exponer a la Academia estas observaciones.

Cuatro capítulos abarca el estudio del principio: I. Formación del nominativo plural.—II. Declinación definida.—III. Conjugación objetivo-pronominal.—IV. Harmonía y permutación de vocales.

A su ilustre y benemérito autor, entre muchas bien fundadas aserciones, se le deslizaron algunas pequeñas inexactitudes. Unas y otras constituyen el objeto de este mi pequeño estudio.

I

En una nota de la página 11 dice que en el subdialecto de Markina se forma el plural añadiendo *ak* al singular definido, de manera que *gizonaak* y no *gizonak* debe ser considerado como la forma literaria bizkaina. «Las otras variedades de Bizkaya y la lengua vasca en general, añade él, se contentan con una *k*». Es muy posible que el egregio principio haya fundado esta aserción en vocablos como *gonaak*, *neskaak*, *ařebaak*, *domekaak*, *emakumaak*, *gaztañaak*, *masustaak*, *kerizaak*, etc., que son ciertamente de uso común en la variedad marquinesa. Vocablos como estos, que tienen una *a* como terminación orgánica, dan siempre lugar al hiato en esa comarca. Es cierto. Pero no me parece hayan llegado a oídos del principio nombres plurales en que se repita el artículo *a*, tales como *gizonaak*, *luraaak*, *matsaak* y *zurixaak*.

Antes de ponerme a redactar estas cuartillas he

querido dar un buen vistazo al *Peru Abarca* por si hallaba algo que contradijese a la experiencia de mi oído. Lejos de esto la veo confirmada en ejemplos como *jaiegunak datozanian* (no dice *jaiegunaak*) *igaroten dozuz goixak bizargintzan* (tampoco sale *goixaak*) cuando llegan los días de fiesta pasa V. las mañanas en la barbería. (Per. Ab. 161-27); *gizonak*, *ez bururik ausi geixago hombres*, no tengáis más quebraderos de cabeza (Ibid. 180-28). No dice *gizonaak*. Esta curiosa obrita de Moguel está plagada de vocablos de doble vocal, tales como *ezpada zuuŕa* si no es prudente (152-1), *zaar k aigurak dira* los viejos son quejumbrosos (173-14), *leengo zoraasuna* la locura anterior (168-2), *geureetan* en las nuestras (153-11), *abarkeen itxuriari begiratuta* mirando a la forma de las abarcas (153-15), *esaezpreeban* si no lo hubiera dicho (150-2), *ogi oneek egiteko* para hacer estos panes (151-23), *arazo oneei da aiko* sigue a estas tareas (151-4), *neke o eek* (152-6), *jazoten jakee* (152-7), *ots egiten ebeen eta eukeezan gaiztotzat* (168-27)... etc., etc. Sin embargo, no se ve ni uno sólo que lleve repetido el artículo *a*.

II

En la misma página antes citada del opúsculo *Langue basque et langues finnoises* hay otra aserción que tampoco es exacta. *Dans cette dernière langue*, dice, *les noms ne sont susceptibles de plurIEL qu'au defini qui se termine toujours en a.* «En esta última lengua (en vascuence), los nombres no reciben la característica de plural sino en el definido, que siempre termina en *a*». No. El nombre definido, a que se agrupa la característica de plural *k*, no siempre

termina en *a*. En el tratado de *Morfología Vasca* (páginas 269 y 270) se habló con alguna detención del artículo concreto *o* qué se usa con la característica de plural, especialmente en dialecto B, y se citaron también ejemplos como *aspaldion*, *gaudenok*, *pekatarriokatik*, *girenok*... etc., tomados de otros dialectos. No es, pues, cierto que el nombre definido termine siempre en *a*.

III

La inexactitud, objeto de estas otras líneas, parece tomada literalmente de la gramática de Lardizabal, página 48. «Él te ha visto» *berak ikusi au*, que decimos lo mismo al dirigirnos a hombre como a mujer, traduce el principio por *ikusi auka* masculino y *auna* femenino. «Ellos te han visto» *ikusi aue o aufe*, según el principio es *aukate* masculino y *aunate* femenino. «Yo te he visto» *ikusi aut* es según él *ikusi aukat* y *aunat* conforme al sexo de la persona interlocutora. «Te hemos visto», que todos traducimos por *ikusi augu*, dividió el autor en *aukagu* y *aunagu* masculino y femenino.

Creo que Lardizabal se inspiró en Zabala para introducir en la conjugación esta antipopular novedad y Zabala a su vez en el entusiasta Astarloa, en cuyos *Discursos filosóficos*, página 716, después de *il au* «aquél te ha muerto, hombre» se lee esta inexacta afirmación: *il auna* «aquél te ha muerto, oh mujer».

Como se dijo en la *Morfología Vasca* (pág. 539), los pronombres personales *ni*, *i*, *gu*, *zu* se caracterizan en la conjugación, como pacientes, suprimida su vocal: *n me*, *g nos*, *z os*; y allí donde se dicen *hi* y *yi* en vez de *i* significando tú, quedan la *h* y la *y* como

características de paciente: *hi yin hiz* tú has venido, *yi yago* tú estás. Pero donde se dice escuetamente *i* no queda, como es natural, rastro alguno suyo en la conjugación.

En nuestros días resucitó Arana-Goiri algunas de estas garrafales equivocaciones de Astarloa, como puede verse en el tratado de la *Morfología* (pág. 551). Afortunadamente ya apenas se ve ni la huella de tales doctrinas.

Es verdad que en no pocos pueblos tanto de B como de G se oyen flexiones de conjugación remota en que por cierta intrusión interviene la característica femenina, como por ejemplo *ik euzkenan* tú los tenías (oída en Arama), *ik ekiñan* tú lo sabías (de Arama, Ormaiztegi y Zaldibia), *ik ekitzenan* (oída en Ormaiztegi), *ekizkiñan* (en Zaldibia), tú los sabías... etc., etc.

Hablando de flexiones transitivas de conjugación remota se dijo en la *Morfología Vasca* (pág. 708): «la Lógica pide que el puesto inicial que ocupa el objeto *d* en *daroadaz* «los llevo yo» quede vacío en conjugación remota: □ *eroadazan* los llevaba yo; pero a pesar de la Lógica el agente yo (*d* sufijo) disfrazado de paciente (*n*) ocupa el puesto vacío, dejando el suyo; y sale la flexión *neroazan* yo los llevaba». Y más abajo se dice: «En nuestros días se observa una poderosa reacción popular a favor de la Lógica, pero sólo tratándose de los agentes plurales *gu* y *zu...*» debí entonces haber añadido «y del agente femenino *n*». «De larga fecha, continúa el texto, oigo continuamente en mi familia (y sé que dicen lo mismo, fuera de Lekeitio, en Eibar, Soraluze, Mondragón... y varias otras localidades) estas flexiones lógicas:

Ekigun «lo sabíamos» por *gekian*.

Ekazun «lo traíais» por *zekařen*.

Eroiazun «lo llevabais» por *zeroan, zeroian*.

Ekari euskuzuen «nos lo trajisteis» por *zeuskuen*.

Si algún día se reimprimiera dicha obra añadiría a estos ejemplos varios otros como *ik ekari euskunan* «tú, mujer, nos los trañas» y los cuatro de Goiefi antes citados.

IV

En el capítulo dedicado a la *Harmonía y permutación de vocales* cita Bonaparte, señalando los lugares de que proceden, fenómenos fonéticos como los de *semia* y *semie*; *begixa*, *begiya*, *begie* y *begidxe*; *burua*, *buruba*, *burue*, *burube* y hasta el Orozkoano *buruin* «en la cabeza» con algunos más; pero faltan un curioso fenómeno del mismo valle de Orozko y algunos muy notables de Goyerí. Esa harmonía de las vocales débiles *i u*, observada en la permutación de la vocal dura *a* en *i* por influencia de su compañera *u* precedente—*buru+an=buruin*—, se observa en la misma comarca bizkaina con la vocal dura *o* convertida en *u* por influencia de su compañera *i* también precedente: en vez de *Baranbion* y *biok* dicen siempre los orozkoanos *Baranbiun* y *biuk*.

Estando redactando esta cuartilla se me ocurre que años enteros se me han pasado sin poder explicar la coexistencia de *dut*, *duk*, *dun* y *duzu* con *dot*, *dok*, *don* y *dozu* en Baranbio, aldea alabesa confinante con Orozko; y únicamente por la existencia de *Baranbiun* y *biuk* puedo explicarme por qué el auxiliar transitivo tiene *o* en sus flexiones tras algunos infinitivos y *u* tras varios otros. Después de *esan*, *il* e *irato*, por ejemplo, dicen los Barambieses *esan dot*, *il dogu*, *irato dozu*; pero después de verbos terminados en *i* surge el fenómeno de *biuk* y *Baranbiun* en *ekosi ut*, *ekaři ugu*, *ausi uzu*.

Los fenómenos del Goyerí gipuzkoano observados con deleitación en mi última excursión por sus pueblos y que (sin que por ello tengamos que extrañarnos) se le escaparon al príncipe Bonaparte, son

fenómenos más bien de asimilación que de permutación propiamente dicha. La *a*, lo mismo cuando es artículo (que es lo general) como cuando forma parte del núcleo del verbo *yoan* (y en Legazpia aun de *eroan*), se dice entera tras las vocales *e o*, cuando no le sigue ningún sufijo: *semea, besoa, noa, oa, naroa*; mas, si le sigue cualquier sufijo, se deja asimilar por la vocal precedente: *seemeek, besook, nooneen* cuando voy, *daroot* lo llevo... etc. (1)

El famoso *Donosti*, de casi todos los modernos escritores gipuzkoanos, es producto de asimilación que hace la *i* de la *a* contigua cuando también le sigue algún sufijo. En Goyerí dicen *gorié, eskue* permutando la *a* en *e* por influencia, en tantos lugares extendida, de la *i* precedente; pero cuando a esa pobre *a* le sigue un sufijo cualquiera no le dejan ni siquiera ese sonido *e*, sino que la absorben, y surgen por ende *goriik, eskuuk* y *Donostiin, Donostiiko, Eíenteriin, Eíenteriiko, geiigo...* etc.

Que al Santo martirizado por Diocleciano no le quiten sus flechas se concibe: 1.º porque ya no le molestan; 2.º porque sin ellas no le conoceríamos ¿pero qué razón hay para que se le quite su nombre secular que cantaban nuestros mayores en los conocidísimos *Iru damatxo Donostiaiko Eíenterian deudari...* y *Donostiaiko neskatxatxoak kalera nai dutenean...* etc., etc.?

(1) En varias zonas del dialecto B (comarca de Plencia) se hacen estas asimilaciones aun cuando la vocal *a* no esté apoyada en ninguna consonante: *neu noo yo voy, ofek daroo ese lo lleva, neure semee el hijo mío, besoo el brazo...* etc.

V

Entre los apéndices figura en cuarto lugar uno cuyo título es *Tableau montrant les permutations des voyelles d'après les différentes variétés de la langue basque*. En la 1.ª columna figuran nombres de 23 pueblos numéricamente ordenados. Los datos que respecto de algunos de ellos suministraron al principio son muy deficientes. Estableceré un cotejo de los números 3, 5, 6 y 7 (1) entre los datos que leemos en el apéndice y entre los que nos han suministrado los expertos colaboradores de nuestro *Eriz-kizundi*. Los de Markina y Durango fueron recogidos por Don Nicolás Ormaetxea, los de Bermeo por el sacerdote franciscano Reverendo Madariaga y los de los cuatro pueblos de Goierí por D. Gerardo Bähr.

Como verá el lector, son completamente distintos los datos de Markina y Bermeo que figuran en uno y otro Paradigma, como también lo son casi del todo los de Goierí que figuran en el *Tableau* de Bonaparte y los de los cuatro pueblos *goyerrianos* extraídos del Cuestionario de nuestra Academia.

(1) Correspondientes a Markina, Bermeo, Durango y Goierí de Gipuzkoa.

TRABAJO DE BONAPARTE

<i>Markina</i>	alabia	semia	begija	olla <u>a</u>	buruba, burua	aita	luma	izar	bular	etofi da	jaun bat
<i>Bermeo</i>	alabia	semia	begija	olla <u>a</u>	burua	aita	luma	izair	bular	etofi da	jaun bat
<i>Durango</i>	alabia	semia	begija	ollo <u>a</u>	burua	íd.	íd.	íd.	íd.	íd.	íd.
<i>Goierrí (1)</i>	alaba	semia	begiya	olla <u>a</u>	buruba, b <u>urua</u>	íd.	íd.	íd.	íd.	íd.	íd.

DATOS DEL *ERIZKIZUNDI* (Cuestionario de la Academia)

<i>Markina</i> , ařebie (1-3. ^a A)	luzie (1-3. ^a , B)	egixe (1-18, A)	besue (1-18, A)	eskue (1-28)	ařie (1, 29, A)	eztulke aixte ařia	Inder Indixer Indar	II de (1, 16, B)
<i>Bermeo</i>	ařebie	luzie	egidxe	besue	eskue	eztulke	Indixer	II da
<i>Durango</i>	ařebia	luzia	egidxa	besua	eskua	eztulká	Indar	II da
<i>Legazpia</i> ářeba	luzea	egie	besoa	eskue	ařie	eztulka	indar	II da
<i>Idiazabal</i> neskea	luzea	egie	besoa	eskue	ařie	eztulka	indar	II da
<i>Segura</i> neskea	luzea	egie	besoa	eskue	ařie	eztulka	indar	II da
<i>Zegama</i> ařeba (2)	luzea	egie	besoa	eskue	ařie (1)	eztulka	indar	II da

(1) Como hay varios pueblos en Golefi, me ha parecido exponer la fonética vocalica usual en cuatro de los principales.

(2) Bähr recogió ařeba por la hermana, pero también dicen ormea y no orma por «la pared», lo mismo que en los otros tres pueblos de Golefi: a+ā=e (en singular).

(3) A Bonaparte le dieron Ařie.

¿A qué se deberá tan chocante diferencia? Seguramente a que el príncipe en vez de consultar con personas literariamente plebeyas, que no saben decir otra cosa que lo que a diario hablan, se habrá dirigido a gentes cultas que le dieron por markinés el lenguaje de los Moguel, no siéndolo. Abrase el *Peru Abarca* por cualquiera de sus páginas y verá en ellas el lector las harmonías vocálicas expuestas por Bonaparte *alabia, semia, begija, ollua, buruba, aita, eztulka, indar, il da*, etc., pero no las verdaderamente populares *ařebie, luzie, begixe, oilue, burue, aite*, etc., etc.

Sus datos de Zegama (fuera del *aite*, que allí como en otros pueblos de Goyerí dicen *aře*) son exactísimos. Lo que de Goyerí nos expone el príncipe no acierto a explicarme.

VI

Contiene también la obra algunas otras diminutas inexactitudes que su autor había de corregir más tarde, tales como: 1.º que el genitivo plural *semeen* no cambia en ninguna parte por *semien*; 2.º que el roncalés y hasta el salacenco pertenecen al dialecto suletino (pág. 24); 3.^a que fuera de los dialectos BN y S no se conoce el tratamiento que él llama respetuoso. Esto lo repitió en *Le Verbe Basque*, de ello se habló en la *Morfología Vasca*, pág. 600 y 601. Por lo menos en B se oyen mucho flexiones como *ameriketan dekotzu ořek alabia* (traducción literal) ese le tiene a usted la hija en las Américas (frase que oí en un tranvía a fines del pasado mes de Mayo), *iňozko merkien erosi neutsun por neban compré más barato que nunca*. Con verbos intransitivos como

ibili, egon, yoan y etorí se oyen flexiones semejantes a las de Dechepare citadas en la *Morfología Vasca*; pág. 601-25 y 26, en que se unen la *i* familiar de tuteo con esta *zu*; tales como *pozik ñabiltzu ori ese* anda contento, *dagotzu, doatzu* y *datortzu*. Puede verse la flexión *naiatortzu* en la *Morfología*, pág. 596, nota 1.^a

VII

Entre muchas aserciones muy laudables que contiene esta linda obrita merecen citarse: 1.º lo que dice de nuestra conjugación objetiva pronominal comparándola con la de las lenguas finesas (pág. 21); 2.º lo de nuestra harmonía vocálica, habiendo sido él quien abordó el problema; 3.º lo que dice (y tal vez ningún otro antes que él) de los cuatro dialectos literarios. Citemos sus palabras.

«Entre los cuatro dialectos literarios del vasco, el »gipuzkoano y el labortano se escriben y se pronuncian en general sin permutación de vocales. También »el bizkaino es empleado a veces de esta manera, »pero como la variedad de Markina es la de la mayoría de los autores, las alteraciones de esta localidad »han pasado al bizkaino escrito. En cuanto al sulestino, no puede existir sin permutaciones.

• • • • • • • • •
»Aunque el gipuzkoano literario se escriba en general sin los cambios de que hemos hablado, no hay una sola localidad en Gipuzkoa que no presente en el pueblo una u otra permutación».

Del labortano dice luego (pág. 28) que sólo en Sara y Ainhoa sigue el pueblo el uso de los autores. Por lo que hace a Sara habría mucho que corregir de este su parecer, leyendo, por ejemplo, la obra de

Schuchardt varias veces citada en la *Morfología*, *Zur Kentniss des Baskischen von Sara (Labourd)*, y cotejando este lenguaje popular con el labortano literario de Duvoisin en su *Laborantzako liburua*, edición de 1858.

LENGUAJE POPULAR
DE SARA (1)

- Ikhusi zuenian* (22-17).
Eskualdunak astuak diela (22-29).
Oaire también ahora, por *orai ere* (25-5).
Zenbat oinak qué hora, literalmente cuántas horas (25-25).
ENAUK ostalera (25-12).
Eta noiz BEA-UTE (25-14).
Doniane-Zibuun noo (3) (24-16).
Itsasuain aldian al lado del mar (24-17).
Eriain dootzut baa (25-27).
EZTA oino hortan fini (26-32).

LENGUAJE LABORTANO
LITERARIO (2)

- Ohartzen zarenean* (123-5).
Baitezpadakoak balimbalira (133-1).
Eta orai (142-7).
Hirugaáren ORENEKO irian (S. Mat. XX-3).
Eznuke nahi (242-2).
Nola egin BEHAR DUTEN beren lana (117-14).
Ait ene semea, NAGO... (133-16).
Ongari AREN gainean (132-13).
Eriánan darotzut orain (226-14).
Ezda hori gauza itsua (124-7).

Por lo que hace a Ainhoa, no conozco texto popular del lindo pueblecito, e ignoro dónde paran los apuntes que tomé yo en él.

Es de creer que Bonaparte, por lo menos en Sara, habrá tratado no con el verdadero pueblo, sino como él dice hablando del gipuzkoano literario, con *per-*

(1) La obra citada en la 1.ª columna es la mencionada de Schuchardt.

(2) La de la 2.ª contiene textos de esa obra de Duvoisin, excepción hecha del cuarto ejemplo, que está tomado de su traducción de S. Mateo.

(3) Así como esta flexión *noo* es contracción asimilativa de *nago*, la flexión familiar *hemen gooziik* «aquí estamos» que se lee en la página 25, línea 24 del texto, viene sin duda de la flexión *gagoz* «estamos», que ya no se oye en dialecto labortano, sino solo en B.

sonnes qui tiennent à imiter la manière des auteurs (página 27) con personas que se atienen a imitar el estilo de los autores.

VIII

De cuanto hay laudable en la obra del benemérito príncipe, lo que más en relieve pone, si no su talento, por lo menos la nobleza de su carácter es, según entiendo, el haber elegido por suyo un dialecto que no era el que hablan sus conciudadanos. ¡Diputado francés, Senador francés, Príncipe y Alteza imperial de allende el Bidassoa! Y sin embargo, entre los cuatro dialectos literarios vascos eligió uno que no convive con su lengua materna. Dió para ello una doble razón. «Yo he escogido este dialecto», dice del gipuzkoano (página 20), porque con él estoy más familiarizado y por ser él el más importante de la lengua».

La importancia de este dialecto radica, a mi modo de ver, no en su mayor pureza, ni en la abundancia de su léxico, ni en que cuente con más copia de viejos documentos, sino en que valiéndonos de él nos entendemos en general los vascos de diversas comarcas mejor que mediante cualquier otro dialecto; siendo además, como dije en la Introducción al Pronunciario de Lengua Vasca, dialecto geográfica y lingüísticamente central. Reune además a su favor la circunstancia de ser algo más fácil su aprendizaje, gracias a estar literariamente casi del todo unificado.

Quise contribuir a esta unificación en el dialecto bizkaino al crear primero la Revista *Euskalzale* y poco después el semanario *Ibaizabal*, dejando a un lado el sistema mal llamado markinés, el mogueliano, y adoptando el de Añíbarro, que ya antes lo

pusieron en práctica Micoleta y Capanaga, y en sus mismos días el fabulista Zabala (1), aunque ésta su obra fué entonces desconocida. El sistema de estos escritores, sobre estar apoyado en el pueblo, como también siquiera parcialmente el de Moguel, tiene la doble ventaja de ser normal y por lo mismo más fácil y asequible tanto a los bizkainos como a los que hablan otros dialectos vascos. La unidad literaria de los dialectos centrales, de que nos habla el príncipe Bonaparte, tiene por base principal el mutuo respeto que se tienen las vocales al unirse. Un escritor laboriano, contemporáneo nuestro, estampó estas poco corteses palabras en el semanario *Eskualduna* que por entonces dirigía: *hango eskuara idor eta dorpe batean*. De haber prevalecido en nuestros días el sistema premogueliano, no habría tenido el señor Adema base para lanzar ese su torpe epíteto.

IX

Un antiguo caro discípulo mío, aficionado a estas disquisiciones, que en *Euzkadi* ha escrito recientemente (8, 9 y 11 de Mayo) artículos bajo el título *Pro fonética vizcaina* y sobre la firma *Oyarbide'tar Kepa*, tiene por fonética, por única fonética, según parece, la permutación de las vocales *e o* en *i u* ante el artículo *a* (*semia, besua*) y la epéntesis de *j y b* en vocablos como *bijetan, buruban*. De *Peru Abarca* dice que «está escrito... con fonética» y de *Añíbarro* nos asegura «que no usa, en general, fonética». ¡Que no aceptamos la fonética! No es cierto. Cuando los fenó-

(1) No pudo el príncipe haber todavía leído las fábulas de Zabala ni la obrita de Micoleta.

menos fonéticos son comunes al dialecto y por lo mismo verdaderas leyes, las observamos hasta con escrupulosidad. Citemos unos ejemplos. 1.º Suprimimos la *r* de *nor* y *zer* en vocablos como *nogana*, *nok*, *nogaz*, *nogandik* y *zetalako*, *zek*, *zegaitik*... etc., y no recurrimos a *nork*, *zerk*... como en otros dialectos, porque la elisión de la *r* en tales casos es ley fonética del dialecto B.—2.º Omitimos la *k* de plural al contacto de desinencias declinativas, y no decimos *semeakena*, *semeakentzat* como en alguna zona del AN, por ser ley fonética nuestra la elisión de este elemento.—3.º No decimos *suautsa* y *beerí* ni *umeondo* y *kandelaondo*, sino *sutautsa* y *beterí*, *umekondo* y *kandelakondo* porque la epentesis de *k* y *t* en tales ejemplos es ley fonética nuestra.—4.º No decimos *aitaorde* y *amaorde* ni *egunasten* miércoles, *egunbakoitz* viernes, *egunerdian* al mediodía, sino *aitorde* y *amorde*, *eguasten*, *egubakoitz* y *eguerdian* porque la supresión de *a* en los dos primeros y de *n* en los últimos vocablos son leyes fonéticas nuestras.—5.º No decimos *eskekizun* y *esketu*, sino *eskakizun* y *eskatu*, ni *artogarau* y *sendobide*, sino *artagarau* y *sendabide*, porque la permutación de *e* y *o* en *a* en tales casos es ley fonética nuestra.—6.º No decimos *ardialde* por rebaño e *idiaska* por pesebre de bueyes, ni *saguanadera* por comadreja y *saguitsu* por musgaño, ni *begiazal* por párpado y *begitsein* por pupila, sino *artalde*, *itaska*, *satandera*, *satitsu*, *betazal* y *betsein* por ser producto de leyes fonéticas nuestras.—7.º Tampoco decimos *ariondo* por hebra y *gariburu* por espiga de trigo, ni *begigaitz* por envidia y *begigain* por ceja, ni *ardizain* por pastor ovejero, sino *alondo*, *galburu*, *bekaitz*, *bekain* y *artzain* porque son producto de elisión y permutación emparejadas, leyes fonéticas

de nuestra lengua.—8.º No decimos *bainekian* y *baineki*, ni *baidakit* y *bailego*, sino *banekian*, *baneki*, *bädakit* y *balego* porque la vocal que sigue a *ba* (probablemente *e* en un tiempo, permutada después en *i*) se elide en la conjugación por ley fonética nuestra. Unicamente al porfiar se usan en varios pueblos flexiones como *bainekian* ya lo sabía y *baidakit* ya lo sé, como contestación a *etzekian* no lo sabía usted y *eztakik* no lo sabes.—9.º Los que seguimos fielmente al pueblo no decimos *ezdaki* ni *ezgara* ni *ezdxat etorí* ni *ezbailetor*, sino *eztaki*, *ezkara*, *etxat etorí* y *ezpaletor*, porque los fenómenos a que da lugar el elemento *ez* en la conjugación, como prefijos, constituyen leyes fonéticas. Ejemplos populares como *ez garbitu efeka ofetan* no los limpies en ese arroyo, *ez busti ur loitan* no los mojes en agua sucia, *ez sinistu orei* no les creas a esos, *ez larítu* no os apureis, nadie los da como *ez karbitu*, *ez pusti*, *etsinistu*, *elarítu*; pues *ez* no es en ello elemento de conjugación, no es prefijo.—10. No decimos *surán* ni *erotasunan* ni *ezkertik* ni *gurutzan*, como ha dicho algún escritor bizkaino contemporáneo, sino *suréan*, *erotasunean*, *ezkeréteik* y *gurutzean* porque la epéntesis de *e* en tales vocablos es ley fonética vasca.—11. Tampoco decimos *isildasun*, *ilden*, *isilgor*, *bigundasun*, como ese escritor contemporáneo, sino *isiltasun*, *ilten*, *isilkor* y *biguntasun* porque *n + t = nd*, *I + t = Id* y *I + k = Ig*, aunque leyes fonéticas de declinación, en derivación no son ni siquiera fonetismos particulares. Por lo mismo, los neologismos que de *eun* lienzo y *oben* formó ese escritor contemporáneo *ingi* «papel» y *obendi* «pecador» no son admisibles. En su lugar *eunki* y *obenti* serían ajustados a la Fonética vasca.—12. (Y henos ya en la Fonética de Oyarbidetar

Kepa). Tampoco nos valemos de *eskuba* por *eskua*, ni de *argidxa* por *argia*, ni de *besua* por *besoa*, ni de *eskia* por *eskea*. A) porque no son leyes fonéticas del B, aunque alguno de ellos lo sea del suletino, sino sólo fonetismos particulares.—B) porque tan bizkainos como *eskuba*, *argidxa*, *besua* y *eskia* son *eskue* y aun *eskuu*; *argie*, *argidxe*, *árgixa*, *argixe* y aun *argii*; *besue*, *besuu* y aun *besoba*; *eskie* y *eskee*.—C) porque así como el labortano y el gipuzkoano están ya unificados como dialectos literarios (testigos el príncipe Bonaparte y después de él todos los que leemos escritos de estos dialectos) y se han unificado principalmente por haber desechado esos fonetismos particulares, así también nosotros aspiramos a esa unidad racional, normal y fácil dentro de nuestro dialecto, ya que hoy por hoy parece imposible hacer de todos ellos uno.

13. Como dice muy bien Bonaparte (pág. 29 de la obra que analizamos), «los escritores del dialecto »bizkaino que han rechazado de una manera teórica »las permutaciones fonéticas (eufónicas, dijo él) han »respetado siempre la de *a* en *e* cuando la primera »de estas vocales debe ser seguida de otra *a*. Vocales »que en indefinido terminan en *a*, tales como *alaba*, »*ańeba*, *aizpa* o *aizta*, *iloba*, *iloba* o *loba* (1) y *luma* »deberían formar su definido (por errata dice indefinido) por la adición de otra *a*; lo que daría *alabaa*, »*ańebaa*, *aizpaa* o *aiztaa*, *ilobaa*, *lumaa*. El hecho »prueba lo contrario.» Añade, después, que en plural, no hay tal cambio de *a* orgánica en *e*: «no se dirá nunca en plural *alabeak*, *alabeen*, *alabeai...*» Pudo haber añadido que tampoco en el caso inesivo del

(1) También existen las variantes *loba* y *loiba*.

singular; pues así como se dicen *etxean*, *besoan*, *goizean*... etc., no se vale el pueblo de *gonean*, *ankean*, *otzarean*, sino de *gonan* en la saya, *ankan* en la pierna y *otzaran* en el cesto. Aún hoy en la comarca de Markina dicen *gonân*, *ankân*, *otzarân*... etc. *Mardokeo*, dice Fr. Bartolomé... *prestauta eukan urkaan bera urkatu eben* en la horca que tenía Mardoquero preparada le ahorcaron a él. (*Icasiquizunac* II 162-29).

Sostiene mi simpático ex-discípulo en su primer artículo «admitido ese principio que lo juzgo muy racional (se refiere a *gauza + a = gauzea*; no hablemos de los neologismos que siguen) hay que admitir todo lo demás. O no hay lógica en el mundo. Porque si «*a*» más «*a*» se hace «*ea*» «*e*» más «*a*» tiene que hacerse «*ia*», etc. De lo contrario, no se podría distinguir a simple vista la parte orgánica de cada vocablo. Si quien dijera «*ormea*» dijera también «*semea*» ¿cómo se habría de distinguir si esta última voz es orgánicamente *seme* o *sema*? Se me objetará que el pueblo euzkeldun (sic) tanto dice *ormea* como *ormia* como *orma* simplemente para indicar «la pared» (1). A esta curiosa y bien fundada doble advertencia contestaré: 1.º que *ormea* como resultado de *orma + a* es fenómeno común en B, por consiguiente ley fonética; al paso que, como se ha dicho arriba, *semia*, *besua*, *argidxa* y *eskuba* son fenómenos particulares; 2.º que para distinguir a simple vista lo que él con mucho acierto llama la parte orgánica del vocablo, podríamos apelar al expediente que me ocurrió al poner en

(1) No conozco un sólo pueblo en B que diga *orma* ni *ormaa* por «la pared» y aun en Goyefi de G, en que se usa este vocablo, dicen *ormea*. En Aezkoa se valen de *orma* para la idea de «tapia», por pared dicen *parea*; pero no se oye *ormea* sino *orma* «la tapia».

limpio la parte folklórica de mis estudios acerca del vascuence de Aezkoa. En el cuarto de los cuentos titulado *Egia ta Fedea* figuran estos dos ejemplos: 1.º *Zer äi zera?* que viene de *zer ari zera* «en qué se ocupa V.» contraído en *ai zera* y permutado (según Fonética de aquel subdialecto) en *ei*. Si escribiéramos *zer ei zera* el lector tendría mucha mayor dificultad que viendo *zer äi zera*; 2.º *zato nerekin ta nik emäin douzkitzut* venid conmigo y yo os los daré. Escrito así se conoce mejor la metamorfosis del futuro de *eman* (: *emanen* < *emaen* < *emain* < *emäin*) que si se leyera *nik emein douzkitzut*. Hágase lo mismo con *orma + a = ormää* y sabremos que *semea es seme + a* y no *sema + a*.

X

Este fenómeno bizkaino, común en la declinación, de *a + a = äa* se observa también en la Conjugación al chocar algunas flexiones plurales de *izan* con el epentético *a*. De *gara*, *zara*, *dira* y de *giña*, *ziña*, *zira* nacen *garäala*, *zaräala*, *diräalako* y *etorí giñäanean*, *ziñäaneko* y *ziräanetik*. Son flexiones genuinamente bizkainas, pero no comunes, como creí hasta hace poco. Al ir a consultar de nuevo al pueblo para redactar el Flexionario del dialecto bizkaino, vi que en varios pueblos territorialmente gipuzkoanos y algún alabés, como también hacia Plencia, dice el pueblo *garala*, *zarala*, *dirala*. A mí, que toda la vida he oído estas formas con la permutación de la *a* flexional y epéntesis de otra *a* y habré escrito miles de veces *gareala*, *zareala...* etc., no me suenan bien, como es natural, sin esta *e*; pero me atengo al pueblo para quien *a + a* no es *ea* o *äa* por ley, sino sólo

por fonetismo particular, aunque mucho más extendido que el normal. En adelante, por mucho que a mis ojos choque, escribiré como desde hace algún tiempo lo hacen otros escritores bizkainos *garala*, *zarala*, *ziranetik*; y en vez de *giñeanean* y *ziñala* me valdré no de *giñanean* y *ziñala*, sino de las flexiones puramente bizkainas *gintzazanean* y *zintzazala* (V. *Morfología Vasca*, p. 642, advert. 7.ª).

XI

Para terminar he de exponer a la Academia una idea que la tenía desde hace tiempo reservada para cuando un compañero nuestro dé a la prensa su proyectado Estudio acerca de Bonaparte y la Lengua Vasca.

Como en la persona encargada de darlo a luz apenas vemos señales de embarazo, pido a mis compañeros elevemos desde luego una exposición razonada a los Excmos. Ayuntamientos de las cinco capitales Vascas, invitándoles a que para alguna de sus vías reserven el nombre de **Calle del príncipe L. L. Bonaparte**.

RESURRECCIÓN M. DE AZKUE

Bilbao, Junio de 1926.

ERÍAREN ITZ ETA ESANERA BATSUZEK

Alkar.—Alkar ondo daukea = se arreglan bien los dos (orex). Eri ontan, *daukete, diote, ordez daukea, dioa* esaien da Leitzan bezala.

Esaten da gañera *ez di(r)e ondo etortzen* = no se avienen bien.

-antzean = so pretexto de...

Lizar-antzean eteri (o)men da (orex).

Atsegin.—Atsegin da(g)o zo(r)ekin = Cualquiera le tose a usted (Azpiroz).

Atsegiñetan sartu za(r)a = en buenos líos te has metido (Azpiroz).

Askotzak = cantidades.

Askotzak e(r)osi diñue = han comprado grandes cantidades (orex).

Ariuŕi = carácter.

A(r)en ariuŕie anaye(r)ena ez-bezalakoa da = el carácter de aquél es distinto del de su hermano (Uitzi).

Abaŕa = pródigo, derrochador.

Gizon abaŕa da o(r)i = ese hombre es pródigo, despilfarrador (orex).

Aztaŕenatu = probar.

Beyek aztaŕenatzea jun die = han ido a probar las vacas (orex).

Arretik sartu (noribait) = interrumpir a alguno (Esku. 1323).

Arteko = regular (Esku. 1329). Gure efietan *ain-bestekoak* esaten da.

Bienarteko egon = estar indeciso (Esku. 1323). Gipuzkoako goierin pendientan (pendiente) esaten due; Laphurdiko idazle batzu dilindan (Joanat); dilin-daka (Duv. laborantza 124-6). En duda *zintzilika* esan genezake.

Antolatu = arreglar, aliñar.

Ille o(r)i antolatu bea(r) (d) iñe(g)u = tenemos que arreglar ese cabello (orex).

Baitan = pendiente de, a merced de.

¿Erial baten baitan zaudete tratub'egiteko? ¿Estáis pendientes de un real para hacer vuestro trato? (Tol.)

Etxeko lanak e(g)ifeko oi(e)n bafean e(g)on bear ba de(g)u... Si para hacer los quehaceres de casa hemos de estar a merced de esos... (orex).

Belaxka = blanducho.

Ume belaxka da ori = ese niño es blanducho (orex).

Belaxkakeri = blandities.

Enaiz ni belaxkakerin a(r)iko = no gastaré el tiempo en hacer caricias (orex).

Begira = vide ne...

Begira erori = mira no caigas (orex). Begira ne(r)i olako(r)ik egin = ten cuidado de no hacerme semejante cosa (orex).

Bere aldikoak jan zitun = comió una barbaridad (orex).

Berdindu = llenarse, hartarse.

Bei oik berdinduxe die o(r)aintxe = esas vacas están ya bastante hartas (orex).

Bildotsik obeena zintzařirik gabe. Se dice cuando al más merecedor se le deja preferido (Azpiroz).

Biotzondoko = impresión, disgusto.

¡A ze biotzondokoa eman zidan! = ¡Qué impresión fué la que me causó! (orex).

Burubidea = gobierno.

Etxeko burubidea egin (orex).

Buruzki = contra.

Zorioneko automobil oikin elkañen buruzki da(b)iltze. Con esos dichosos automóviles se están haciendo la contra mutuamente (orex).

Danean dantxoa, nere gizontxoa. Se dice cuando se inculca que debe estimarse aun lo poquito que hay (orex). X

Buruzagixka = cabecilla. Abd-el-Krim buruzagixka (Esku. 1338).

Delako = lo mencionado. Delako serora = la Hermana de que hemos hablado; la de marras (Esku. 1333).

¡Dakizula! = ¡Enterado estás! (Esku 1314).

Egona=espera.

Trenak egonik balu (orex).

Ezetik baiera egon=estar a la cuarta pregunta. X

Ezeti(k) baie(r)a daudena(k) ti(r)e (orex).

Etortzea egin det=No he hecho más que venir (orex).

¡Esaten dat!=¡Ya es decir! (orex).

Eskuk bete lanekin nago=estoy cargado de trabajo (orex).

Ez bat et'(a) ez bi=ni una cosa ni otra (orex).

¡E(d)erá za(b)iltze!=¡Bueno está usted! (Azpiroz).

Emendik eruti ba(r)e da(g)o=está no lejos de aquí (orex).

¡Ez da ostiko txarát!=¡menuda ganga! (Azpiroz). X

Eman dizkiot epelak=Ya le he dado buenas (orex).

Gañez eman=dar alas. Lena(g)o gañez eman zion da, o(r)ain eziñ esku(r)atu (orex).

Izar dago=está estrellado el cielo (orex).

I(g)añiko diok=Tú lo verás (orex).

Mutuŕe itzuli=echar la pata.

Gipuzkoan ezta(g)o ori ortan mutuŕe itzuliko dionik (orex).

Oik biek kaka zulo batetik e(g)iten due=esos dos miran a travŕs del mismo cristal.(orex).

¡Ondo jaioak gaude!=¡Lucidos estamos! (orex).

¡O(r)aindi, jantzi gabe zeunden? = ¿Ahora te desayunas? (orex).

Biz batean=alternadamente.

Sagarak urte biz batean emate(n)(d)u=La manzana da en años alternos (orex).

Eskuatsegiñe=complaciente.

Gaur eskuatse(g)iñe za(ud)e=hoy estás complaciente (Azpiroz).

Ezgure dauket=Tengo desgana (Zaldibar).

Ezinjekie dauket=Tengo dificultad en levantarme (orex).

Ezleku=fuera de lugar,=illegal.

Ezlekun jotzen ba du(t)e e(d)o=si le pegan en deslugar (hablando del boxeo) (orex).

Eskuekusi=regalo.

Eskuekusien batzuk e(g)ingo zizkion (orex).

Eldu (con dativo)=llegar.

70 kilori eltzen dio = $\begin{cases} \text{agarra} \\ \text{llega a los 70 kilos} \end{cases}$ (orex).

Eraza=abandonado, descuidado. Gizon eraza da ori (orex).

Eske=exigencia. Oren eske(r)ik ez du nere gorputzek (orex).

Emana = aglomeración. ¡Ori gendearen emanat (orex)

Eskañi=amenazar, amagar. A(i)fe(r)i joka eskañi zion=le amenazó pegar al padre (Uitzi).

-enak=-keriak. Gaiztoenak egin=gaiztakeriak egin; Txoroarenak egin=txorakeriak egin (orex).

Egokitu=tocar en suerte. Loterie egokiñu (e)men zaio (orex).

Egokira=suerte, proporción. Azindakin ez du(t)e egokira(r)ik (arib. A. N., Uitz).

Erosteratu=determinarse a comprar. Beriz erosferatuyo banitz (orex). Si otra vez me decidiera a comprar.

En mala hora se hizo aquello=Egin balin ba zen, egin zen. (Saind. biz. 69-29). ¡Bai joan, bai!=En mal hora se fué (Id. ibid, 95-8).

Ez da phartz batentzat hari izan=Neque proficit hilum=no gana ni para una liendre (Esku 1317).

Elur melur, enuk hire beldur; badiat etxeán arto ta egur (Esku 1322).

Esku-tinka=apretón de manos (Esku, 1324).

Esker minek=gracias expresivas (Esku, 1350). Etsai minek=enemigos encarnizados, etc., etc. (ibid).

Elgarékin bat=un pacto (Esku, 1351).

Ederetatik atheraia da=de buena se libró (Esku, 1351).

Edertu=honrar; phesta edertu =honrar la fiesta (Esk. 1346). Cfr. itxusitu.

Etxerakoi=pro domo sua. Oso etxerakoie da=es muy pro domo sua (orex).

Eziñasea=ambición, insaciabilidad. Ori kristau-e(r)en eziñasea (orex). ¡Qué ambición la de esa persona!

Gauzeza=la incapacidad. Bere gauzeza ezagutzen ez kristau-ek=que la persona no reconozca su incapacidad (orex).

Gietendu=herniarse. Langa pasatzean gietendu

Egin zen=al pasar la langa (puerta) quedó herniado (orex).

Gisa=decoroso; ez da gisa=no es decoroso (Joan' at-S. Benoaten bizitz, 63-13).

Gutxik egin zun arápatu ez giñuzela = poco faltó para que nos pillara (Azpiroz).

Il zelakoa ate(r)a zuen=corrió el rumor de que había muerto. (Uitzi).

Guzurzuritu=murmurar; guzurzuriketan dabiz (Miraballes).

Hats berekoak=del mismo espíritu (Esku, 1324).

¡Hots!=¡Vaya! (Esku, 1339).

Inbidori hordago éran=responde en el mismo tono (Esku, 1348).

Inguru asko izan=tener muchas conchas (Esku, 1346).

Inkaie=la deposición. Inkaie odol utse e(g)iten zuun (orex).

Itoa naiz ortarako=soy ciego para esto (orex).

Itzestalika éran=hablar veladamente (Duv. labor).

Itxusitu=deshonrar. Gizon oíek gaur plaza itxusitu du. (Tolos.)

Izangabexegoa zan bera=Era menos pudiente en bienes de fortuna (orex).

Bab(a) oik e(g)osi gabexeko daude=esas habas están un tanto menos cocidas (orex).

Izatekoa da orixe=¡vaya ese un individuo! (Tolos).

Izketatu giñen=nos apalabramos (orex).

Izu-aize=somanta, batida. Izu-aize e(d)ería eman ion=¡buena somanta le diste! (Uitzi).

Jo=calcular. ¿Zenbat jotze(n)d)ezu?=Cuánto calcula usted? (orex). ¿Cuánto echa usted?

Jo=reducirse a. Oiek biek batera jotzen du(t)e=esas dos cosas se reducen a una (orex).

Jo==resultar. Garestitxo jotze(n d)u==resultar demasiado caro (orex).

Yokatu=Valerse de uno (Esku, 1320).

Kalaka egin=Traquetear (orex).

¡Kuku!= ¡abajo! Kuku aphezak, kuku katolikoak (Esku, 1330), ¡abajo los curas, abajo los católicos!

Kukuak ongi jo=Sonreir a uno la fortuna. Kukuak ongi jo dio (Esku, 1328). Tiene el santo de cara.

Gure eñiak bezala, alemanikoak ere uste omen du, udauñeanan kukú-otsa entzuten dunik ez dela urte artan iltzen.

Kuku-mikuka==al escondite (Esku, 1347).

¿Kutx ala pil?==¿Cara o cruz? (Esku, 1320, 1348).

Lotsagarí = descomunal. Gaur marka lotsagarié egin du==hoy ha hecho una marca descomunal (orex).

Magala=bache. Magala egiten zaio==se le forma concavidad (orex).

Makets=defecto (Esku, 1340).

Guk *akets* esaten dugu; beste batzuk *akats*; baño oker darabilte *akatz*, tz-rekin.

Mañaka=queja (Esku, 1350).

Mañakaz=quejándose (Esku, 1338).

Milikatu=halagar (Esku, 1346), limixtatu (Uitzi).

Muru=hosco, antipático (Uitzi).

Obenaka=a bandadas. Gendea obenaka dator==viene la gente, a bandadas (orex), Cfr. *oben*, *eñu*, *eruz*.

Okerfu=disentir. Ortan okertzen die == en eso disienten (orex).

Ondaréstali (b)et beste(r)ik etzegoan==no había (en la vasija) más que un culillo (de liquido) (Azpiroz).

Onetatik atera zan=salió de sus casillas (orex).

Ozka=grado (Esku, 1327).

Ozkatu = menoscabar. *Ohuria ozkatu* = menosabar la honra. (Esku, 1348).

Ortzak ahoan = rabiando. (Esku, 1352).

¡Partz bat, hots! ¡Ahí es nada! Una liendre (Esku, 1323).

Pinterdiko katolikoak = católicos de tres al cuarto (Eskuald, 1346). *Halahulakoak* = de poco más o menos (ibíd.).

Sartu (ñoribait) = imponérsele a uno. *Yendea sartu egin zitzaison* = se le impuso el público (Esk. 1333).

Tinkatu = empeñarse en una cosa (Joan. S. Ben. biz. 96-9); *tinkatu* — urgir. *Hainitz tinkatzen zuen paga zezala* = le urgía mucho para que le pagase (S. Ben. biz 67-10).

Tirif = fracaso (Esk. 1337).

Undarla = el resto (Esk. 1348).

Uxea = más que... *Ergela, uxea* = tonta, más que tonta (orex). *Alaena, ez bestea, ez besterena* ere esaten dire, baño askoz geigotan *uxea*.

Xoña = distraído. *Gu(r)e Rita oso xoña da* (orex).

Xurtu = reducirse. *Ume ori asko xurtu da.* Esa criatura ha quedado muy reducida (en carnes) (orex).

Zalantz = preocupación (no duda). *Zalantznan nago* = estoy preocupado (orex).

Zantzu = señal *en general*, no sólo la que se percibe por el oído. *Ez da zantzurik* = no hay rastro (orex).

Zantzu = toque de atención, grito convencional. *Basurdea arapatu izan bear due, zantzue eman due ta.* Han debido cazar la liebre, porque han dado el grito (orex).

Zantzuun dago = está atendiendo, está en acecho (orex).

Zárazta = impresión. *Zárazta bihotzean* (Esku, 1330).

Zerki=una cosa regular. *Zerki jan du=ha* comido una cosa regular (orex).

Zikiñestali=vestido sufrido para las manchas. *Sōñeko o(r)i zikiñestalie da=e*se vestido es buen «disimula-manchas» (orex).

Laitaye=marca en la oreja del ganado, en forma de ángulo recto (orex). *Laituye, laitegie (zig.) zazpi-ko*a (Markina).

Koska, ídem en forma de ángulo obtuso (orex), *akatsa (zig)*.

Miurkiloa, ídem en forma de ángulo agudo (orex), *Urkilue (zig)*.

Artesie. Raja en la oreja del ganado (orex), *artasie (Uitzi)*, *mirubuztena, biribuztena (zig)*.

NIKOLAS ORMAETXEA.

Gipuzkoak erizkizundiari erantzun diona

ITZEN OTSA

A + A

- Añeba* . . Efírik geienetan.
- arebaa* . . 7 efitan (And, Urni, Usurb, Zumay, Pas.
D. P. orend, itxasond).
- añebea* . . 2 » (Legazp, Brinkol).
- añebia* . . 1 » (Itzi).
- Neskaa* . . 10 » (Zaldibi, Amezk Leabu, Bidan,
Albis, Beiz, Aizarnazab, Áfon,
Zeston, Zarautz).
- neskea* . . 8 » (Goiefi ald).
- neskia* . . 4 » (Deb, Mutrik, Mendar, Alzol).
- B) *Añebaak* . . 11 » (Mutil, At-ay, Amas, Elos, Lazk,
Idiaz, Itsasoleg, Itsasond,
Brinkol, Legazp, Ámezk).
- añabaak* . . 1 » (Getaria).
- Neskaak* . . 6 » (Zarau, Zumay, Mendar, Beiz,
(Albiz, Segur).
- Z) *Ama* . . Efi guzietan.
amaa . . (Zaldibia).

D vocal artean.

- A) *Edo* . . 4 efitan (Zum, Oyarz, Pas. D. J. Tolos).
Ero . . 2 » (Zumay, Zesto).
eo . . Gañerako efietan.
- Batzuk *bateon* bat, *besteak baten* bat.
- B) *Edan* . . Alegria'n eta Tolosan zafrak; bestie efitan iñon ez.
eran . . 36 efitan (Zest, Azp, Mendar, Matxinb, bitartean;
Tolosaldean; goieñiko zenbait efitan).
ean . . 45 »

- Z) *Eduki*. . . 1 efitan (Itsasond).
iruki . . . 4 » (Irun, Ondarib, Oyartz, Pasai).
euki . . . Gañerako efi guzietan.

E + A

- A) *Bear*. . . 25 efitan (Goier, Nafarroa).
biar . . . 51 » (Itsas-egian, Beter, Azpeiti - aldean).
 Biär (Azp, Uresti).
beer . . . 7 » (Afon, Aizarnazab, Efez, Elosu, Ay, Beizam, Bidan).
ber . . . 1 » (Azkoit).

B) *Luzea*. . . 26 efitan (*Bear* oitzent duten efietan).
luzia . . . Gañeraketa (biar esaten dutenetan). *Luziä* (Azp).
luzie . . . (Azkoit).

F) *Fueroak*, -uak, -uek, ook, etc. Guziek *f*-rekin. *Pueruak* (Astigarraga).
Garafoi. . . Geienak.
garapoi . . . 14 efitan (An emenka).
Felipe . . . 11 » (An emenka) Gañera *p*-rekin orientatik bostetan.
Pelipe . . . 26 » (Naste).
Pilipe . . . 22 »
Pilipe . . . 11 » (Tokika).

Geroz *f*-rekin 11; *p*-rekin (26+25+11+5)= 67 efitan.

- Kape*. . . 16 efisan (Tokika, ta zafen artean maizenik).
kafe . . . Gañerako guzietan.

G vocal artean.

- Egun edera*. . . 21 efitan (An emen. Orietan geienetan esaten da *eun edera ere*).
eun edera . . . Efírik geienetan.
Lo dago . . . 14 efitan (Irundik Donostia bitart; Tolos-ing, batz).
Lo dao . . . Efírik geienetan.
» *doo, do* . . . 6 efitan (Afon, Elosu, Urni, Lasar, Orio, Usurb).
» *ro* . . . (Mutrikun).

Asierako i vocal baten auréean

Ian. . . . Iñon ez.

Jan. . . . Efi guzietan.

Amaierako i + a.

Egia . . . 2 efitan (Bedaý, Ataun-aya zârak).

egie . . . 25 » (Goiefin eta Napañalden).

egii . . . 1 » (Efezil).

egiya . . . 14 » (Geienak itsas-egian).

egiye . . . 2 » (Eldu, Leabu).

egida . . . 20 » (Beteñin geienak; itsas-egian batzuk).

egide . . . 3 » (Tolos-basetx, Eldu, Leab).

egixa . . . 6 » (Alzol, Mendar, Astigafib, Mutrik, Deb, Itziar).

egixe . . . 1 » (Elosu).

egidxa . . . 2 » (Zumay, Zesti).

egidxe . . . 2 » (Azp, azk). Azpeitian egidxa.

I + G

A) *Igortzi* . . . 7 efitan (Mendar, Aizarnaz, Deb, Zum, Get, Zarau, Zegam).

igurtzi . . . 20 » (Tokika).

idortzi . . . 2 » (Ondafib, Irún).

idurtxi . . . 4 » (Añonet, Amas, Urni, Zizurk),

iyortzi . . . 1 » (Astigafib).

iyurtzi . . . 1 » (Amas).

iortzi . . . 3 » (Itsasoleg, Oyarz, Mutrik).

iurtzi . . . 21 » (Goiefin eta Napañalden geienak).

egortzi . . . 2 » (Pasai D. J., Pas. D. P.)

egurtzi . . . 1 » (Bidan).

eortzi . . . 1 » (Efent).

eurtzi . . . 2 » (Orend, Lazkan).

B) *Igesi* . . . 36 » (Itsas-eg, Azpeit-ing, geien).

igasi . . . 3 » (Amas, Elduay, Zizurk).

idesi . . . 3 » (Añonet, And, Tolos).

idasi . . . 1 » (Urni).

yesi . . . 1 » (Astigafab).

iesi, iesin 18 » (Goiefi, Napañald).

iasi . . . 4 » (Itxasond, Aleg, Amezk, Lizarz).

iisi . . . 1 » (Orend).

Z) *Igo* . . . 16 » (Itsas-eg, geien).

ijo . . . 8 » (Napañald geien).

iđo. . . . 21 efitan (Befetin geien).

idxo . . . 5 » (Azp, Azk, Zest, Zumay, Alzol).

ixo . . . 2 » (Elosu, Itziar).

io . . . 11 » (Goieñ geienak).

Hiđo . . . Bidanin.

I + L

A) *Il*. . . . 15 efitan (Naste).

il. . . . 22 » (Naste),

Gañerako efietañ ez da ageri.

lla, *ile*. . . . Guzietan ī-rekin.

B) *Egile*. . . . 12 efitan (Tokika).

eile 42 » (Goieñ, Napañald, usuenik).

eiñale. . . . 1 » (Azk).

eintzaile. . . . 2 » (Mutrik, Orend).

eintzale. . . . 2 » (Zeston, Amezk).

Z) *Mutila*, *mutilē*, *motile*. . . . Eñi gurietan ī-rekin.

Txorgatila, -le, txonkafile etc . . . Eñi gurietan ī-rekin.

Irunen *ixuña*, *ixuin* bat txonkatila ordez.

D) *Zila*, *zile*. . . . Eñi guzietan.

Txitxorroa esaten dute agitzenik, Txilko (Irun) xilko (Ondarribia).

I + N

A) *Zazpina*. . . . 16 eritan (Beterín eta Napañalden).

zazpiña 48 » (Geienetan).

zazpiñe 4 » (Azp, Azk, Amezk, Beday.)

B) *Arin*. . . . 52 » (geientsunak)

ariñ-ariñ 8 » (Beday, Orex, Brinkol, Zumañag, Lazkan, Alkiz, Astigafík.)

11. *I + S*

Isildu. . . . 3 efitan (Beday, Elduay, Alkiz).

ixildu. . . . 60 » (Geienetan).

ixilda. . . . 5 » (Mendaro, Elosu, Deb, Mutrik, Astigafíb.).

12. *I + T*

Zuritu. . . . 9 efitan (Azp, Ufest, Tolos, Lasar, Getar, Zarau, Orio, Donost, Zegam.)

zuriñu. . . . 50 »

zuritxu. . . . 1 » (Mutrik).

txuritu . . . 3 eŕitan (Hernan, Pesai D. J. Beday). (1)
txuriñu . . . 5 » (Itz, pas D. P. Ondaŕib, Efent,
Elduay).

13.

I + Ts

Itsu . . . 2 eŕitan (Beday, Zumaŕag).
itzu . . . 1 » (Efent.)
itxu . . . Gañerako efi guzietan.

14.

I + Tz

- A) *Balitz* . . . Efi guzietan
B) *litzake* . . . 40 eŕitan
litxake . . . 1 » (Alkiz).
litzke . . . 27 » (Goieŕin eta Napaŕalde geien).

15.

I + z

Izan . . . Eŕirik geienetan
izandu . . . 8 eŕitan (Tolos, Hernan, Lasar, Usurb, Pasaie-
tan, Ondáŕib, Irun).
izān . . . 2 » (Azp, Ufesil).
izen . . . 6 » (Azk, Efez, Elosu, At-ay, Beiz, Albist).
ezan . . . 2 » (Mutrik, Astigaŕib).

- B) *Gizona bizirik* . . . Efi guzietan z-rekin. *R* gabe geienetan.
Z) *Zoŕiz beterik* . . . Eŕi guzietan z-rekin. *Beterik* ordez,
beteta, betea.

16.

II + d

- A) *Bildur* . . . Eŕirik geinetan.
bil̄dur . . . 3 eŕitan (Elosu, Amas, Alquiz).
bil̄dur . . . 3 » (Azk, Alzol, Deb).
bil̄ur . . . 7 » (Aizarnaz, Mendar, Astigaŕib, Mu-
trik, Itziar, Albizt, Idiazab).
beldur . . . 1 » (Efent).
B) *Il da* . . . 41 » (Goieŕin, geienak).
il dä . . . 1 » (Ufesil).

(1) Hernanin eta Bedayon *zuritu* ta *txuritu*; bafio *txuritu=mondar, des-*
cortezar árboles, etc. Nere ustez efi geigotan ere bereizten ditute bi adi oriek.
Guk ere erabilten dugu *zurífu=emblanquecer, txu(r)iñu=blanquear* A(u)r-
pegie zurízen a(r)i zao=se le está emblanqueciendo la cara; *txurieketan a(r)i*
de(r)e=están blanqueando la casa. Geroz, baliteke oitzea beste efietan ere
zuritu=emblanquecer una cosa o hacerla más blanca; txuritu=blanquear lo
que no está blanco.

- il de . . . 1 efitan (Azp).*
il de . . . 1 » (Elosu).
il de . . . 1 » (Azk).
il da . . . 22 » (Tokika).
il da . . . 3 » (Astigafib, Mutrik, Deb).

17. *In + d*

- A) *Indar. . . Zazpi ez beste efi guzietan,*
indar. . . 2 efitan (Alzol, Mendar).
iñdar. . . 3 » (Astigafib, Mutrik, Deb.)
inder. . . 1 » (Azk).
iñder. . . 1 » (Elosu).
ingar. . . 1 » (Bedayon noiz edo beste).
- A) *Ezin du. . . Efirik geinetan.*
eziñ du. . . 3 efitan (Zumay, Aikiz, Amoet).
ezin do. . . 16 » (Goierfin).
eziñ do. . . 1 » (Amezk).
ezin deu. . . 1 » (Mendar).
eziñ deu. . . 2 » (Astigafib, Elosu).
eziñ deu. . . 3 » (Deb, Mutrik, Alzol).

18. *O + A*

- A) *Besoa . . . 26 efitan (Goierfin eta Napañalden).*
besoa . . . 2 » (Tolos, Basetx, Zizurk).
besua . . . 38 »
besuä . . . 1 » (Urestiñ).
besue . . . 2 » (Azp, Azk).
- B) *Noa. . . 26 » (besoa esaten dutenetan)*
noa. (besoa » »)
nua. (nua » »)
nue. (besue » »)

19. *R vocal artean*

- A) *Gaur ere bai. . . 6 efitan (Beday, Irun, Ondafib, Pasai, Deb, Mendar).*
gaur ee bai . . . Gañerako efi guzietan.
- B) *Etxera=a casa . . . 12 efitan (an emenka)*
etxea Efirik geinetan.
itxera 2 efitan (Ondafib, Irun).
itxea 2 » (Aya, Zumañag).

20. Ez bide da Gipuzkoan berexkuntzarik *zeri ta txeri, zakur ta txakur, zuri ta txuri ta olakoetan aundiak eta fikiek*

adierazteko. *Zerí* esaten zaie presonai gaitzesteko; *zeríkeri*=indecencia; bestenaz *txerí* oitzenago da. *Zakur*=perrazo, Oyarutzunen; *txakur*=perro ote? Erizkizundian ez da ageri.

21. *Tunfun* esaten da efirik geinetan; *ez txuntxun*.

22. A) *Otsa ta utsa*. *Ts ta tz* ongi ebakitzen ditutenean efi guzietan.

B) *Aberatsa*. *Ts ta tz* garbi berexiten ditutenean efi guzietan.

Ona zeintzu efitan nastekatzen ditutenean. Zest, azp, azk, alzol, mendar, tolos, amas, lasar, astigárib, mutrik, deb, itziar, zumay, getar, zarau, orio, pasai, efent, irun, ondañib; leab, ordiz, beasain, zegam, itsasond. Nik ez dut ezagutu donostiañik z ta tz garbi mingatzen ditunik. Itsas-egian ez da aurki efirik ebakiera ori galdu ez dunik.

Alegrian *otza ta utze ta aberatza, otsa ta utse ta aberatsa ordez*. Iñolaz ere nasten ditutenean ere.

23.

U+a

A) *Eskua*. . . . 20 efitan (Itsas-egian geienak).

eskuba. . . . 17 » (Beteñin geienak).

eskuä. . . . 2 » (Azp. Azk.)

eskubä. . . . 1 » (Ufestil).

eskue. . . . 27 » (goieñin eta Napañalden).

eskube. . . . 1 » (Zumaf.).

eskuu. . . . 1 » (Efezil).

B) *Eskuan* . . . 15 » (Itsas-eg.)

eskuban . . . 5 » (Aizarnaz, Tolos, Anoet, Lasarte, Pasai D. P.; baita eskuun ere).

eskubän . . . 1 » (Ufestil)

eskuen. . . . 4 » (Azp, Azk, Elosu, Lazk.).

eskuun . . . 42 »

24. *Z* ongi ebakitzen duten efietan *urez* etc.

ures 2 efitan (Ormaizt. Astigárib.)

udes 1 » (Alegr.)

25.

Ai+i

Sail 7 efitan (Lafaul, Adun, Lasart, Zumay, Idiaz, Usurb, Lizarz.).

sail 2 » (Efent, Irún).

zail 2 » (Mendar, Amas).

sal 2 » (Oyartz, Lasar).

- Saillean*, -ian, -ien . . . 50 eñitan (Goier̄ ta itsaseg. geie).
salean, -en etc. 58 »
sailka. 2 » (Tolos, Lizarz).
26. *Ain*. 5 eñitan (Legazp, Aleg. Zaldibi, Ataun, Zumañ).
aiñ 49 »
añ 8 » (Mendar, Alkiz, Itziar, Donost, Eñent, Ondarib, Segur, Amezk).
27. *Ai+s*
- A) *Aisa*, 9 eñitan (Beday, Irun, Pasai, Donost, Orend, Orio, Bid, Lafaul).
aixa-e 25 » (Tokika).
axa 3 » (Brinkol, Ordiz, Beas).
- Aisa* ordez toki askotan *eráz* *erez* esaten dute.
- B) *Maisu* 4 eñitan (Urni, Donos, Eñent, Lasart, Pasai maizu).
maixu Efirik geienetan.
maxu. 2 eñitan (Tolos, Amasa).
28. *Ai+t*
- Aita* 9 » (Uñestil, Tolos, Anoet, Alkiz, Zarautz, Orio, Donost, Pasai, Beday).
aiña,-e 58 »
aña,-e. 20 » (Beteñ, Goier̄, Napañald).
atxa 1 » (Mutrik).
29. *Ai+tz*
30. *Gaitz*=enfermedad. Eñi guzietan. Amezketañ gaitxe.
31. *Aize* Eñi guzietan.
31. *Ei+i*
- Ereinle* 1 eñitan (Astigafib).
ereile 15 » (An emenka).
erele 1 » (Ormaiz).
eaile 2 » (Zest, Lizatz).
eraile. 1 » (Zumafag, zârak).
eile 15 » (An emenka)
iile 1 » (Bidan).
aziegintzaile 1 » (Its-leg).
azigile 3 » (Uñestil, Zumafag, Segur).
azieile 4 » (Aizarnaz, Ando, Urni, Abalziz).

<i>azéilē</i>	1	efitan (Mutilo).
<i>aziile</i>	2	» (Erezil, Beizam).
<i>eraintzale</i>	2	» (Alzol, Hernan).
<i>ereintzaile</i>	1	» (Irun).
<i>eintzale</i>	1	» (Orex).
<i>eintzaile</i>	1	» (Idiaz).

32

Ei + n

Bein . . . 12 efitan (Anoet, Alkiz, Bidan, Getar, Beas, Oyartz, Erent, Mutil, Brinkol, Orm, Legazp. Abalziz).

Bein ta bein (bietara) . . . 13 efitan (Mendar, Aizarnaz, Afon, Matxin, Idiaz, Tolos, Ando, Larrual, Adun, Zizurk, Hernan, Lasart, Usurbil).

Bein . . Efírik geienetan.

Beñ . . 4 efitan (Lazkan, Donost, Ondarib, Pasai D. J.).

33. O Gipuzkoan.

34

Ei + t

A) *Beite* . . lñon ez.

bite . . . 1 efitan (Beday).

Geienak *bei*; batzuk *bedi* ta *beri*.

B) *Geitu* . . 2 efitan (Getar, Zarau).

geitu . . 23 » (Tokika).

geitxu . . 1 » (Mutrik).

Ugaldu . . (Aizarnaz, Alkiz).

Z) *Ereiten* . . 5 efitan (Azp, Tolos, Getar, Pas. D. J. Zega).

ereintzen . . 1 » (Oyartz).

ereintzen . . 1 » (Irun).

ereilen . . 13 » (Tokika).

eraiten . . 1 » (Pasai D. P.)

eraifen . . 2 » (Zest, Alz).

Geien geienak eíen (iién azíien, etc.

35.

Ei + z

Leizar . . 5 efitan (Aizarnaz, Mutrik, Ataun).

leisar . . 1 » (Astigarrrib).

lizer . . 2 » (Azp, Azk).

lizar . . Gañerako efi guzietan.

36.

Oi + I

Soil . . . 8 efitan (Afon, Zarautz, Orio, Beizam, Albis, Beas, Itsasond, Orex (soildue).

- soiñ.* . . . Gañerakoetan.
Soiñik. . . . Efirik geienetan.
solik . . . 29 efitan (An emenka).

37. *Oi + n.*
Soiñeko. . . . 11 efitan (Azp, Azk, Elosu, Alkiz, Zumañ, Zegam, Brinkol, Ormaiz, Legazp, Abalziz, Alegr).
soiñeko ta soñeko. . . . (Ataun, Legazp).

- soñoko* (Azp).
soñeko Gañerako efi guzietan.

Soñ = vestidura de mujer (Ondarrib)

38. *Oi + t*
Loitu. . . . 2 efitan (Aya, Orio).
loílu . . . 19 » (itsas-aldera geienak).
loitxu. . . . 2 » (Mutrik, Deb).
Gipuzkoan *lokaztu-ta zikindu* entzuten da maizenik.

39. *Oi + z*
Goizeko. . . . Efi guzietan.
40. *Au + a*
lauak . . . 4 efitan (Tolos, And, Adun, Alkiz).
labak . . . 10 » (Urni, Hernani, Las, Usurb, Donost, Pasai, Oyartz, Efent, Ondarrib, Irun).
lauek . . . 13 » (Goier, ta Napañald geien).
laurak . . . 21 » (Itsasaldera geienak).
laurek . . . 19 » (Azp. ingur, eta goieñin).
laubak . . . 4 » (Tolos, Lañaul, Amas, Zizurk).
Oar. Bedayon lau lagunetaz *lauek* esaten dute, lau ordutetaz *laurek*: los cuatro=*lauek*; las cuatro (horas)=*laurek*.

- B) *Gauaz* . . . 7 efitan (Zest, Aizarnaz, Ay, Beiz, Zumay, Orio, Zaldibi).
gauez . . . 27 » (Goieñin geienak).
gaubaz. . . . 1 » (Alkiz).
gabaz . . . 25 » (Azpeit. ingur, beteñin batzuk; itsasegian).
gabez . . . 6 » (Urni, Usurb, Efent, Elduay, Lizartz, Orex).

41. *Au + e*
A) *Auek* . . . 7 » (Zest, Azk, Efez, Deb, Itz, Zumay, Zarauz).

abek . . . 9 eñitan (Efent, Donost, Orio, Getar, Hernan, Matxin, Urest, Aizarnaz, Arón).

obek . . . 2 » (Pasaietan).

oek. . . . 7 » (Tolos, Zumaŕ, Ezki, Its-leg, Brinkel, Legazp, Ormaiz).

onek . . . 3 » (Alzol, Mendar, Mutrik).

oik . . . 10 » (Tolos, Ondo, Lafaul, Amas, Urni, Zizurk, Alkiz, Aya, Lasart, Usurb).

ôk . . . Gañerako eñi guzietan.

B) *Gauerdi* . . . 37 eñitan (Goiefin geienak; betefin batzuk).
gaberdi . . . 32 » (Itsas-eg. geienak).

Z) *gauero* . . . 46 »
gabero . . . 23 » (naste) Bietara Mendaron eta Antoetan).

gabaro . . . 1 » (Irún)

D) *Lau + eun* . . . 2 » (Pas. D. P., Beizam).

lauregun . . . 2 » (Zest, Alzol).

laureun . . . 5 » (Aizarnaz, Mendar, Astigafib, Mutrik, Deb).

E) *Euri ta aurera ta neurí ordez*, Gipuzkoan iñon ez da esaten ebri, abrera, lebri.

Ebi . . . 28 eñitan (Beteñin eta goiefin geienak).

42 *Au + i*

Garaurik ez garabik ere ez iñon Gipuzkoan. *Alerik ez geienak*, baita ere *granorik ez*.

43. *Au + o*

Gauon . . . 16 eñitan (goiefin geienak).

gaon . . . 17 » (» »). (1)

gabon . . . 36 »

Lauorí . . . 4 » (Ufestiñ, Mendar, Elosu, Abalziz).

laugorí . . . 1 » (Alzol).

44. *Eu + a*

Neuan . . . 1 eñitan (Astigafib).

nuan . . . 2 » (Mutrik, Zumañag).

nuen . . . 6 » (Irún, Ondañib, Efent, Azp, Azk, Elosu).

(1) «U» erdi-consonante.

Gañerako erietan *nuun*, *nun*, *noon*, *non*.

45.

Eu + e

- Zuek* . . . 4 » (Zest, Alzol, Azk, Mendar).
zebek . . . 1 » (Áron).
zeuok . . . 1 » (Legazp).

Gañerako geienak *zuek*

46. *Argiña ta argiñe, ozpiña ta ozpiñe, ozmiñe, ñ-rekin, oitzen diren tokietan. Burdin ordez burni. Ozpiñ ordez askok binalgria, minagria beteñin eta itsas-egin. Ozmiñe Askoitian zârak. Goierin ere galtzen ari da ozpiñe.*

47.

U + e

- Eskuetan* . . . 14 efitan (Geianak itsas-aldera).
eskubetan . . . 3 » (Aizarnaz, Ufestil, Segur).
eskûtan, eskuutan . 16 » (An emenka).
eskutan . . . 17 » (Napafaldera, eta Beteñin batzuk).

48.

Ai + a

- Ibaia,-e* . . . 3 efitan (Beday, Lazk, Orex).
ibaya,-e . . . 24 » (Tolos-ing eta Goyeñin geien).
ibayä . . . 1 » (Ufestil).
ibadä . . . 12 » (Beteñin geienak).
ibaixa,-e . . . 5 » (Mendar, Elos, Astigáib, Deb, itzi).
ibaidxa . . . 1 » (Zumay).
ibäididxä . . . 1 » (Azp).
ibeidxa . . . 1 » (Zest).
ibeidxe . . . 1 » (Azk).
ibeixa . . . 3 » (Alzol, Mutrik, Itz).

Oar. Askok *eréka*, *eríyo*, *irido*, etc., ez *ibai*.

- Eráiak* . . . 1 efitan (Brinkol).
erayak,-ek . . 11 » (Efez, Tol, Anoet, Alkiz, Ay, Albibz, Donos, Leab, Oyar, Segu, Legazp).
» *-yäk* . . . 1 » (Ufestil).
» *-dak* . . . 10 » (Áron, Aizarnaz, Ando, Laíaul, Hernan, Beiz, Bidau, Zarau, Orio, Usurbil).
» *-dxak* . . . 1 » (Zest).
» *-ixak* . . . 1 » (Itzi).

» -iñak. . . . 1 » (Zumay).

Oar. Askok *esteak*, beste askok *gibelarayak*.

49. *Ai + n*

Gaiñera. . . . 3 eñitan (Elosu, Mutrik, Lazkau).

gañea 3 » (Idiaz, Beday, Zumaya).

gañera 21 » (An emenka).

gañea 50 »

Gañeantzén. Orendain-en.

50. *Ei + a*

Beia,-e 2 eñitan (Brinkol, ?)

beya,-e 48 » (Goyefin geien).

beda,-e 19 » (Geien. Beter).

bedä 1 » (Ufestil).

bedxa 1 » (Zumay).

beixa 8 » (Itzi, Deb, Mutrik. Astigafib, Elosu, Mendar, Alzol, Azp).

beidxa 1 » (Zeston).

beidxe 1 » (Azk).

Eio 1 » (Zumafag).

eyo 15 » (Goyefin geienak).

iyo 7 » (Amezki, Lizar, Eldu, Leab. Ordiz, Beas, Albis).

io 13 » (Goyefin geienak).

igo 19 » (Tolos-ing, Azp-ing. Irundik Pasaírañokoan).

ido 3 » (Tolos, Amasa, Pas, D. J.).

ixo 2 » (Elos, Alzol).

idxo 1 » (Azk).

ego 7 » (Matxi Efez, Ay, Zarau, Usurb, Orio; Getarian *egotu*).

eo 3 » (Ezkiog, Lazkau, Lafaul).

51. *Oi + a*

Idoia. . . . *Iñon ez. Idoia ordez istinga ta zingira oitzen dire.*

52. *Oi + n*

Oin 14 eñitan (Geienak Beteñin)

oiñ 21 » (Goiefin geienak).

oñ 4 » (Ondafib, Oria, Zumarag, Astigafib).

Oar. Efi askotan ez da ageri, ez baita berexten eñaz ere.

Oiñez 14 eñitan (Tokika).

oñez Gañerako efi guzietan.

(*Járaituko da*).

EUSKALTZAINDIA'REN BATZAR-AGIRIAK

**Azpeiti'n, Udal-Etxean, 1925'ko Garagañila'ren
25'an.**

Egun ontan Euskaltzaindiak batzañaldi ageria izan zuen, Etxegarai Karmelo jauna euskaltzain aukeratua-ren sañera zala-ta.

Áratsaldeko zapirak ziran ta an zeuden beren alkietan, Azkue maipuru zala, Azpeiti'ko Udalbubu edo Alkatea, Udalaren izenean; Elortza Julian jauna Gipuzkoa'ko Aldundiaren aldeko bezela; Barriola ta P. Aregi aldun jaunak. Geroko leñotan ageri ziran euskaltzain jaun abek: Kämpion, Urkijo, Landéretxe. Eguskitza, Olabide, Altube, Intza ta Lakonbe. Ondoren, gela nagusia ziero beterik, Azpeiti'ko eriozte galanta.

Lenbizi Azpeiti'ko Alkate jaunak egin zuen bere itzaldia, bertako Udalaren izenean, Euskaltzaindiari ongi-eteoria emanik eta Azpeiti guziaren aburuz, abegi maitetsuena eskañirik.

Úrengo Elortza jauna jaiki zan bere alkitik ta onek ere agur beroa Euskaltzaindiari esan-da, euskerazko gauzaganañko adore bizieta agertu zigun.

Beriala, Maipuru jaunak aitortu zion Etxegarai jaunari itzaldirako baimena, ta onek, Eleizalde zanaren oroinmenez itz goragarriak esanda, bikain ta osoro ego-ki edatu zuen bere gaya: *Mogel'daŕak eta Euskeria*. Ederki adierazo zizkigun Mogel'daŕak euskeraren alde egindako lanak.

Etxegarai jaunari erantzuteko alde auferik aukera-tua zan Eguskitza euskaltzain jauna. Gain-gañeko lana irakurí zigun: ondo dakigu euskaltzain jaun onen lanak mami ederez apainduta datoza beti, bañan lan au, erantzupen-itzaldi au, edeñen-ededeñen gañetik ibiliña da noski.

Besterik gabe, amaitu zan batzañaldi au, oiturazko otoitzez.

Azpeiti'n, Udal-Etxean, 1925'ko Garagañila'ren 26'an.

Euskaltzaindia batzañaldi eskutuan bildu zan, lei aipatu diran euskaltzañak bañenean dirala: Azkue jauna maipuru.

I.—Eguskitza jaunak Xurio'ren Kristau-ikasbide edc Dotriñaren azterpen lan bat irakurí zigun, batez ere beronen aozkera ta itzen ikaspenari dagozkien iritxi penetan ugaria.

II.—Azkue jaunak iragañi zien euskaltzañai, Gerrika'ko Epaile-Nagusiak idatzi ziola, *Miren, Iñaki Ander* ta beste euskeraz dabiltenen izenaz, iritxi bai eskaturik. Azkue jaun berak, Epaileari egindako ezkutitza irakurí zigun. Ezkutitzak dio: izen oiek ez dau dela ondo sortuak, Azkue berak gañantzin deritzaz-kion iritxipenagatik. Garbi aitortu dio Epaile jaunari: ez diola Euskaltzainburua danez iritxipen ori ematen, bai ordea Azkue dan uts-utsez. Ezin zezakean besterik erantzun, gai onetzaz ez du oraindik Euskaltzain-diak erabakirik artu-ta.

Altube jaunak esan zuen: Etzitzaiola ondo iduritzen Azkue'k oren laxteñen egindakoa. Beste aldi berdinietan, Azkue jaunaren oitura txalogaría izan dala, eze-

ren iritxirik eman baño lenago, Euskaltzaindiari iragartzen zion-da. Oraingoan ez duela ez oiturik ez astirik artu; beriala erantzupena eman duela ta auxe deritzaiola mingáriena, batez ere, Azkue jaunaren izen befea askok erabili lezatekelako euskerazko izenen kaltez.

III.—Altube jaunak *acento-tzaz* egindako lana irakurtzen jaíaitu zuen.

IV.—Landeretxe jaunak bere alderdian dabiltsan euskerakera politik irakurí zizkigun.

V.—Azkue jaunak ere berak bildutako beste euskerakera ederak irakurí zituen.

Ta beste gairik izan ez-da, otoițez amaitu da batzáraldi au.

Bilbo'n, Aldundi-Jauregian, 1925'ko Urila'ren
26'an'

Euskaltzain abek bildu dira: Azkue maipuru, Urkijo, Landeretxe, Eguskitza, Olabide, Altube eta Lakanbe eta urgazletatik Bähr eta Oleaga.

Oi danez otoițez asi zan batzáraldia.

I.—Aita Intza'k, Yaur-saiļeko Buruzagi danez, iragari dizkigu Napaŕoa aldeko euskal-lanak. Antxe iratsi da *Euskeraren adiskideak* deitzen dan Bazkuna eta egiazko adore ederez asi dala, ta bertako bazkideak oso sutsu daudela adierazi digu. Gañera Aita Intza berak esan digu: nola gertu ta egin dan euskal-batzaldi bat, Napaŕoa bertan: zein idazle sarituak izan diran; zer gai erabili diran ta batzaldiaren apaingarí egin dan jaialdia. Pozik entzun ditu Euskaltzaindiak beri abek.

II.—Landeretxe jaunak irakurí dizkigu, Bidasotik aruntz, bere eñialdean bildutako euskal-esakerak. Baudute beren gatza. Azkue jaunak bildutakoa, Landeretxe'nak eratzi bear zaizkio, ofela bata bestez lan osoa, gai ontan, gertu dedin.

III.—Azkue jaunak, euskal-esakeren biltza utzi gabe, beste lantxo bat artu du bere bizkar: *Euskal-somaketak*. Lantxo onek alako idazki berezi bat auñetik darama, oraintxe egileak irakurí diguna, adierazirik zenbat onura euskerari dakarzkioten lantxo abek, naiz berez mirixkak iritxi. Aldi auxe Euskaltzaindiari erosoa datorkio, Amerika'ko euskaltzale batzuei eskerak emateko, dakizkiten somaketa batzuek argitaratu dituztelako, oretarako ari emen-da *Kirikiño*'z esaguna dan idazleak.

Ta beste gai batzuek bigaramonerako utzi-ta otoi-teze amaitu da batzáaldia.

Bilbo'n, Aldundi-Jauregian, 1925'ko Urriaren 27'an.

Auréko batzáaldian aipatzen diran euskaltzain eta urgazle berak datoza eta baita ere Ormaetxea.

I.—Bähr urgazle jaunak lan eder bat irakurí digu: Gipuzkoa'ko euskalkiaren adizkerak. Eíuz bildu ditu noski. Urkijo jaunak Euskaltzaindiari bereziz eskatu dio, bere zuzendaritzako *Revista Internationalen* Bähr jaunaren lan auxe argitaratzeko baimena. Euskaltzaindiak baiezkoa eman dio. Onen antzeko lan edera badu Azkue jaunak: Bizkaïko euskalkiari dagozkion adizkerak. Gure *Euskeran* lan au argitaratzeko erabakia Euskaltzaindiak lendik artua dauka.

II.—Ormaetxea urgazle jaunak bere txosten bat ira-

kuri digu. Txosten au Erizkizundi-lrukoitza dala-ta egiña dago. Iru zati ditu: 1.º Erizkizundiaren zailtasuna; 2^{en}, beronen itxurazko alperbidea; 3^{en}, orentxen onura ta onbidea, baldin auferetik *Atlas lingüístico* egiten bada.

III.—A. Intza'k Napañoa'ko euskal-esakera batzuk irakuiri dizkigu.

IV.—Ildako urgazle Pedro M. Ufuzuno idazle atsegintsailearen ordez, beste urgazle bat aukeratu bear da. Euskaltzaindiak Donostia'ko asteroko *Argia*'ren Zuzendari dan Biñor Garitaonandia jauna ortarako aukeratu du.

V.—Euskaltzain batzuek Euskaleritik uruti dijoaz: eren arazoak aruntz deitzen ditu: abek Altube eta Olabide jaunak dira. Aben ordez, biurtzen diran arte, urgazle batzuek aukeratu bear dirala Euskaltzaindiak deritza, ileroko batzañaldietan bear ain euskaltzain izan ditezen. Bilbo'ko batzañaldietarako Nazario Oleaga eta Nikolas Ormaetxea aukeratu dira eta Donostia'koetarako Gregorio Muxika eta Biñor Garitaonandia.

Ta beste gairik izan ez-ta otoitzez amaitu da batzañaldi au.

Donostia'n Aldundi-Jauregian, 1925'ko Azaroa'-ren 26'an.

Batzar ontara euskaltzain abek datozi: Azkue, Kämpion, Urkijo, Landeretxe, Olabide, Intzagorai, Intza eta Labonbe eta urgazle diran euzkaltzain ordezkoak Muxika ta Garitaonandia.

Otoitzez asi da batzañaldia.

I.—Osoro naigabez asi du Euskaltzaindiak batzaŕaldi au, Euskaltzainburuak Karmelo Etxegarai euskaltzain zanaren il-oroitza dakaŕelako.

Meza bat ateratzea erabaki da ta auxe bigar izango da Kaputxinoen elizan, bederatzi ta erdieten ta meza ontara euskaltzaiňak juango dira.

II.—Azkue jaunak Ultzama'n egin diran euskal-jaien beri eman digu; berau an izan zan aita Intza lagun zuela; ez dago zer esanik pozik entzun duela Euskaltzaindiak bere Buruak esan duena.

Aita Intza'k esan digu Napaŕoa'ko *Euskeraren adiskideak* asierako lanetan zintzo ta atzaŕi dabiltzala.

III.—Azkue jaunak Humboldt'en esku-idazki bat gai-bide artu-ta bere lan bat irakurí digu. Urkijo jaunak ere zerbait irakurí digu Azkue jaunaren lana bidez dala.

IV.—Urkijo berak esan digu oraintxe argitaratu dala «Teatre comique basque» ta liburu onen ale bat ona litzakela geuganańzea. Euskaltzaindiak bayezkoa eman du.

V.—Zadorlariak irakurí du Ormaetxea urgazle jaunak bialtzen duen lana. Lan au euskal-esakerai dago-kien da. *Euskeran* argitaratuko da.

VI.—Landeretxe'k ekaŕitako beste euskal-esakera batzuek Zadorlari berak irakurí ditu.

VII.—Azkue jaunak ere berak bildutakoak irakurí ditu.

Ta beste gai batzuek bigaramonerako laga-ta otoi-tzez amaitu da batzaŕaldia.

Donostia'n, Aldundi-Jauregian, 1925'ko Azaroa' ren 27'an.

Auréko agerian aitatzen diran euskaltzain ta ordezkoak batzañaldian bildu dira: urgazletatik Bähr jauna.

I.—Zadorlariak iragarí die beste euskaltzaiñai, oraintxe dala *Kisa*-aldatze garaya, lengotik bi urte igaro dira-ta. Bi urtetik bi urtera aldatu bear da *Kisagoa*, ofela agintzen baidu araudiak.

Lenbizikotz, Euskaltzainburua aukeratu bear da: Autarkiak onela datozi: Azkue'k-9 utsean 1.

Iker-saileko burua aukeratu bear da uñen ta autarkiak onela datozi:

Kampion-8.

Urkijo -1.

Utsean -1.

Irugañengotz Yaur-saileko burua bear da ta autarkiak onela datozi:

A. Intza'k-8.

Urkijo -1.

Utsean -1.

Laugañengotz Zadorlariaren autarketa dator:

Intzagorai-9.

Eguskitza-1.

Diruzaitzarako: Altube'k 10 autarki izan ditu ta Lakonbe'k beste 10 Gutun-zaitzarako.

Kisagoa beaz onela dator:

Azkue jauna Euskaltzainburu.

Kampion » Iker-saileko buru.

A. Intza » Yaur-saileko buru.

Intzagorai-Zadorlari.

Altube-Diruzai.

Lakonbe-Gutunzai.

II.—Azkue jaunak bi lan talde irakurí dizkigu: bata *garkizunak*; bestea *Lamiñak*.

III.—Bähr jaunak Gipuzkoa'n bildu dituen euskal-itz ederák irakurí dizkigu. Gogoz entzun dizkiogu ta euskal-itz oñen zerénda gure *Euskerá*'n argitaratu-ko da.

IV.—Azkenez, Euskaltzaindiak adierazoko die euskaltzale ta euskal-idazleai utsean dala Euskaltzaindi-ko alki bat, Karmelo Etxegarai jauna il dalako, nai duenak edo diña danak eskatu dezan, ontan Euskaltzaindiaren araudia zeazkiro jaŕaiturik.

Ta beste gairik izan ez-la otoitzez amaitu da batzaŕaldia.

Bilbo'n, Aldundi-Jauregian, 1925'ko Lotazila'ren 22'an.

Euskaltzain abek bildu dira: Azkue, Urkijo, Egus-
kitza, Olabide, Intza, Lakonbe: euskaltzain-ordeko
Oleaga ta Ormaetxea eta Odon Apraiz urgazlea.

Otoitzez asi da batzaŕaldia.

I.—*Santuen bizitza laburák* deitzen dan liburu
azaldu dala-ta, Bilbo'ko Egunari batek liburu oñetzaz
eman duen iritxia zabaldu dan ezkerro, Euskaltzain-
diak beríz eta beríz aitortzen du, ez dituela beretzat
artzen, bere ikurpen gabe letozken euskal-liburuak.
Euskaltzaindiak begi onez ikusi du liburu oñen ager-
keta ta bere sorospidea ere garaiz eman zion; bañan
liburu oñen idazkera, itz-beŕi ta gañerakotzaz ez du
Euskaltzaindiak ezer ikustekorik ta ez du oraindik
iritxirik abotu.

II.—Azkue jaunak irakurí digu *The Basque Dia-
lect of Marguine* Willian Rollo Escoziar jaunak egin-

dako lanarekiko bere aburua. Aburu onez, Azkue jaunak diona, auxe da: Rollo'ren lana, ederki mamitu, pikortu ta tankeratua dagola; Rollo berak dasa ez duela akets gabeko gauzarik azaltzen, ta egiaz abetatik bartzuen-batzuek Azkue jaunak igañi dizkio; batez ere iru gai abetan: 1.º Vocablos no marquineses; 2.º Apreciaciones fonéticas; 3.º Exposición de afijos. Rollo jaunak bere lanaren azken-aldera dakazkien gayetatik bereziz aipatu du Azkue jaunak, *lamiai* dago-kiena noski Polifemonen izunkeritik ateria.

Azkue jaunak bere lana bukatu duenean, beroni otu zayo, Rollo jauna Euskaltzaindiko urgazle izendatzea, orain gutxi dala il dan *Dogson* urgazle jaunaren ordeko. Euskaltzaindiak onetsi du. Azkue'ren idazkia *Revista Internacional*-en argitaratuko da.

Ta beste gai batzuek bigaramoneraako utzi-fa, otoi-tzez amaitu da batzaŕaldia.

Bilbo'n Aldundi-Jauregian, 1925'ko Lotazila'ren 23'an.

Batzaŕera euskaltzaín jaun abek datozi: Azkue, Urkijo, Landetxe, Eguskitza, Olabide, Intza eta Lakanbe; euskaltzain-ordeko Oleaga eta Ormaetxea eta Manterola urgazlea.

I.—Manuel Lekuona urgazle jaunak txosten eder bat biali digu Gazteiz'tik: Txosten onen idaz-burua auxe da: *Contribución al estudio de la Sintaxis euskérica*. Lan ortan euskera ta latiñaren antzordeak azaltzen ditu ta txostenlariak nai luke gai oni, toki berezi bat ematea, euskal-eliztian.

Lan au gure Euskera'n argitaratuko da.

II.—Ormaetxea jaunak ez du alperikako lanik egin *Erizkizundi-Irukoitzá*'n. Euskaltzaindiak agindurik, Bizkai'ko erírik-erí ibili da ta berak kutunkiro jaso ditu efiak eman dizkion euskal-itz eta aditzaren aldakuntzak. Baita ere ekaí dizkigu aldakuntza oyen tarte gutxineko gora-berak ta abetan bere iritxiz berdin-tasun batera eíez eldu leike.

III.—Eguskitza jaunak irakuí dizkigu aditzaren sustar-mota batzuek ta oyetatik gutxi-gora-berako aditzaren lenengo arpegialdiak.

IV.—Irakuí dizkigu ere Azkue jaunak euskal-eufe-mismoak ta Bonaparte jaunaren eskutitzen ageri batzuek.

V.—Badaki Euskaltzaindiak Eusko-Ikaskuntza eta Euskal-Esnalea alegiñetan dabilitzala Karmelo Etxegarai euskaltzain maite zanaren jayotetxean alako ororiaí bat jartzeko. Euskaltzaindia oyekin batera di-joa ta gogoz batutzen zaye oroipen oren edozer gertapenerako.

VI.—Rosario de Santa Fe'ko (Amerikan) Eusko-Etxeko Zuzen-Batzañaren ezkutitz bat irakuí da. Gure lanetan bat egin nai luke ta sorospidetxo bat bialtzen digu. Eskeíak.

Ta beste gairik izan ez-ta araudi-otoitzez amaitu da batzañaldi au.

Donostia'n, Aldundi-Jauregian, 1926'ko Ilbeltza'
ren 28'an.

Euskaltzain abek batzañera datozi: Azkue, Kampion, Urkijo, Landeretxe, Olabide, Intzagari, Intza ta Lakonbe, eta Muxika ta Garitaonandia euskaltzain-ordekoak.

I.—Azkue jaunak dio: Alfredo Trombetti izkunle bikañari bere Morfología biali diola ta onek berari erantzupenez igoři dion eskutitza irakuři digu.

Euskaltzaindiak nai lituzke Trombetti jaunak argitaratu dituen liburuak ta idatzi bear zayo gure gutun-tegirako biali ditzala.

II.—Lakonbe jaunak Bonaparte'ren eskutitzetatik artutako lan bat irakuři digu. Lan ořek gai oni dařai-kio: *Permutación de las vocales*.

III.—Azkue jaunak irakuři digu: *Apéndice a la Morfología = conjugación familiar vizcaina*.

Ta beste gai batzuek bigaramonerako laga-ta ofoitez amaitu da batzaraldia.

Donostia'n, Aldundi-Jauregian, 1926'ko Ilbeltza ren 29'an.

Batzar ontara auřeko agirian aipatzen diran euskaltzain berak datozen eta baita ere ordekoak.

I.—Etxegarai Karmelo euskaltzain zanaren utsa bete bear litzake, araudiak agintzen duanez. Igaro dira iragari-aroaren bi ilabeteak ta Euskaltzaindiak, bitarte ortan, ez du iñoren eskabiderik artu.

Orain ordea Azkue jaunak, Urkijo ta Landetxe laguntzaile dituela, idazki motx baten bitartez, BONIFACIO ETXEGARAI dakar, bere anai zanaren ordeko.

Olabide euskaltzain jaunak, ara zer dion Euskaltzaindiari. «*En las condiciones de falta de libertad con que se procede a la elección, el que suscribe juzga que no puede contribuir a ella, prescindiendo de los méritos y simpatías que para el mismo tengan los que sean votados.-Raimundo Olabide, S. J.*»

Idazki auxe dala-ta naiko ta luze autuan egon ondoren, Euskaltzaindiak erabaki du, autarkitara jotzea, Azkue, Urkijo ta Landetxe'k dakarten euskaltzain-gaya, bein Euskaltzaindi-mayean azaldu dan ezker.

Autarkitara jo da ta ara nola datoñen:

Bonifacio Etxegarai-6

Utsean -1

Olabide jaunak eztu autarkirik bota izan nai.

II.—Azkue jaunak, *Jeringonza vasca en el léxico* deitzen dan lana irakurri digu.

III.—Maidagan jaunak, diruzayaren ordez, Euskaltzaindiaren diru artu-emanen zerenda irakurri digu:

Saíra, len zegoanakin, auxe da: 38.217,48 pts.

Emanak eta eralkiak. 29.297,85 »

Datoñengo gelditzen dana. 8.919,63 pts.

Ta beste gairik izan ez-ta otoiñez amaitu da batzaraldia.

Donostia'n, Aldundi-Jauregian, 1926'ko Otsaila'ren 18'an.

Bildu diran euskaltzaiñak ona emen: Azkue, Kampion, Urkijo, Landetxe, Eguskitza, Intzagarai, Intza ta Lakonbe, eta Muxika ta Garitaonandia euskaltzain-ordekoak.

I.—Aita Intza'k Nafarro'an egin litezkean euskal-jayak gai artu-ta, luzaroan itz egin digu ta Euskaltzaindiak gogoz entzun dio.

Gañera adierazi digu, oraintxe gutxi Gipuzkoa'ko Andoain'en izan dala ta antxe esan diotela: euskerazko antzerkiak egin nai-áren, gizonezko edo emaku-

mezkoentzat bakar diranak arkitzen ez dituztela. Aita Intza'ri erantzun zayo: Eusko-Ikaskuntza'ra zuzentze-ko ta antxe gai ontan egin litekeana eŕeztuko diotela.

Euskaltzaindiak Aita Intza'ren esku jaŕi ditu Arѓi-donea batzuek Andoain'go euskal-antzerkilarien artean banatu ditzan Euskaltzaindiaren opari bezela.

II.—Azkue jaunak bere lan bat irakurí digu: *Conjugación familiar vizcaina*, lengo *Morfología*'ren zati eratsiya bezela.

III.—Urkijo jaunak esan digu bildu diran itz-beri, edo oraintsu bilduak Azkue jaunaren iztegi aundiai ezári bear zaizkiyola. Ortarako ordea, Euskaltzaindiak azfertu bear ditu datozen guziyak eta Iztegirako diňa ote dan ikusi eta beárik ala eskatu ezker, oraindik ere Iztegiaren beste elastaldi beri bat egin. Azkue'k erantzun dio berekin dituela lenbiziko elastaldiaren *Kartoyak* ta abek eŕeztu lezatekela beste elastaldi bería.

IV.—Muxika jaunak esan digu bere aburuz, Euskaltzaindiak lenbailengo lan batzuek aldan lenen egin bear litukeala: esate baterako: idazle askok ez dakite, itz au edo beste, zeren ikurpenez erabili bear dan. *Teatroko* idazkietan, batek itz bat darabilki beste batek beslea, edo *actor*, *escena*, *acto*, *parte*, etc., erderazkoak esateko.

Batu bear da izen-ikerpena. Eguskitza jaunak dio: batez ere lan ori egin bear dala lenbailen, Aditzaren aldakuntzai dagokionez.

V.—Lakonbe jauna, Intxauspe'k Bonaparte'ri idatzitako eskutitzen zati batzuek irakurí dizkigu.

Beste gai batzuek bigaramonerako laga-ta amaitu da batzaŕaldia.

**Donostia'n, Aldundi-Jauregian, 1926'ko Otsaila'
ren 19'an.**

Auréko agerian aipatzen diran euskaltzain berak batzañera datozi. Azkue maipuruak araudiko otoitzaz egin du.

I.—Lakonbe jaunak Intxauspe'k Bonaparte'ri egindako ezkutitzen irakuñpena jañaitu du. Euskaltzaindiaren erabakia: bere *Euskeran* argitaratuko ditu, euskal-mintzaeraz zerbait dasaten ezkutitzak.

II.—Azkue jaunak irakuñi du, oraintsu berak idatzi duen irakurgaya, *Latsibi* izenekoa.

III.—Eguskitza jaunak irakuñi digu bere lan bat: -tzaz, -taz, -zaz atzizkiak gai artu-ta. Esan digu ugari dirala atsizki abek erderazko *materia de que se trata* ikurpenez, Maizter'en idazkietan.

IV.—Aita Intza'k Iztegiarako itz batzuek dakarzki: edo Azkue'nak dakañen besterik ezik ikurpenez erabiltzen diralako; edo Azkue'nak ez dituelako. Euskaltzaindiak aitzakotzat artu ta Iztegi beñirako jaso ditu.

V.—Euskaltzaindiak erabagi du: *Amerizar* edo *amarar* eraldunak darabilen itzaren ikurpenez, *Uretaratu* euskeraz esan bear dala.

Ta beste gairik izan ez-ta otoitzez amaitu da batzaraldia.

**Bilbo'n Euskaltzaindiaren etxean, 1926'ko Epai-
la'ren 25'an.**

Egun ontan batzaraldira euskaltzain abek datozi: Azkue, Urkijo, Landeretxe, Eguskitza, Olabide, Lakonbe, euskaltzain-ordeko Oleaga eta Ormaetxea eta Bähr urgazlea.

Otoitzez asi da batzaŕaldia.

I.—Ormaetxea jaunak, eŕitik-eŕi bildu dituen itz eta esakerak ekaŕi dizkigu, alako ipui-napar batzuez ondo ornituak. Itzak aberastu lezakete iztegia.

II.—Jaun onek berak adierazi zigun *Erizkizundi-Irukoitza*’n egin duen lana, lan auxe oraintxe bukatu duelarik. Bildu diran aldakuntza guzien batasuna egin du, ta baten batzuk iragariak dira. Lan onegatik mila peseta emango zaizkio.

III.—Oleaga jaunak ekaŕi dizkigu Aratian bildu dituen euskal-itzak ta Azkue’ren Iztegiak ez dauzkanak.

IV.—Lakonbe jaunak irakuŕi zizkigun Intxauspe apaiz xuberotarāk Bonaparte’ri biali zizkion ezkutitz batzuek, Aditz-xuberotarari dagokion lana iraŕi nai-ta, igoŕi zizkion ezkutziz abek. Beste ezkutitz batzuetan *Dialogues Basques* aipatzen da, Uriarte, Ituriaga, Duvoisin ta Intxauspe beroni euskerara itzultzeo egotzia.

Ta beste gai batzuek bigaramonerako utzi-ta, otoitzez amaitu da batzaŕaldia.

Bilbo’n Euskaltzaindiaren etxean, 1926’ko Epai-laren 26’an.

Batzaŕean jaun abek bildu dira: Azkue, Urkijo, Landeretxe, Eguskitza, Olabide, Lakonbe; euskaltzainordeko Ormaetxea eta Bähr eta Belaustegigoitia ur-gazleak.

I.—Landeretxe jaunak lengo bere lanari azkena emanik, bildu dituen euskal-esakerak irakuŕi dizkigu. Lan-zati auxe ere *Euskera*’n argitaratuko da.

II.—Aita Olabide’k ekaŕi dizkigu Mendiburu’ren liburuuetan arkitu dituen adizkerak.

III.—Azkue jaunak Eñonkari'ko euskalki-berezian, ipui batzuek irakuři dizkigu ta tartetako itz batzuek iragariazi.

IV.—Azkue jaunak bere *Morfología*'n dakarzkien atzizki *-bel -bil* gaitzat artu-ta Eguskitza jaunak txosten eder bat irakuři digu, batez ere, aitorturik atzizki oyek lerabilkiten ikurpena.

Donostia'n, Aldundi-Jauregian, 1926'ko Jořaiila'ren 29'an.

Batzařaldira jaun abek datozi: Azkue, Kämpion, Urkijo, Landefetxe, Eguskitza, Olabide, Intza, Intzagorai, ta Lakonbe, eta Muxika eta Garitaonandia euskaltzain-ordekoak.

I.—Aita Intza'k iragartzen digu, Lekarotz'ko Ikastetxean izango dala, urtero bezela, euskal-azterketa ta egoki litzakela euskaltzain bat antxe agertzea.

Aita Intza beroni eman zayo Euskaltzaindiaren ordezkontza.

II.—Naparroa'ko *Euskeraren adiskideak* Auritz'en izango dute. Garagarila'ren 27'an, alako jai berezi bat. Azkue jauna nai litzake itzalditxo bat egiteko. Onek bayezkoa eman du.

III.—*Eusko-Ikaskuntza*'ren idazki bat irakuři da ta idazki onez Madrid'ko bere Batzordearen eskari bat azaltzen digu. Batzorde ořek erdal-euskal iztegitxo bat nai luke.

Onetzaz erabaki auxe artu da: Iztegi orixe argitaratu, bañian ontarako Azkue jaunak lendik egiña daukan buru artu-ta.

IV.—Bi idazki jaso ditu Euskaltzaindiak, ařen da ařen eskaturik, alegiňak egin ditzala Nikolas Ormaetxea jauna geon artetik ez kanporatzeko.

Erantzun bear da: Euskaltzaindiak ezin eman lizayokela bizimenaren betebiderik bañan bai tarteka sortzen zaizkion lanen saria.

V.—Oraintsu, Gobernuak, ikastetxetan erderazko ez diran liburutxuak irakurtzeko gebendua eman omen du. Onetzaz asko itz egin da euskaltzain artean, bañan ezkera erabaki berezi batera eldu.

Ikastetxetan buru diranai eskatuko zaye gebendu ořen idazki edo agindua ta ala balitz Nuntzio jaunaren gana jo liteke.

VI.—Azkue jaunak bere Iztegi aundian ez dauden itzen zerénda galanta berak irakuri digu. Geyen-geyenak Aezkoa'n bildua dira.

VII.—Aezkoa bertako ipui edo kontu batzuek ere bai ta bigaramonerako beste gai batzuek utzi-ta ofoitzez amaitu da batzaŕaldia.

Donostia'n, Aldundi-Jauregian, 1926'ko Joŕaila-ren 30'an.

Azkue maipuru dala, batzaŕaldira datoaz auŕeko age-rian aipatu diran euskaltzain ta ordezko jaunak.

I.—Landeŕetxe jaunak irakuri digu euskal-itz-zeŕenda luzea, beronek an da emen bilduak.

II.—Aita Intza'k ere beste saŕa, Naparroa ta beste Euskal-alderditan atxituak. Abek eta Landeŕetxe'nak *Euskerá*'n argitaratuko dira.

III.—Lakonbe jaunak, Intxauspe apaizaren ezkutitzak irakuri dizkigu. Luziano Bonaparte zanari idatzi-yak dira.

VI.—Eguskitza jaunak adibide batzuek egiten dizki jo Azkue jaunaren *Morfologia*'ri atzizki *buru*, *giltz*, *ol*, *ola*, *pen*, *ben* gaibidetzat artu-ta.

Ta beste gairik izan ez-ta otoitzez amaitu da batzañaldia.

Bilbo'n, Euskaltzaindiaren etxearen, 1926'ko Oñia'ren 27'an.

Emen aipatzen diran euskaltzain jaunak batzañaldira dator: Azkue, Urkijo, Landeretxe, Eguskitza, Olabide, Intzagarai, Intza, Lakonbe eta euskaltzain-ordezko Oleaga eta Ormaetxea.

I.—Azkue jaunak esan digu: Bizkai'ko Aldundiko batekin egon dala oraintxe *Liceo* izenez jaso bear dan etxe ederéan Euskaltzaindiarentzat tokitxo bat eskatutrik; bañan es du oraindik ezertxo ere lortu.

II.—Euskaltzaindiak badaki, Gipuzkoa'ko Aldundiak euskeraren aldezko agindu batzuek eman dituela bere mendekoen arterako. Auxe ondo jakin bear da, Bizkai'an ere Euskaltzaindiaren bitartez, lortu al iza-teko . . .

III.—Aita Intza'k esan digu: Auritz'ko euskal-jayak ureratzen asi dirala ta jakin nai duela zein diran Bizkai'an *Euskeraren adiskideak*'ko bazkideak, abei, jai oyetarako dei egiteko.

Emakume artean ere iratsi nai luke aita Intza'k *Euskeraren adiskideak* deitzen dan bazkuna ta artarako araudi bat irakurri digu. Euskaltzaindiak ontzat eman du.

IV.—Eguskitza jaunak eman digu *Jangoiko-Zale*'k egin dituen Kristau-ikasbide jayen berri. Ume asko izan da ta sari ederak banatu dira oyen artean. Euskaltzaindiaren zorionak.

V.—Aita Intza'k esan digu Muñoa jaunaren ikastetxeko lanak: aurtengo urte beritik Oñila-arte 104 mutil-aziyak gabazko ikastaroan izan dira ta denai euskeraz irakatsi zaye.

Egunezko ikastaroan 84 mutiko dabiltz ta oraintxe. Jesusen Zerurako Igokundean jai berezi bat izan dute, Gogoz entzun du auxe ere Euskaltzaindiak.

VI.—Aita Intza berak irakuři dizkigu Aita Justo Maria Mokoroa'k Tolosa inguruau aurkitu dituen itz euskaldunak.

VII.—Motrikun idorotako aita Mendiburu'ren esku-idatz lan baten itzaurea Ormaetxea jaunak irakuři digu.

VIII.—Eguskitza jaunak Azkue'ren *Morfologiarri* adibide batzuek egin dizkio: *-la*, *-le*, *tzale*, *tale gaibidetzat artu-ta*.

Ta beste gai batzuek bigaramonerako utzi-ta otoi-tzez amaitu da batzařaldia,

Bilbo'n, Euskaltzaindiaren etxean, 1926'ko Oñila'ren 28'an.

Batzařaldian bildu diran jaunak abek dira: Azkue' Urkijo, Landeretxe, Eguskitza, Olabide, Intzagorai, Intza ta Lakonbe euskaltzaiñak eta Ormaetxea ordezkoak.

I.—Azkue jaunak bere lantxo bat irakuři digu: Luiziano Bonaparte'k egindakoen beri batzuek emateko: Bonaparte'ren lanak izen auxe du: *Observaciones de la Lengua Vasca*.

II.—Ormaetxea jaunak idazki bikain batez erantzuten diyo Navarro Tomas'i, onen *ejercicios fonéticos*

buru artu-ta. Auxe entzun da gero Euskaltzaindia goratu da Navarro Tomas'ek egindako *Manual de Fonética Española*, bere liburutegian ez duela. Baten jabe egitea erabaki du.

III.—Lakonbe jaunak jaŕaitu du: Intxauspe apezaren ezkutitzak irakurtzen.

IV.—Landeŕetxe jaunak, berak bilduriko esakerak.

V.—Azkue jaunak Aezkoa'ko ipui batzuek irakurri dizkigu.

VI.—Eguskitza jaunak beriz alako euskal-itz berezi batzuek.

VII.—Euskaltzaindiak eskeŕak azaldu bear dizkiyo Belauntzaran Donostia'ko apaizari berebilaren bitartez laguntza asko egin diolako Euskaltzainburu jaunari.

Ta beste gairik izan ez-ta otoițez amaitu da batzárdia.

ELIAS AROSPE, ZUMAYA'KO ENDORE JAUNAK, ===== ETXEGARAI'TAR BONIFAZIO ===== JAUNAREN EUSKALTZAIN-SÁRERAN IRAKURITAKO ITZALDIA

Izkelzain garbalak. Andreak, Jaunak

Egun atsegiañ ta oroigaría degu txit, gaurko eguna
au, zumaiaräk.

Zer dala ta?

Gure uritar garbal ta maite bat Euskaltzaindiaren
aulkietara igotze-eguna degulako.

Ta jai ederí au bear dan eran ospatzeko, gure Eus-
kaltzaindi goi - goikoa, gure uritxo maite onetara
etori zaigulako.

Ederki ta ederki egin dezute izkeltzain jaunak, jai
pozgarí au izkeltzain beriaren jayotz-uri beritan ospat-
tzea ofu zaizutenean.

Eskergari ta txalogari zaizute, gertaera onen go-
xotasun eta kutuntasuna obekiago muxtatutzearen,
«ama» itz goxoen ta kutunen lenengo aldiz izkeltzain
beriaren ezpañak zezeldu zuten Euskaleriko txoko
ontara efortzea otutzeaz.

Nik uritar danen eta neure izanean eskeñik bero-
enak ematen dizkitzutet ekartzen diguzuten andizuren
onagatik, eta guztiok txalotzen zaituztegu geure indar
osoakin...

Egia esan, ordea, naigabetxo bat badet biotzean
aldi ontan: nere ez jakiñ ta izkel-toteltasunaz gertaldi
oroigarí ontan itz egin beará; bañian egiz diotzutet

ere: Alaz ere, poz zait txit, beste aldetik, orlako erez
atsegiañen aginduz, nere uri-arduratzagatik, itz egin
bear izatea.

Barkatu bada, andre ta jaun agurgariak gertaldi
ospetzu onetan, egitez ere nik alde artzea.

Zumaitarák: Ondo ezagutzen dezute izkeltzain
beria: Boni itz erdiz, batzuek, eta Bonipaxio bestea
deitzen diogu laztantsuz.

Erídko Epaileku goi-goyenekoan (Tribunal Su-
premo gaztelaniz esaten zayo) ardura txit berezi ta
goiko bat bere gañean darama eta osoro zuzen ta
txalogari eraman ere...

Bañan bere buru argitsu ta jakintsua, aitatu dedan
ardura oíek eskatzen diozkan egikizunak bete ondo-
ren bere biotza dagoen lekura dijoakio: Euskaleŕira
eta alduen guztian gorputzez ere onuntzatxe datorkigu.

Eta buru oíen almen aŕigaria eta gorputz zimel,
bañan bizkor oíen kemen guztiak ere, bai, Euskeleŕi
maitearen alde lanean nekatsu eta eten gabe lanean
darabilzki.

Euskaleŕiko mendi, ibar, uri, ta txoko guztiak eza-
gutzen ditu.

Ibilí oen emaitzat denbora luze ez baŕu liburu txit
domutsu bat argitaratuko digu bere luma trebeak.

Udaraldian Madrid'tik etoŕi orduko, utzi bere kutu-
nak, ondo irasirik, Zarautz'ko atseden paketsuan;
asmantaŕez zankuak estali; bizkar gañean zoŕoa aŕtu
ta eskubian makila... eta... antziak... bidez - bide,
mendiz-mendi, ibaŕetik-ibar... uriz-uri.

Zertara dijoa... Zerk darabilki artega ta ainbeste
ian artzen gizon ori.

Mendi, ibar, zelai ta uri oyei, berak txit ederki
ezagutu zituzten, asaba zaŕen ekandu ta oituren beri
galdetzera dijoa...

Euskaleriaren kondairan, mami-mamiraño sartugureak darama...

Gure jayotz-erí kutunaren ganako maitetasunak era ortan darabilki...

Gero bere jakinduri argia or eta emen Euskalerían zabalduaz nekaitsu badabil...

Ez det nai, andre ta jaunak, itzalditxo arloet au asko luzatu, zuek ez geyegi nekatzeařen; len ere onezkeró, naikoa aspertu zaituztet-eta.

Bañan, Andre ta Jaunák, ereti onek beste oroimen bat badakarkigu ere, nai ta navez, gure begien auřera: oroimen gozoa bera, benetan, gu guztiontzat.

Danon españetan dabil bero-bero, une onetan bere izena: Karmelo Etxegarai jauna zana... Boni'ren anai bakára.

Karmelo'ren izatea ornitzen zuten doen berí: bere adimen, oroimen eta jakinduri arīgařien berí; bere biotzaren edertasun, kristautasun ta apaltasun arīgařiagoen berí zerbait emateko; itz batean; bere aunditasun goyenekoaren zerbaitxo ere, bear bezela, adierazteko, zearo kemenge aitortzen nayotzute ni.

Menéndez Pelayo, Toñas y Bagés, Aita Fita, Aureliano Fernández Gerá eta oyen aideko beste jakintsu ilezin batzuek adieraziko ziguten bero-bai bero Karmelo'ren bikaintasun arīgařia.

Azpeiti'n idiki zituen gorputzečo begiak, bañan berak zionez Zumaya'n zabaldu zituen animakoak.

Eta bere gazte-garai gosoen ta edeřena ementxe igaro zuan.

Oregatik, jayotz-uria maitatzen dan maitasunakiň maitatu zuen Karmelo'k beti uritxo au.

Izkeltzain jaun bería: Zor anitz zaizkizun goramenetatik nere mingain totelak gaur daramazkizun apurtxo auek ere badakit arantzak balira bezela zaizkitzula.

Gaztelerí aldetik zatozen bakoitzean eta gure Gipuzkoa maiteko mendiak urutira begiztutzean, zure biotzak xamurki dardar gipuzkoar alorkari jakin batera abestendu.

Ara nun diran, mendi maiteak

Ara nun diran zelayak

Baseiri eder txuri txuriak

Iturí eta ibayak

Ta zure lei bizi bat euskal-basetxeko ixil paketsu bizikera litzake:

Beti zuretzat Euskalerientzat il arteraño

Gorputz ta anima guztia

eta Laburdi'tar oleskariakin batera, gureganatzean, gozoro abestuaz:

Ikusten dezu goizean

Eguna azten danean

Menditxo baten gañean

Etxe txikitxo aitzin txuri bat

Lau aitz aundiren artean

Iturítxo bat aldean

Txakur txuri bat atean

An bizi naiz ni pakean.

Bañan Jauna barkatu. Guk ere gaur gure beará bete bear degu; zuri dizugun zoña zerbait kendu nai degu.

Zumaiaŕak. «Laudemus viros gloriosos»...

Izki guren oek eskatzen diguten bezela, beste aldi batean Franziska Etxezáreta, guitar emakume orioigarí ura, eta Txomíñ Agiñe erdi baño geyago zumaitar zan euskaltzale bikain ta idazle garbal ura goratu giñuzen bezela gaur Etxegarai'tar Bonifazio gure uritar jakin-

tsu au aipatzen degu; eta bere izena Etxabe, Olazabal, Goiguru, Sasiola, Azpiazu eta beste ilezin izenakin gaurtik alkartzen degu.

Ta uriko seme gailenduak goratzean gure uritxoa goratzen degu; GORA BADA IZKELTZAIN BEŘI, GURE ETXEGARAITAR BONIFAZIO JAUNA.

EUSKAL ERÍKO ETXÊN IZENAK

Euskaltzain jaunak:

Lan au egin dedan bitartean oñazea eta miña laguntzat euki ditut: asieran, Karmelo, anai on, irakasle idegabeko, erakusle jakintsua, ilberia zan; bukaeran, Karmentxo, nere alaba laztan, maitalari, pozkoña, zerura igo da. Malkoak eta zotiñak maiz autsi dute orain irakurtzera nijoan itzaldia eta naigabearen samintasunak nere buruaren argi makalak ilunpetu ditu. Gauí nere jaioterí maite-maite onetara natoí eta emen beríten dira neretzat oroipen neketsuak. Bakaí-bakaík gelditu naiz; guztiak, guraso, anai-aíreba, nere aurzaroa zaindu zuten guztiak joan ziran; batzuek oí Aritokieta'ko Amaren itzalpe donean daude. Apaizaita agurgaí, ontzale, arduratsu Manuel Beobide jauna joan zan; Domingo Agirre idazle bikaiñ-bikaiñetakoa, biotz-biotzeko adiskidea ere bai... ¡Eta ainbat aurjolas lagun! Otoiz sutsu bat eriotzeak gugandik banatu zi-tuenentzat, agurí samurí bat nere eritaí guztientzat.

Bárka zaiozute, jaunak, biotz atsekabedunari laríaldiaren lasaitzea eta entzun nazazute nekez beteak daudenai ematen zaien onginai erukitsuz.

Karmeloren ondorekotzat deitua izan naiz eta emen natoí aren utsunea betetzena, zuek esaten dezutenez; eziñezkoa dala ori badakit nik; Karmelo zein zan iñork baño obeto jakiña daukat; dakizkidan gauza guztiak berari zoí dízkiot; nere argaltasuna bene-benefan dazagut eta beretsitzen zaidan egikizunerako txiroa nai-zela eztago esan bearík. Banatoí ala ere zuen artera;

¿zeŕ dala-ta?, ama euskerari diodan maitetasun bizi-biziak oldartzen nauelako; maitetasun au bakaŕik ekaŕiko dizuet, geiago ezin dedalako, eta ori ere nere anai gogoangaŕiak txiki txikia nintzanetik biotzean piztu zidan. ¡Zorionekoa izan dedila bere oroimena!

Gauŕ Euskal-eŕiko etxen izenez zerbait esango dizuet; akazduna irudiko zaitzue lan au; ala da, ez nerea dalako bakaŕik, jardun baten neuŕi estuak zabalpen aundirik ematen ez dualako baizik. Norbaitentzat emen agiriko diran ziñespideak oneretsuak badira-atse ginduko naiz; geienak neronek azterkatu ditut; batzuek Eleizalde zanak amaitu gabe utzi zuen bildumatik artuak dira (1). Zoritxaŕez lasteŕegi il zitzaigun Bergara’ko seme ospatsu, buruargi, biotz-aundi, euskal-tzale zintzo ura.

* * *

Euskal-eŕiko etxea bakaŕtua egoten da; mendietan baso, soro eta zelaiez inguratua; auzotegi eta uri txikietan, beste bizitegiz moŕdotua egonaŕen, etxegain edo teŕlatuko urak alde guztietara bere luŕunean ixuriko ditu. Naiz mendian, naiz urian, etxe bakoitzak atari bat du; an ipiňiko dituzte etxegizonak nekazaritzako tresnak batzuetan, simauŕa bestetan eta ura izango da gaztén jolas-tokia eta berŕtan aguretxoak patxada edeŕean pipabelar a eŕeko du eta emakumeak mus edo truke jokuan jai egunetako aŕatsaldeak igaroko dituzte; umetxoak ere, an, atarian, beren lenengo oinkadetan ibiliko dira. Euskal-eŕiko etxea, txuri naiz ilun, aundi naiz txiki, mendi-galur an agiria edo eŕeka

(1) Ikusi LUIS ELEIZALDE’ren lana, *Listas alfabeticas de voces topónomasticas vascas* izendatua, *Revue Internationale des Etudes Basques*’en 1922’ko 2, 3 eta 4 gaferen zenbakietan eta 1923’ko guztietaan ageftua.

sakonaren eŕtzean ezkutatua, ezta euskaldunentzat girotxaŕaren gogoŕkeriari itzul egiteko ateŕpe bat ba-karik; ori baño askoz geiago da. Su ondoan eseŕtzen dan aitonatxo zaŕ, ikarakoi, zimuráren gurasoak eta gurasoen gurasoak etxe áŕtan soŕtu ziran; seaska-txoan iribárez lotan dagon aurí txiki, guri, mamin-tsuauren ondorekoak antxe jaioko dira; antziňa-antziňatik, uruti-uŕutiko etorŕizuneraño etxeán iraungo da etxetik jatoría dakaŕen gizadia. Egoera au iristeko etxeko bizibidea zatitu gabe eukitzea gauza beaŕezkoa da eta onela geŕtatzen zaigu Euskal-eŕian; beti dago zutik oŕela agintzen duen oikuntza zaŕa eta baita bearí ere gure euskal-itxura galdu nai ezpadegu.

Etxekoak bizitokiari dioten itsaspena ekandu askotan ikusi lezake; eromataŕak bezela itz batez gogamen bi adierazi ditugu euskaldunak: egongua eta berean diran lagun mordoska; *domus* aientzat zana, *etxea* guretzat izan da, *familia*'k ondasuna esan nai du; (1) guk ere *sendi* itz beria degu; lenago *etxadi* esaten zan (2). Noŕbait izendatu bearí danean Etxeberíko semea dala edo Eŕotatxoko alaba dala esango da; Txomin Agote'ri, Txomin Aŕetxe bere eŕitafak deituko diote, Aŕetxe baserian bizi dalako edo Aŕetxetik bere jatoría dakaŕelako; Eloŕiaga'ko neskatxa Arantza-mendi'ra ezkonduko zan eta Ipaŕagiré'ko mutila Ameriketara joateko asmoan ibiliko da. Gizasemeak, emakumeak eta sendiak ere izengabear dira; izapiderik eztute; etxeak bakaŕik ditu izena ta izapidea

(1) «La signification vŕai de *familia* est propriét ; il désigne le champ, la maison, l'argent, les esclaves, et c'est pour cela que les Douze Tables disent, en parlant de l'h ritier, *familia mancitor*, qu'il prenne la succession.»—FUSTEL DE COULANGES.—*La cit  antique.  tude sur les cultes, le droit, les institutions de la Gr ce et de Rome. Vingt-huiti me  dition.* Paris, 1924, 118 ofialdean.

(2) Azkue'k dakarzki bere *Diccionario vasco - espa ol - franc s*'ean Uriarte eta HARANEDER'en esakunza egokiek; ikusi an *Etsadi* itza.

Izen auen ezagutzari gaŕantzi aundirik ez dio ematen Vinson jakintsuak (1); baña ekandu batzuen edapena azterkatzeko gauza onuratsutzat daukat nik ezagutza ori. Etxeak izenik eztute gure Eŕiko luŕalde askotan; erbestekoen antzera, toki oietan egonguari etxeakoaren izena ematen diote; Euskal-eŕi geienean etxe bakoitzak bere izena du eta etxearen bizi danak etxearen izena aŕtzen du. ¿Noraño zabaltzen ditu bere sustraiak oitura onek? Au ikasteko nun eta noraño euskeraz itz egiten dan jakitea ezta aski: gaztelaréz bakaŕik mintzatzen diran Euskal-eŕiko uri askotan etxeak euskal-izenak dituzte; Napaŕoa'ko burundátarák etxeai izenik ez diote ematen. Etxeak izendunak izaten dira bakaŕtuak dauden tokietan, bai ta ere etxeko ondasuna zatitzen eztanetan; gertaera auetako batek, biak batean obeto, erakutsiko dizkigu oikuntza aren mugak; arau onék, guztiak bezela, ezuneak baditu. Zétasun bi oien batzaldia gure mendi audiennetik Kantauria'ko itsaso aldera ospatzen da: Prantziako Euskal-eŕi guztian; Napaŕoa'ko Baztan, Berbizarana, Doneztebe, Bortzérieta eta Araitz'en; Gipuzkoa'n; Araba'ko Aramaio, Laudio, Okendo, Ayala, Lezama eta Baranbio'n; eta Bizkai geien-geienean, ez Ibaizabal'tik eskubira kakaŕik, Ibaizabal'tik ezkeréra ere bai, Kadagua ibaiaren ubidean. Eta etxeak izenak dituzte, izen gaŕbiak, txukunak, egokiak, euskera galdu dan erietan ere. Ona batzuek: *Aratxe, Elesku-ren, Ametxaga, Egia...* Gueñes'en; *Bilotxi...* Sopuerta'n; *Arenatza, Aritzabe, Retola...* Zala'n; *Urda-negi, Axpuru, Laŕinburu, Idubaltza, Zabalburu,*

(1) «Il convient de dire que les noms de maisons sont en général, au point de vue qui nous occupe, moins intéressants que les lieux-dits ou les noms de villages; ils sont cependant encore utiles...» JULIEN VINSON, *Revue Internationale des Etudes Basques*, III gafen idazlia, 350 ofialdea.

Ibaigarai, Ibaiguti... Gordexola'n; *Amirola, Aretxa, Etxeandia, Mendieta, Uriondo, Irabien, Maldai...* Ayala'n; *Gastiaritu...* Okendo'n; *Laña, Olako, Basarate...* Amurio'n; *Egiluz, Aspiliga...* Lezama'n; *Isasi, Landazabal, Erotatxo...* Baranbio'n, Aspaldi aztu zan euskera eri abetan, geienetan beintzat, baña ala ere mendi, uri eta etxen izenetan oraindik entzuten da gure izkuntza maitagarriaren oyaritzun-iski bat. Kada-gua'ren ubideetik arantz ez; ango etxeak izengabeak dira; bakartu xamarák egonañen auzotegietan bilduak daude eta etxeko-ondasuna ondorekoen artean puska berdiñ-berdiñetan zatitzen da: *Kaŕantza'n* ikusi leike oso ederki au: Ayala, Okendo, Lezama eta Amurio-tárák beren Lege edo *Fueroa'kin* eta Aramaio eta laudio-tárák Bizkaikoakin seme zaŕenari edo lenengo eskontzen dan seme-alabari etxeko ondasuna oso osorik uzteko eskubidea badute; *Kaŕantza-tárák* ere bai, baña eztiole ajola aundirik ematen eskubide oŕeri: gazteláren antzera dabiltza gauza auetan, eta *Gazteleŕian* bezela etxeak izengabeak dira.

Urkabustaitz'ko ibaírák amaika eri ditu, geienak gure mendi aundienetatik Ebro ibai-aldera, basetxerik gabe; eta etxeai beren nagusi edo etxeakoaren izenaz berezten zaiote; baña Urkabustaitz'en badira bost eri—Guxuli, Oyardo, Untza, Uzkiano eta Inoso—Kantauri-ako itsasora urak bidaltzen dituztenak; eta eri oietako batek, Oyardo'k, etxe bakártu eta izendun batzuek badauzka: *Aŕostigutxi, Amarógin, Ugazi...* Árastari eta Urkabustaitz'en etxeko ondasuna zatitzen da. Araba geienean ere bai eta etxeak urietan bilduak ikusten dira eta izenik eztute; noiz edo bein bakártuak badaude, bakoitzak bere izena izango du; ona emen batzuk: *Aldaro, Igatz* (aŕtzai - txabolak), *Saría'n*; *Amaŕekozortea*, *Zigoiti'n*; *Mendikotxe, Betxiña, La-*

Árabea, Txabolapea..., Legutio'n; Latxe, Urbina'n; Andra-Mari, Elgea'n; Martinalde, Bekotxalde, Ermu'n; Lomendi, Narbaxa'n; Alaiza-madura, Ulla, Salurtegi..., Agurain'en; Peñetano, Marisoro, Zaldunedo'n; Gañzabal, Marutegi, Araya'n; Karabide, Egi-no'n, Napañoa'ko mugan beritan.

Bizkai'ko eñi bi, Otxandio eta Ubidea, Gorbea eta Urkiolako mendietatik Ebro aldera daude; baseñi asko dituzte ala ere eta etxeko bizibidea ezta puskatzen; eta, jakiña da, etxeak izendunak dira: *Moñgola, Bentatxuri, Itza, Anteparaluzeta, Korostondo, Atzineta, Basaguren..., Otxandio'n; Abeletxe, Albateta, Eloñiaga, Egiñakoa..., Ubidea'n.*

Napañoa, len aipatu ditudan lurraldeak kendu ezkerro, Pirineo'tik Ebro ibai aldera zabaltzen da baseñirik gabe; urietan moñdotuak daude etxeak; ipar-aldean bakañik dituzte boñda batzuek, baña boñdak eztu bizitegia esan nai, Pirineo'tik bera, Anue, Ultzama, Imotz eta Lañaun'en baizik, eta zenbatasun gutxian ibar auetan ere: Anue'ko Aritzun, bost; bi edo iru Olague'n; Imotz'ko Oskotz'en zortzi eta ez asko geiago Ultzama eta Lañaun'en; Anue eta Lañaun'en orain irurogei uñtetik onera boñdak bizitegiak dira; lenago, gauñ Eñonkari eta Saraitzu'n bezela, abeletxeak ziran; eta naiz bakañtuak egonañen izenik eztute; nagusitzat dituzten etxen izenak dauzkate.

Napañ-lur geienean txit zintzo zaitzen da etxeko ondasuna zatitzea debekatzen duen ekandu zaña, euskeraz mintzatzen duten urietan batez ere; Etxari-Aranatz'tik Araba'ko mugaraño, Burunda'ko Bakaikoa, Iturmendi, Urdian, Altzatsu, Olazagutia eta Ziordia'n ondasuna berdintzen da ondorekoen artean eta etxeak izenik eztute. Etxari-tik barura, Iruña-aldera, etxebidea ezta puskatzen eta etxe bakoitza bere izena izaten

du; oaígaíiak dira Uarité-Arakil'koak: *Oxana, Boŕ-boxtx, Estrútx, Eŕlantx, Eltxeł, Txangañ, Txantxil, Txirkilo, Pexkil, Txaršíñ...* Iruña-inguruetañ antziñaako oitura ezta epeldu; Biñaba'n zeŕbait, baña jatoŕiko etxeak izendunak dira: *Aizkena, Motxa, Beltxa, Txanauisi, Txatxalan.* Ansoain'go aranean, Iruña'ko atêtan berítan, buditugu *Elizaldea, Gaŕziarena, Labiorena* eta abaŕ; Oltzaran'en, *Aŕiaga, Amatriain, Balerdi...*; *Zizurí-ibaŕen, Ariñena, Aldabe...*; Olaran'en, *Ansorena, Urkia...*; Itzaran'en, *Arakoetxe, Goikoe-txea, Ituríkoa, Pedrorena, Ostatuko...* Galaŕibaŕen, *Anjeltorena, Etxeandia, Iribáŕengoa, Ezkeŕarena...*; Aranguren'en, *Etxebakaŕekoa, Salaberri, Mateorena, Goitikoetxea, Kristobalena...*; Egues'en, *Alonsorena, Apezaŕena...* Iruña'tik Lizaŕa aldera aunitz galdu da oitura zaŕa; badira ala ere *Butxuri, Oderiz, Gońi...* Muruzabal'en; *Aŕmendaritz, Mutikóandia, Txaŕdin, Ureta, Beŕgara, Zabalegi...* Obanos'en; *Arotxa, Zoko, Antxito, Mangana, Uriz, Eraso...* Mañeru'n; *Zotoaundi...* Artazu'n; *Muxa...* Zirauki'n; Atondo, *Malabre...* Garisoain'en; Mezkiriz, *Lizaŕondo, Garayalde, Motxikorena, Bakedano...* Gońibaŕen. Lizaŕa'tik aruntz, Araba'ko bidean, *Txabarí, Oses...* Olobaŕen'en; *Ontzela...* Ologoyen'en; *Antzin...* Metauten'en; *Andueza...* Ganutz'a'n. Iruña'tik Tafala aldera etxeak izendunak dira Eritz'en—*Lekunberri, Osinaga, Ugaŕte, Áŕastia...*—, Biuŕun'en—*Labari-koia, Ongai, Santxorena...*—, Iratxeta'n—*Etxandia...*, Sansoain'en—*Maskiliberri...*—, Barasoain'en—*Lepuzain...* Iruña'tik Sangoitzeraño buditugu *Agoŕeta, Iriaŕte..., Elo'n; Oŕdoki, Sunbeltz, Gerdosain...*, Ibaŕgoiti'n; *Elzuri, Irabelena, Orbaiz...* Beko Uŕaul'en; *Oŕdoki, Nagore, Aboŕea, Etxaŕen, Alzueta, Garate, Oyaga, Labairu, Leyun, Garzes, Txakuŕa, Izko...*,

Irunberri'n; *Soro*, *Nagore*..., *Liedena*'n; *Andaretx*, *Boñas*, *Jabala*, *Ayaíza*, *Gáralda*..., *Sangoitze*'n; *Sueskun*, *Gáralda*..., *Leafxe*'n; *Mutxil*, *Uritz*, *Ibaña*, *Txibeño*, *Larbaña*..., *Sada*'n; *Etxandi*, *Pedroxea*, *Baztan*..., *Ayesa*'n; *Laíaz*, *Arbeloa*..., *Kaseda*'n; *Arbeloa*... Oibaí'en. *Sangoitze*'tik gora: *Oñadre*, *Mendia*..., *Arbonies*'en; *Urbiakain*..., *Murilo*'n; *Egitza*... *Napal*'en; *Ezker*, *Elduayen*, *Beñoia*... *Iso*'n; *Maistuzaña*, *Eginoa*, *Txuñut*, *Arost*..., *Burgi*'n; *Pasentxa*, *Maistera*..., *Garde*'n; *Salbotx*, *Burtiri*, *Landa*..., *Bidangotze*'n; *Donazar*, *Koxoa*..., *Eónkari*'n; *Nekotxea*, *Beñgara*..., *Urtzainki*'n; *Potxen*, *Txañantxulo*, *Labairu*..., *Isaba*'n; *Surio*, *Nekotx*. *Aguayo*..., *Ustarotz*'en. Esan genezake laburki aitatu ditugun erietatik Pirineo aldera etxeak izendunak dirala eta ez muga aietatik Eíberaruntz daudenak.

Píantzia'ko euskaldunak alduten eran eusten dute etxeko bizibidearen osotasuna, etxeak sakabanatuak dauzkate eta bakoitzari bere izena ematen zaio. Aita Lhande'k esaten digunez Biaíno'n geítatzen da gauza ikusgarí bat. Euskal-jatoríko erí batzuek badira an: Espiute (*Azpilda*), Nabas (*Nabarzi*), Castelnancamblon (*Gaztelubérí*), Angous (*Angastue*), Montory (*Berorize*), Lannes (*Landa*), Aramitz, Ance (*Arhanze*), etaan baí. Euskal-eríko mugetatik aruntz daude, baña euskal-oiturak badituzte. *Berorize*'n (Montory'n), biaíno'taíen izkuntza aña euskera entzuten da; *Aramitz*'en sei edo zazpi etxeri euskal-izenak ematen zaiote: *Zatzuri*, *Aizager*, *Laborda*, *Elxantgober*... *Landa*'n (Lannes'en), ori bera ikusi liteke: *Uñúñio*, *Mendiondo*, *Aizober*, *Ordokihandi*... Biaíno'n, Píantzia geienean bezela, jayotzen zenbatasuna aunitz uítu da; Euskal-eríian, ez; oíegatik Biaíno'ra ezkontzen dira euskaldun asko eta goxo-goxo ango etxen

jabe egiten dijooaz. Au da Aita Lhande euskaltzain eta idazlari bikaiñaren iritzia. (1)

Etxe zañaren órdez beste toki batean beria egin dalako, menditaren uriko biztegiak basegia bezela deitzen zaiotelako edo irika eta parez izena sortu zala-ko, au okeñezkoa izatea geítatu liteke, baña gutxitan. Geienetan eñen izenen ezagutzak erakutsiko digu beren goibetasuna; iraslien albistea etxekoena ogibidea edo biztegiaren etorrikizuna, bai ta ere; eta maiz nola etxeak egin ziran. Edestiak ageítzen du antziñako biztegiak zurezkoak zirala (2); oraindik orelako ormak dituzte baseri askok. Basoak uritu ziralako edo sualdien gaitzureak itzuritzeko, gure asabak arixko biztokiak egiteko asmoa aítu zuten; ala ditugu ainbat *Aretxe*, (Igeldo'n, Azpeitia'n Tolosa'n, Oñati'n...), *Harétxe* (Laresoro'n, Ahetze'n...), *Aratxe* (Gueñes'en, Oñati'n...), *Aratxea* (Eratzu'n, Amayur'en...), *Aretxea* (Ali'n, Beintza-Labayen'en, Araitz'ko Gaintza'n, Lezaka'n, Elgorriaga'n, Naibarre'n, Oronotz'en, Intza'n...), *Aritxoa* (Elizondo'n, Irurita'n, Arizkun'en, Arayotz'en...). Brunhes, lutelestilar ospatsuak edestutzen du nola Prantzia'ko Tolosa'n buztineñedunak diran ez etxeak bakañik, eleizak eta jauregi oroigariak

(1) Ikusi Louis COLAS, *La Tombe Basque. Recueil d'Inscriptions funéraires et domestiques du Pays Basque Français. Études, notes et références diverses... Introduction de M. l'Abbé P. LHANDE, de l'Academie de la Langue Basque. Bayonne, MCMXXIII, XXVI ofialdeko bigañen oñean.*

(2) «Cuando aprovechándose de la gran cantidad de árboles que los bosques ofrecían, la mayor parte de las casas que se construían en las villas de Guipúzcoa eran de madera, y los medios para combatir el fuego se reducían a los más primitivos y rudimentarios, el peligro de que un incendio que estallase con alguna fuerza destruyese un pueblo entero, estaba muy lejos de ser exagerado. San Sebastián se quemó varias veces antes del siglo xvi, y cuando Enrique IV visitó la noble villa vizcaína de Durango, al ver que no tenía apenas un edificio que no fuese de madera, dijo que, la suerte de aquella villa estaba en manos de un loco.» *Villafranca de Guipúzcoa—Monografía histórica por Don CARMELO DE ECHEGARAY, Cronista de las Provincias Vascongadas y Don SERAPIO DE MÚGICA, Inspector de Archivos Municipales de Guipúzcoa. Irún, 1908. 255 of.*

baizik eta nola *Maison de pierre* deitzen dioten ařizko bizioki baferi; ori bera geŕtatzten da Anvers'en *Steen* (ari) izendatzen duten etxeakin. (1)

Bidakurutzetan eta ibaiak edo latsak batzen diran tokietan etxe-morđoskak ikusten dira. Brunhes'ek berak erakusten digu gizonak bizitegia ipintzeko ur' bizien edo bidēn auzotasuna bilatu dubela (2). Euskaldunak guztiz zintzo zaindu dute arau ori etxe askoren izenak esaten dutenez; oha ikasbide batzuek: *Ualde* (Goizueta'n...), *Ualdea* (Gartzain'en, Eŕatzu'n, Narbarte'n, Araitz'ko Azkarate'n, Doneztebe'n, Napaŕoa'ko Zubieto'n..), *Ualdegaraya* (Gaŕtzain'en...), *Ugalde* (Respalditza'n, Lezaeta'n...), —*txiki* (Ataun'en...), *Ugaldea* (Atalo'n, Lekarotz'en, Arayotz'en...), *Ugaldetxea* (Lantz'en...), *Ugalde-nagusia* (Idiazabal'en...), *Uhalde* (Mehaire'n, Ibarola'n, Behorlegi'n, Iholdi'n, Haltsu'n...), *Uhaldea* (Arbendaritze'n...), *Uraldea* (Irueta'n, Urdazuri'n...), *Uhart* (Uharte'n...), *Uarte* (Uztegi'n...), *Uartenea* (Elbetea'n...), *Ugarie* (Muŕga'n, Olabezaŕ'en, Goŕdexola'n, Usuŕbil'en, Oyaŕtzun'en, Eritz'en...), *Ugaŕte* (Urdazuri'n...), *Ugazi* (Oyaŕdo'n...), *Uraŕte* (Goŕdexola'n...), *Ureta* (Lanteno'n, Garayo'a'n, Obanos'en...), *Ubaŕenea* (Eli-zondo'n...), *Ubidea* (Areso'n...), *Ubiaŕte* (Sojo'n...), *Urumea* (Betelu'n...), *Urketabasu* (Luyando'n...), *Ituri* (Orbara'n, Aežkoa'ko Iriberry'n...), *Ituria* (Murga'n, Zugaŕamurdi'n...), *Itureta* (Goŕdexola'n...), *Iturenea*, *Iturégia* (Eŕatzu'n...), *Ituriburu* (Salmanton'en...), *Ituriburuua* (Eŕatzu'n...), *Ituriburuena* (Maňaria'n...), *Ituriaga* (Berute'n, Elizondo'n, Abauŕegaina'n,

(1) JEAN BRUNHES.—*La Géographie humaine. Troisième édition. Paris, 1925.* Igo id, 100 ofr.

(2) BRUNHES, *op. cit.* Igo id, 136 eta 161 ofaldeak.

Abauŕepea'n, Arano'n...), *Ituríbaria* (Menagari'n...), *Ituríkoia* (Etxaleku'n, Makiriai'en, Arakil'ko Uŕizola'n, Almandotz'en, Abadio'n...), *Ituríoetxea* (Elizondo'n...), *Ituriondoa* (Arizkun'en...), *Ituríno* (Befiatua'n...), *Ituríotz* (Aranatz'en, Aya'n, Ataun'en, Oyaritzun'en, Ikaŕtegieta'n...), *Ituríotzea* (Garitzain'en...), *Iturítxu* (Luyando'n...), *Iturítza* (Aulestia'n, Motriku'n...); —*berí*, —*zaŕa* (Ataun'en...), *Iturízaŕea* (Ara-yotz'en...), *Iturítzaga* (Lazkao'n...), *Iturítxoko* (Lapurdi'ko Itxasu'n...), *Ituríalde* (Aria'n, Oŕbara'n, Eauŕta'n, Árasate'n...), —*txikia*, —*andia* (Azkarate'n...), *Ituríaldea* (Lasa'n, Almandotz'en, Beŕoeta'n, Eŕatzu'n, Le-karotz'en, Irurita'n, Arizkun'en, Oronotz'en, Árayotz'en, Ezkuŕa'n...), *Ituríaldia* (Azpaŕne'n...), *Ituríbidea* (Elgoiriaga'n, Zozaya'n...), *Iturá-goikua*, —*bekua* (Amoroto'n), *Ituríbe* (Ataun'en...), *Eŕbituría* (Erbi'n), *Antzituruŕi* (Eŕezil'en), *Akaituruŕi* (Aulestia'n), *Zaran-doa-ituruŕi* (Laŕabetzua'n), *Ibaiondo* (Iuŕeta'n...), *Ibai-zabal* (Menagari'n, Kostera'n...), *Reka* (Aria'n, Aezkoa'ko Iriberry'n...), *Eŕeka* (Gartzain'en, Uŕdazuri'n...), *Eŕekalde* (Busunaritze'n, Eloŕyo'n...), *Eŕekaldea* Jasu'n, Eŕatzu'n, Oronotz'en, Árayotz'en, Donezte-be'n...), *Rekalde* (Aria'n, Aezkoa'ko Iriberry'n, Eritz'en, Eauŕta'n, Salmanton'en, Astigarraga'n...), *Rekaldea* (Uztegi'n, Olaibar'en, Napaŕoa'ko Zubietu'n, laben'en, Latasa'n...), *Rekalt* (Itzaltzu'n...), *Rekaŕte* (Idiazabal'en...), *Rekaŕtea* Donamaria'n...), *Eŕekart* (Isturitze'n...), *Araneŕeka* (Aramayo'ko Ibaŕa'n), *Azkaŕaga-eŕeka* (Oñati'n), *Azu-eŕeka* (Lemoa'n), *Padura* (Luyando'n...), *Osinaga* (Eritz'en...), *Osiňaga* (Eŕnani'n, Oñati'n...), *Osiondo* (Bidania'n...), *Osinaldea* (Aranatz'en...), *Alaiza-Madura* (Agurain'en...), *Istilarŕtea* (Zugaŕamuŕdi'n...).

Lats eta ibaien urbiltasunak zubien beará eskatzen

du eta zubien inguruan dauden etxeak beren izenetan zētasun ura ageítzen dute: *Aŕzubi* (Oñati'n, Algoŕta'n...), *Aŕzubia* (Aya'n...), *Aŕazubi* (Aduna'n...), *Aŕzubiaga* (Árua'n...), *Mandazubi* (Ernani'n...), *Zubiaga* (Maroño'n...), *Zubialde* (Abauŕepea'n Ispuru'n...), *Zubialdea* (Oronotz'en...), *Zubiat* (Otxagabia'n...), *Zubiate* (Nagore'n...), *Zubiatea* (Eŕatzu'n...), *Zubiaundi* (Luzaide'n...), *Zubiaur* (Laudio'n, Orozko'n...), *Zubiauré* (Lasarte'n, Zumaya'n, Ataun'en, Oyaŕtzun'en...), *Zubibarri* (Luyando'n...), *Zubiburu* (Bidaŕain'en...), *Zubieta* (Oñati'n, Muxika'n, Laŕabertzua'n, Llanteno'n, Lekeitio'n...), *Zubiete* (Goŕdexola'n...), *Zubietea* (Gaŕtzain'en...), *Zubiko* (Laudio'n...), *Zubikua* (Antzuola'n...), *Zubiondo* (Mañaria'n.), *Zubipunta* (Eŕatzu'n, Irurita'n, Zoŕnotza'n...).

Baňa gizonak bizitokia ez du uŕ ertzean ipińi beártasun érgelenak azkitzeko bakaŕik; an bere egimena izkoŕtu da ekintza askotan, ola eta igaralanetan batez ere. Au ospatzen digute etxe-izen askok: *Lizaŕkola* (Andoain'en), *Aldaoala* (Idiazabal'en), *Ibaŕola* (Sara'n), *Ariztietako-ola* (Ayangiz'en), *Olaitzola* (Oyartzun'en), *Arkaola* (Abadio'n), *Atutxola* (Lemoa'n), *Trobikaola* (Mungia'n), *Baŕenola* (Azpeitia'n), *Goikola* (Koŕtezubi'n), *Beraskola* (Goŕdexola'n), *Zuaŕzola* (Oñati'n), *Moŕgaola* (Otxandio'n), *Ola* (Ataun'en, Uŕdazuri'n), *Olea* (Moŕga'n), *Olatxo* (Lasarte'n), *Oleŕtxea* (Bera'n), *Olaetxea* (Areso'n), *Olatxena* (Biurun'en), *Olaetxena* (Aŕe'n...), *Olalde* (Azpeitia'n...), *Olaburua* (Uŕdazuri'n...), *Olatza* (Albiztuŕ'en, Aduna'n...), *Olaberria* (Goizueta'n...), *Olazaŕ* (Oyaŕtzun'en), *Olaŕrea* (Elbetea'n...), *Goikolea*, *Bekolea* (Zaldua'n).

Igarari eŕota deitzen diogu; eŕota erdelkeria da, erdelkeri zaŕa; gauŕko gaztelar k molino antzi nako rueda-n ordez esaten dute; ete rueda-tik edo bere

asaba *rota*-tik dator gure *eřota*. *Rueda* da Maroño'ko igaretxe baten izena. Euskal-eřiko igarak urak ibiltzen ditu; *Aize-eřota* baseřia bada ala ere Donostia'n, Ispaster'en ere bai, eta noiz baiten izango zan besten bat Lumo'ko mendi tontorean. Igara ekintzai ukitzen duten etxe-izen ugari baditugu: *Agoria-eřota* (Aya'n), *Amas-eřota*, *Arginberi-eřota*, *Amara-eřota*, *Amara-eřotaburu* (Donostia'n), *Arabe-eřota* (Eřezil'en), *Aran-guren-eřota* (Oyarzun'en), *Altzibař-eřota* (Etxano'n), *Ugalde-eřota* (Lařabetza'n), *Ayesua-eřota* (Uřetxua'n), *Azketa-eřota* (Árua'n), *Bařenerořota* (Gautegitz'en), *Bařenetxe-eřota* (Eibař'en), *Inpeřnuko-eřota* (Lekarrotz'en), *Marea-eřota* (Zumaya'n, Oriyo'n, Lekeitio'n, Plentzia'n), *Eřota* (Ataun'en, Ereño'n...), *Eřotatxo* (Mutiloa'n, Baranbio'n, Ataun'en...), *Eřotatxiki* (Donostia'n...), *Eřotabarri* (Aramayo'ko Ibařa'n, Oñati'n, Kořtezubi'n, Lařabetza'n...), *Eřotaberia* (Betelu'n...), *Eřotazarea* (Zugařamurdi'n...), *Eřotaburu* (Legorreta'n...), *Eřotalde* (Intza'n...), *Eřota-berea*, —garaya (Arizkun'en), *Eřotakua* (Zumaya'n...), *Eřotakoa* (Zozaya'n...), *Rotakoa* (Ařazuri'n...), *Goikoeřota* (Ařatzua'n, Elgoibař'en...), *Eřotaritxonea* (Legatzpia'n...), *Eřotazayanea* (Lezaka'n...), *Eřotazañanea* (Elizondo'n, Elbetea'n, Ařayotz'en...), *Bolu* Mungia'n...), *Bolue* (Erandio'n...), *Bolunbarri*, *Goenbolu* (Bergera'n), *Bolueta* (Begoña'n...), *Bolunburu* (Lemoa'n, Gizaburuaga'n...), *Boluzařeta* (Algorita'n), *Iarola*, *Iarolazařea* (Elbetea'n), *Egira* (Itzaltzu'n...), *Igarabi-de* (Ařibe'n, Uřestila'n..), *Eiherabide* (Arbendari-tze'n...), *Eiheralde* (Donemitxel'en...), *Anteparaluzeta* (Otxandio'n), *Lakitegi*, —txiki (Gatzaga'n).

Gizonen bizitegi árgalenak ere igaraipenerako une egokietan ipiniňak egongo dira (1). Baditugu Euskal-

(1) Ikusi BRUNHES loc. cit.

erian basetxe asko guztiz baztertuak, baña ala ere euskaldunak al izan dutenean etxeak bidêñ aldean jaři dituzte. Au agertzen digute izen askok: *Altzubide* (Irun'en), *Arbelbidia* (Iasu'n), *Arázpile* (Athařatze'n), *Arópside* (Zalgize'n...), *Bidaburua* (Bera'n), *Bidaŕtea* (Zibitze'n, Lasa'n, Naŕbaŕte'n...), *Bidartia* (Beskoi-te'n...), *Irubidaŕtea* (Oyereg'i'n...), *Bidebaŕiko* (Luyando'n...), *Bidegain* (Biskai'n...), *Bidegainea* (Laŕesoro'n, Arizkun'en...), *Bidondo* (Aezkoa'ko Iriberti'n...), *Bidegorria* (Beŕiatua'n...), *Bidagoŕia* (Naŕbaŕte'n...), *Bidegoŕieta* (Eŕatzu'n...), *Bidezabaleta* (Gorozi-ka'n...), *Aranbide*, *Arŕide* (Oyartzun'en), *Arŕide* (Iutxi'n, Gotañe'n...), *Bidetxe* (Zoŕnotza'n...), *Elizabidia* (Kanbo'n, Askain'en...), *Bereterŕbide* (Bitirine'n...), *Gaztanbide* (Ezpeleta'n...), *Gaztanbidea* (Senpere'n, Uŕdazuri'n...), *Oŕgainbidea* (Uŕdazuri'n...), *Iñabidea* (Eratzu'n...), *Irabide* (Aizaŕna'n...), *Iturŕbide* (Zaro'n...), *Iturŕbidea* (Gaŕtzain'en, Irurita'n...), *Kara-bide* (Egino'n), *Loŕbide* (Lezo'n), *Laŕabidea* (Pasaia'n), *Maizpide* (Lazkao'n), *Meŕkabide* (Donaisti'n), *Sarŕbide* (Otxagabia'n), *Zalbidea* (Koŕtezubi'n), *Landerŕbide* (Aya'n); baseŕi onetakua izango zan noski Oriyo'n *Landerŕbidera* deitzen dioten etxea egin zuana. Bidezabaletatik aldendua egonaŕen, bidezidoŕen uŕbiltasunean ikusi oi dira: *Estrata* (Beintza-Labayen'en...), *Estaŕtako* (Luyando'n...), *Zioraga-goiko*, —*beko* (Baranbio'n), *Inda* (Amayur'en, Lekarotz'en, Arizkun'en, Árayotz'en, Eŕatzu'n...), *Indakoa* (Oronotz'en, Almandotz'en, Beŕoeta'n...), *Indakotxea* (Irurita'n...), *Indarŕtea* (Gaŕtzain'en, Lakarotz'en, Irurita'n, Árayotz'en, Arizkun'en...), *Indarŕtenia* (Anhauze'n...), *Indabe* (Aribe'n...), *Indaburua* (Arizkun'en...), *Lopinda* (Abauŕepea'n), *Indagarategi* (Ainzila'n). Indak bidezi-

dóra adierazten du; latinezko *callis*'ek ere bai; *callis*' tik datozte gaztelaíezko *calle* eta *kale*, gure érdel-itza. Au edo euskaltasun bada-ezpadako *Karika* esan beáean, *inda* esatea ¿obeto egongo litzake? Noizbaiten, Iruña'n beintzat, oitu dute itz ori; XVII gañen eunkadan egin zan XIV gañeneko ageíkaietan *Pobla nova del Mercat* deitzen dan alderiaren atal bat; alderi oñetan nekazari euskaldunak bizi ziran eta bazituzten, atalak erakusten duanez, *Kakuninda-kalea* eta *Ur-dinda-kalea*. Orain beritan, Napañoako uriburuan, *Lindatxikia* (*Indatxikia*) deitzen diote *Rua chica* eta *Rua petita* aspaldian izendatzen zan kaleari (1).

Gure baseítaíak, bakaítuak bizi diralako noski, auzotasuna gaíantsi aundian daukate; auzotasun oñek eskubide asko ematen ditu baita egin-beáak ugari, inguruko etxeai *Auzoko*, *Auzoetxe*, *Auzobaí* (Oñati'n irurak), *Bezinobeí* (Unanua'n), *Aldeko* (Gorde-xola'n, Koñezubi'n...), *Aldekozea* (Ereño'n), *Aldekoa* (Gañzain'en, Árayotz'en, Lekarotz'en...) deitza gauza adieízea da; baña nola ez diran beti zintzoak izango auzoan bizi diranak, *Auzokalte* esatea auek bizi diran etxeai ondo egongo da; izen ori dute Aratz-Matximenta, Andoain, Irun, Oyartzun eta Idiazabal'ko baseí batzuek.

Maiz daude toki eíne, alai, gaíbaletan mendiko bizitegiak; *Ageíe* (*Agaíe* Bizkaiko alde askotan, Bergara aldean eta abar) edo *Agiré* izena egokia da berentzat. ¡Eta ainbat oñelako ditugu! *Ageíe* (Lazkao'n, Itsasondo'n, Oyartzun'en, Zarautz'en, Baliaírain'en, Albiztur'en, Oñati'n, Forua'n, Mañaria'n, Laíabetzua'n, Mungia'n, Orontz'en, Aezkoa'ko Irib-

(1) Napañaf idazlari argi Jesus Etayo jaunari abesti auek zof dizkiot.

ri'n, Leitza'n, Asme'n, Oztibaŕe'n, Behaskane'n, Árbendaritz'e'n, Heleta'n, Iholdi'n, Donamartihiri'n, Azparne'n...), *Ageŕea* (Eŕatzu'n, Irurita'n, Elizondo'n, Lekarotz'en, Arizkun'en, Iantz'i'n, Amayuŕ'en, Bustinta'n...), *Ageŕia* (Donibane Lohizun'en...), *Ageŕealdea* (Elizondo'n...); *Ageŕe-bengoa* (Gabiria'n...), *Ageŕeberea* (Irurita'n, Lekarotz'en, Bera'n...), *Ageŕegi* (Eŕnnani'n...), *Ageŕetxe* (Motriku'n...), *Agíre* (Naparroa'ko Zubiet'a'n, Oitz'en, Luzaide'n, Beotegi'n, Izoria'n, Respalditza'n, Goŕdexola'n, Bilbo'n, Erandio'n, Oňati'n, Alkitza'n, Irun'en, Alegi'n, Idiazabal'en, Motriku'n, Anoeta'n, Lazkao'n, Leaburu'n, Donostia'n, Andoain'en, Azpeitia'n, Astiasu'n, Gatzaga'n, Zumaya'n...), *Agíre-aldaí*, —*beltxe* (Gordexola'n), *Agíre-bárena* (Lekarotz'en, Amezketa'n...), *Agíre-etxeberí*, —*goena* (Amezketa'n), *Agíre-aundi* (Azpeitia'n), *Agíre-beko*, —*euŕeko*, —*goiko*, —*goiti* (Mungia'n), *Agíre-bekoa*, —*bedama*, —*goikoa*, —*saletxe*, —*txiki* (Eŕezil'en), *Agíre-berí*, —*txiki* (Irun'en), *Agíre-buru*, —*sarobe* (Aya'n), *Agíre-garaikoa* (Zarautz'en), *Agíre-gomezkoŕta*, —*muñondo* (Berǵara'n), *Agíre-saratsua*, —*zalbide* (Motriku'n), *Agíre-tolare* (Donostia'n), *Agíretxe* (Goŕdexola'n, Eŕezil'en...), *Agíretxo* (Azpeitia'n, Berǵara'n...), *Agírezabal* (Beasain'en...), *Agíre-zaŕ* (Láraul'en), *Ipaŕagíre* (Lezo'n, Zumaya'n, Azkarate'n, Iantz'i'n...), *Ipaŕagaŕe* (Lekeitio'n). Baňa toki iluntxuetan ere etxeak egon oi dira—*Sakoneta* (Motriku'n), *Nekotx* (Uztaŕotz'en), *Nekotxea* (Uŕtzainki'n), *Abaro* (Motriku'n), *Abaroa* (Sukafiesta'n)—; bazteretan ere bai—*Baztaŕtze* (Mungia'n), *Bazteŕtze* (Mendata'n), *Bazteŕetxea* (Ondaŕoa'n), *Bazteŕetxia* (Zalgiŕe'n), *Bazteŕalde* (Aretxabaleta'n), *Bazteŕeko* (Orozko'n), *Baztaŕika* (Gabiria'n), *Bazteŕika* (Elgeta'n)—; edo barenetan—*Baŕena* (Arakil'ko Zuatzu'n, Berǵa-

ra'n, Tolosa'n...), *Bařenengo* (Zoŕnotza'n, Baranbio'n...), *Bařengoa* (Motriku'n...), *Bařenengoa* (Mu-rueta'n, Zeberio'n, Orozko'n...), *Bařendain* (Alegi'n, Beasain'en...), *Bařendegia* (Bera'n...), *Bařenaberí* (Eibař'en...). Batzuetan goi—aldean etxeak daude: *Altube* (Elgeta'n...), *Altuberí* (Irun'en...), *Garai* (Gor-dexola'n, Olabezař'en...), *Garaiburu* (Oriyo'n...), *Garaiko* (Lusařeta'n...), *Garaikoa* (Eroibar'ko Loitzu'n, Oronotz'en...), *Garayalde* (Gordexola'n...), *Gora* (Eauřita'n...), *Izaře* (Amasa'n, Ataun'en...), *Burgo*, *Burgaňa* (Beřiatua'n); menditik bera bestietan: *Beiti* (Gorozika'n...), *Beitia* (Mořga'n...), *Beiti-gaztea*, —zařa (Albiztuř'en), *Beitikoa* (Eroibar'ko Loitzu'n...), *Beitikoetxe* (Aitzkořbe'n...); aldapetan maiz: *Aimendi* (Amezketa'n...), *Aldapa* (Donostia'n, Oyarțun'en...), *Aldape* (Lemoa'n...), *Aldapeta* (Donostia'n, Orozko'n...), *Aldapunda* (Ibařangelua'n...), *Aldatz* (Aya'n...), *Aldatze* (Galdakao'n...), *Egiluz* (Araba'ko Lezama'n...), *Egiluze* (Igeldo'n...), *Egiluzea* (Bera'n...), *Ikayeta* (Ondarõa'n...), *Petaratxe* (Lanteno'n...); eguzki aldian: *Arđialdea* (Irurita'n...), *Iguž-kiagiřea* (Bera'n...), *Eguzkitza* (Bizkai'ko Lezama'n, Lezo'n, Andoain'en, Usurbil'en...); mendigañean: *Muño* (Ataun'en...), *Muñoa* (Ikaztegieta'n...), *Monoguren* (Gorozika'n...), *Mota* (Lanteno'n, Aya'n...), *Oma* (Korťezubi'n...); mendi-lepoan: *Bizkařa* (Mařaria'n...); penditzenetan: *Ezponda* (Ainhoa'n, Bera'n, Narbarte'n, Oronotz'en...), *Ezpondaberí* (Eratzu'n...), *Ezponda-gara-ya*, —zařea, —garžinato (Arizkun'en); mugetan: *Mugitza* (Igeldo'n...), *Mugatz* (Aya'n...), *Mugauro*, —gotxi (Olabezař'en), *Mugaburu* (Salmonton'en...), *Munarieta* (Apata monasterio'n...), *Mugarieta* (Erezil'en...), *Mugaondo* (Ondaribia'n...); mendatetan: *Garat* (Landibaře'ko Donemartin'en...), *Garate* (Orbara'n,

Sorabila'n, Astitz'en, Baliarain'en, Abauréagaina'n, Irunberi'n...), *Añate* (Ataun'en...), *Añatea* (Gatzaga'n...), *Añáte* (Amezketa'n), *Arzate* (Ataun'en), *Aizate* (Naíbarte'n), *Lujatea* (Eíbi'n), *Ikatzatea* (Arizkun'en), *Zentzatea* (Garde'n), *Saratea* (Oyeregi'n); edo anbelan inguruetan: *Malkora* (Elbetea'n, Berá'n), *Amileta* (Antzuola'n...).

Etxeak izenak airtuko dituzte: zelai, soro, baratz edo laínañetatik. *Zelai* (Bera'n...), *Zelaya* (Iantzi'n, Áraras'en...), *Zelhai* (Haltsu'n...), *Zelaikoa* (Gatzaga'n...), *Zelayeta* (Asteasu'n, Elizondo'n, Urdazuri'n, Lekarotz'en...), *Badazelai* (Eratzu'n), *Bazelayeta* (Lekarotz'en), *Aranzelai* (Galdakao'n), *Solua* (Autestia'n...), *Sologuren* (Kexana'n, Agiñaga'n, Gordexola'n, Etxano'n...), *Soroárte* (Itzia'r'en...), *Sorozabal* (Uzegi'n...), *Solozabal* (Zaldua'n...), *Bařensoro* (Zegama'n, Erezi'l'en, Árua'n...), *Beliosoro* (Itziar'én), *Goikosolo* (Respalditza'n), *Orituzaŕ* (Ereño'n...), *Orituoste* (Mañaria'n...), *Orituleku* (Abadio'n...), *Baratzaréta* (Zugaíramurdi'n, Sara'n...), *Baratzondoa* (Naíbarte'n...), *Baratzategi* (Donostia'n...), *Laŕain* (Atalo'n...), *Laŕańea* (Arizkun'en, Napaŕoa'ko Zubiet'a'n...), *Laŕańeta* (Izitz'en...), *Laŕinaga*, *Laŕińalde*, *Laŕinburu* (Gordexola'n), *Laŕinbe* (Ikaztegieta'n...), *Laŕineka* (Luyando'n...), *Laŕintza* (Beotegi'n...), *Laŕańet* (Gaŕalda'n...); inguruko gurutzéstatik *Aŕigurutze* (Oyaŕtzun'en), *Aŕikurutz* (Gatzaga'n), *Aŕikurutz-baŕena*, -koŕkoztegi, -juaniko (Oñati'n), *Burdinkurutz* (Gatzaga'n), *Gurutzondo* (Astigáraga'n...), *Krutexet* (Kanbo'n...), *Gurutziaga* (Erasun'en...), *Gurutzeaga* (Arano'n...), *Krutchaga* (Uztaritz'en, Uŕtzainki'n...), *Kurutzeta* (Aiheré'n...), *Kruzialde* (Baranbio'n...). Etxeai deituko zaiote *Areaga* (Bakio'n...), *Areta* (Donostia'ko Zubiet'a'n, Zizurki'l'en...), toki ondaŕtsuan daudenai;

Elgezabal (Zorñotza'n...), *Agoretxe* (Itsasondo'n...), *Aldarío* (Saria'n), *Aldarreta* (Ataun'en...), Iru-arotunak edo baster árgaltxoak baditue; *Jauregi* (Menagarai'n, Goŕdexola'n, Irura'n, Amezketa'n, Aya'n, Eŕnani'n, Zumaya'n...), *Jauregia* (Gulina'ko Agiñaga'n, Mendibe'n, Lekarotz'en, Amayur'en, Irurita'n, Arizkun'en, Zozaya'n, Árayotz'en, Zugaŕamuŕdi'n, Anotziba'r'en, Donamaria'n...), *Jauregiberí* (Luzaide'n, Izur'a'n, Asme'n...), *Jauregibarí* (Yuŕe'n...), *Jaraberí* (Árayotz'en...), *Jauregibería* (Oronotz'en...), *Jauregi-barí*, -*zarí* (Gordexola'n), *Jauregizaŕ* (Bakio'n: gauŕ dxoizeŕ esan oi da), *Jauregizárea* (Arizkun'en), *Jauzaŕea* (Irurita'n, Arayotz'en...), *Jauregibengo* (Zuazá'n), *Etxanojaurregi* (Etxano'n), *Treňajauregi* (Abadio'n), *Gaztelubería* (Kanbo'n...), *Gazteluzára* (Elbetea'n...), *Gaztelugoitikoa*, -*beitikoa* (Abadio'n), *Gaztelunea* (Oronotz'en, Etxaleku'n...), *Gaztelutxo* (Laŕabetzua'n...), *Dorén* (Irurita'n, Amayur'en, Arizkun'en, Bera'n, Olabide'n, Egularas'en, Eŕbiti'n, Beuntza'n, Egiaŕeta'n labar'en...), *Toŕe* (Lasaŕte'n, Zumaya'n...), *Toŕea* (Igal'en, Aduna'n...), *Toŕebaŕi* (Koŕtezubi'n...), *Toŕeburu* (Etxano'n...), *Toŕe-luzea*, -*motxa* (Zarautz'en), *Toŕetxiki* (Oyaŕtzun'en...), *Toŕezabal* (Galdakao'n...), *Bareñengotoré* (Ayangiz'en), *Alostórea* (Deba'n), *Aldazabaltoŕea* (Itziar'en), *Aldaztoŕe* (Lekeitio-ondoan), jauregi, gaztelu edo doŕe aspaldian izan badira; *Abelatx* (Eŕnani'n...), *Abeletxe* (Motriku'n, Elgeta'n, Ubidea'n...), *Agiñsa-saletxe* (Alkitza'n...), *Zarikoŕta* (Gatzaga'n...), *Txaŕiketa* (Forua'n), *Urdanegi* (Gordexola'n), *Boŕda* (Amezketa'n...), *Boŕda-aundia* (Pasaia'n...), *Boŕdakoetxea* (Zugaŕamuŕdi'n...), *Boŕdatxo* (Lezo'n...), bizitokiak baño lenago abeltegiak bazi-ran; *Akeŕ-lubarí* (Berǵara'n), *Azkonaŕzuloeta* (Deba'n), *Satoretxe* (Aŕasate'n), pizti-lekuauan badaude;

Zabala (Etxano'n...), *Zabalea* (Ero'n...), *Zabaleaga* (Getaria'n...), *Zabalburu* (Górdexola'n...), *Zabalbetxi* (Murga'n...), *Zabaleta* (Idiazabal'en, Árasate'n, La-saíte'n...), *Zabalotegi* (Azkoitia'n...), *Zabalegi* (Obanos'en...), toki gaŕbietan ezaŕiai. Mendi edo urialdean agerŕtzen diran etxeak izen egokiak dituzte: *Mendia* (Menoyo'n...), *Mendaŕte* (Luyando'n...), *Meridibehere* (Ahatsa'n...), *Mendibeheria* (Irisári'n...), *Mendialde* (Gaŕalda'n...), *Mendibil* (Izoria'n, Luyando'n, Zua-za'n, Górdexola'n, Eŕatzu'n, Iantzi'n, Oyártzun'en...), *Mendiburu* (Arberu'ko Donestebe'n, Biskai'n...), *Mendiondoa* (Lezaka'n, Uŕdazuri'n...), *Mendieta* (Menagarai'n, Agiñiga'n, Salmanton'en, Gordexola'n...), *Mendietxeberri* (Árasate'n...), *Mendigibel* (Leabu-ru'n...), *Mendiguren* (Gorozika'n...), *Mendizábal* (Áaras'en...), *Mendigorri* (Aiheŕe'n...), *Mendiko* (Kos-tera'n, Menagarai'n...), *Mendikoa* (Zeberio'n...), *Mendikotxe* (Legutio'n...), *Uria* (Gorozika'n, Eŕbi'n, Górdexola'n...), *Uriondo* (Salmanton'en...), *Uribe* (Ára-sate'n, Yufeta'n...), *Iribe* (Lazkao'n...), *Iriberrya* (Ariz-kun'en...), *Irigarai* (Mondolose'n...), *Irigoyen* (Izitz'en, Amayur'en, Aria'n...), *Irigoyenea* (Arizkun'en, Oyeregi'n...), *Irigainberria* (Irisári'n...), *Irigoinzahá-ŕeta* (Heleta'n...), *Iribarén* (Guesa'n, Uztogi'n...), *Iri-baréna* (Ripa'n...), *Iribarénea* (Arizkun'en...), *Iribar-ŕengoa* (Árteta'n...), *Iribarne* (Donepale'n, Arberu'ko Donemartin'en...), *Iribarňia* (Azpaŕne'n...), *Iribarénia* (Bera'n...), *Iriart* (Haspaŕaut'en...), *Iriarte* (Zizurkil'en, Andoain'en...), *Uriarŕie* (Olabezar'en...), *Iriarŕtea* (Irulegi'n, Áaras'en, Ostitz'en, Oronotz'en, Irurita'n, Árayotz'en, Zugarramurdí'n, Arizkun'en, Eŕatzu'n, Elizondo'n...), *Iriarŕenea* (Arizkun'en...), *Idiarŕt* (Ibil-tzieta'n...), *Idiarŕtea* (Ezkura'n, Gaŕtzain'en, Lekarotz'en...), *Idiarŕtia* (Árkiaga'n...), *Iribarri* (Oyártzun'en),

Iribarria (Bustintza'n...), *Iribarria* (Baigorri'n...), *Uribarria* (Yuŕe'n...), *Ulibarri* (Izoria'n, Respalditz'a'n, Ozeka'n...), *Ulizaŕ* (Maroño'n...). Eta ȝzeŕtako esan bear det asko ta asko dirala Euskal-eŕiko *Etxeberria*'k, *Etxegarai*'ak, *Etxaburua*'k, *Etxegoyen*'ak, *Etxeguria*'k, *Etxeaundi*'ak eta abaŕ?

Aŕizko eŕaiak dituzte gure mendiak eta an eta emen ikusten dira aitz tontoŕ buruzuriak eta bai ta ere z etasun oŕetatik izenak dituzten etxeak; *Aitza* (Zarautz'en...), *Aitzabe* (Oyarzun'en...), *Aizpe* (Beŕgara'n...), *Aizpea* (Legorreta'n, Altzo'n...), *Axpe* (Gaute-gitz'en, Mungia'n...), *Aŕibe* (Otxagabia'n, Arasate'n), *Aizpuru* (Galdakao'n...), *Aizpurua* (Azpeitia'n, Altzo'n, Donostia'ko Zubietan...), *Axpuru* (Izoria'n, Ayala'ko Retes'en, Goŕdexola'n, Laŕabetzua'n..), *Aŕburu* (Oyarzun'en...), *Aŕburua* (Zugaŕamurdi'n, Donestebe'n...), *Aitzaga* (Antzuola'n...), *Atxaga* (Forrua'n...), *Atxeta* (Elgeta'n, Orozko'ko Ibarra'n...), *Aŕkaitzaga* (Igeldo'n...), *Aŕiaga* (Aŕazuri'n, Azpeitia'n, Amasa'n, Olabezaŕ'en...), *Harriaga* (Sara'n...), *Aŕietxa* (Donostia'n, Oyarzun'en, Amezketa'n, Beasant'en, Zegama'n, Amasa'n...), *Aŕiola* (Orbaizeta'n), *Aŕietagan* (Ayangiz'en...), *Aŕegi* (Eauŕita'n, Orbara'n, Abauŕegaina'n, Abauŕepea'n...), *Haŕegi* (Gerezieta'n), *Aitzalde* (Albiztur'en...), *Aŕalde* (Astrain'en...), *Aitzar te* (Oyarzun'en...), *Aitzar te-aruzkoa*, -bedama, -onuzkoa (Eŕezil'en), *Atxar te* (Abadio'n...), *As-kondo* (Maňaria'n...), *Atxondo* (Ondaŕoa'n...), *Aŕondo* (Zerain'en, Zalgize'n, Murueta'n...), *Aŕondo* (Bera'n...), *Atxuri* (Orozko'ko Ibarra'n, Elgoibar'en), *Atxuritxo* (Elgoibar'en...), *Atxuriondo* (Beŕgara'n...), *Aŕizuria* (Laŕabetzua'n...), *Aŕibaltza* (Lumo'n...), *Aŕibaltzaga* (Oñati'n...), *Algori*, -zaŕ (Oyarzun'en...), *Aŕigoŕieta* (Zaldua'n...), *Aŕkaitzaundi* (Eŕezil'en...),

Ariandi (Gorotzika'n...), *Ariandia* (Lezo'n...), *Arluz* (Abadio'n, Antzuola'n...), *Arluzea* (Amayuí'en...), *Armendi* (Erezil'en...), *Aribiltoa* (Elbetea'n...), *Aribilaga* (Narbaite'n, Irurita'n...), *Arobi* (Abaurepea'n...), *ArgaÑea* (Arizkun'en...), *Argainea* (Aribendaritze'n), *Argaingana* (Sara'n...), *Arigoiko* (Etxegoyen'en), *Ariguain* (Ernani'n...), *Arizabalaga* (Arbaitzegi'n...), *Aritzete-txiki, -aundi, -beri* (Ataun'en...), *Arlepo* (Oyañzun'en...), *Arnaga* (Mungia'n...), *Arnabaré* (Getxo'n...), *Armurio* (Ataun'en...), *Azkarai* (Gorde-xola'n...), *Azkoe, -txiki* (Aya'n), *Azkue* (Gipuzkoa'ko Ibara'n, Itziaí'en, Elgoibar'en...), *Aloska* (Ataun'en), *Burkaitz-garaya, -berea* (Árayotz'en).

Basoak ugari Euskal-errian baziran; orain ez ainbeste. Etxen izenak erakusten digute aspaldiko aberrastasun ura: *Barutibaso* (Kortezubi'n), *Basoko* (Gordexola'n...), *Basabale* (Sondika'n...), *Basabaré* (Eratzu'n...), *Basabe* (Gordexola'n, Azpeitia'n, Galda-kao'n, Aretxabaleta'n...), *Basabe-baúena, —goena, —saletxe* (Erezil'en), *Basabeurutikoandia* (Etxano'n), *Basabeltz* (Berbara'n...), *Basobeltz* (Zarautz'en...), *Basabil, —ixtiki* (Erezil'en), *Basetxe* (Amezketa'n...), *Basakoetxe* (Laíauri'n...), *Basakoetxea* (Bilbo'ko Laíaskitu'n...), *Basatze, —erdi* (Laíabetzua'n), *Basaúbe* (Laudio'n...), *Basagoiti* (Durango'n...), *Basagoyen* (Andoain'en...), *Basaguren* (Otxandio'n, Abadio'n, Laíabetzua'n...), *Basalde* (Lekeitio'n...), *Basarité* (Azkoitia'n, Alkitza'n, Zarautz'en, Berbara'n, Mungia'n...), *Basarité-azpikoa, —garaikoa* (Beasain'en), *Oihanaírt* (Iholdi'n...), *Oihanaírtia* (Laíazabale'n, Askonbegi'n...), *Oihenaírt* (Árast'en...), *Basatxueta* (Laíabetzua'n...), *Basazabal* (Alkitza'n, Berbara'n, Donostia'n...), *Basozabal* (Sondika'n, Koñezubi'n...), *Basozabal-bekoa, —beikoa* (Oñati'n), *Basozabal-etxebarí* (Mungia'n).

Mendien gerizpean ere badira etxeak: *Arana* (Abadio'n, Menagarai'n, Olabezañ'en...), *Haran* (Berauten...), *Aranburu* (Aizarna'n, Oyaritzun'en, Gipuzkoa'ko Gaintza'n...), *Haranburu* (Lantabat'eko Donezteban'en...), *Aranaldea* (Arezo'n...), *Arangoiti* (Lumo'n...), *Aranguren* (Laíabetza'n, Maroño'n...), *Araneder* (Oyartzun'en...), *Altzolaran* (Irun'en), *Altzuaran* (Elgeta'n), *Astizaran* (Ariaran'en), *Goyaran* (Donostia'ko Zubietan'), *Zuríbaran* (Begoña'n), *Santuaran* (Itziar'en), *Landa* (Eskarotz'en, Galues'en, Bidangotze'n..), *Landa-eŕdikoa* (Murueta'n), *Landaberea*, *Landagaraya* (Eratzu'n), *Landaberria* (Arizkun'en...), *Landaburu* (Luyando'n, Lemoa'n, Begoña'n...), *Landakoa* (Naŕbarte'n, Gaŕtzain'en...), *Landaldea* (Arizkun'en...), *Landalde* (Lemoa'n...), *Landarite* (Aldude'n...), *Landazabal* (Baranbio'n...), *Landeta* (Respalditza'n, Lemoa'n, Koŕtezubi'n...), *Landakoetxea* (Aranatz'en...), *Oŕdoki* (Ibargoiti'n, Beko-Uŕaul'en, Garayoa'n...), *Oŕdokia* (Irurita'n...), *Ibaŕia* (Sada'n, Goŕdexola'n, Kexana'n, Eŕbi'n, Izoria'n...), *Ibaŕe* (Oyaritzun'en...), *Ibaŕgarai*, *Ibaŕgutti* (Goŕdexola'n), *Ibarguen* (Goŕdexolan, Izoria'n...), *Ibaŕgain*, *Ibaŕazpi* (Astiasu'n), *Ibaŕbeitu* (Ibaŕe'n...), *Ibaŕbuia* (Donegratzi'n...), *Baŕetxe* (Gabiria'n...), *Baŕetxea* (Legorreta'n...), *Baŕetxeguren* (Respalditza'n...), *Baŕbara* (Laudio'n...), *Baŕondo* (Zaratamo'n...), *Ibaŕondoa* (Naŕbarte'n...).

Zuaitz, zugazno eta landarien izenezko etxe asko baditugu. Ona batzuek; *Aretxa* (Menagarai'n, Izoria'n, Respalditza'n, Koŕtezubi'n, Mungia'n...), *Aritzabalo* (Oyaritzun'en...), *Aretxabala* (Menagarai'n, Izoria'n, Murga'n, Olabezañ'en, Goŕdexola'n, Galdakao'n...), *Aretxaga* (Etxano'n...), *Arizpe* (Ayangiz'en...), *Harispea* (Beko-Napaŕoa'ko Azkarate'n...), *Arezti* (Aba-

dio'n...), *Arizti* (Idiazabal'en, Aduna'n, Astiasu'n, Goizueta'n...), *Ariztiburu* (Oyaítzun'en...), *Aritzaga* (Beizama'n), *Aristegi* (Gaítzain'en...), *Aristizabal* (Irun'en...), *Harismendi* (Oses'en...), *Arizmendi* (Árazuri'n...), *Arizmendi-azpikoa*, —gañekoa (Zaldua'n), *Arizmendi-berí* (Amezketa'n), *Areztieta* (Ayangiz'en...), *Aretxeta* (Mendata'n...), *Amairuaretxeta* (Abadio'n), *Aritzabaleta* (Oyeregi'n...) *Ametxazuña* (Goídexola'n...), *Ametzaga* (Gueñes'en...), *Ametzaga-aurrekoia*, —azpikoa, —bekoa, —garai, —goikoia (Aretxabaleta'n), *Ametzola* (Bilbo'n...), *Amezketalaídi* (Aya'n), *Ametzkoíta* (Goídexola'n...), *Ametzi* (Árayotz'en, Igeldo'n, Aya'n, Gabiria'n, Bergráa'n, Andoain'en...), *Ameztegikua* (Lizaraga'n), *Ameztoi* (Menaire'n...), *Ameztoyeta*, —berí (Oyaítzun'en), *Artadi* (Gantegitz'en, Ibaíangelua'n...), *Artari-txulo* (Ataun'en), *Artegia* (Erbiti'n...), *Arteaga* (Zumaya'n, Altza'n, Arasate'n, Apatamonasterio'n, Getxo'n, Zerberio'n...), *Artebañena* (Gorotzika'n...), *Arteata* (Arasate'n...), *Arteetxe* (Berímio'n...), *Arteia* (Zestua'n...), *Arteixeta* (Mungia'n...), *Paguaga* (Oyaítzun'en...), *Fagoaga* (Urdazuri'n...), *Pagadi* (Aya'n...), *Pagai* (Gorotzika'n...), *Pagaldegaraya* (Kanbo'n...), *Pagaríte* (Sorabila'n...), *Pagasondo* (Baranbio'n...), *Lizaríaga* (Berastegi'n, Astiasu'n, Oyaítzun'en, Eínnani'n, Bera'n...), *Lizarídi* (Eíratzu'n, Urnieta'n...), *Lizaríditxipia*, —aundiaria (Bera'n), *Lizarídia* (Gaítzain'en...), *Lizaríburu* (Ataun'en...), *Lizaríena* (Azpa'n...), *Lizarígarate* (Oñati'n...), *Eloíriaga* (Koríezubi'n...), *Eloídi* (Motriku'n...), *Eloídia* (Árayotz'en...), *Eloírieta* (Astiasun'n...), *Eloírmendi* (Gipuzkoa'ko Gaintza'n, Donezteban'en...), *Eloírmendietxe* (Ataun'en), *Eloírdui* (Oñati'n...), *Aginaga* (Oyaítzun'en...), *Agiñaga* (Alkitza'n, Irun'en...), *Agiñaga-bekoa*, —goikoa (Gazte-

lu'n), *Agiñaga-etxeberi* (Anoeta'n), *Agiñegi Eŕezil'* en...), *Agiñazpi* (Astiasu'n...), *Agiñasaletxe* (Alkitza'n), *Agiñagalde* (Eŕezil'en...), *Aginazabal* (Laŕaul'en...), *Agiñeta-beri*, —zaŕ (Aya'n), *Aginetxe* (Azpeitia'n...), *Gorostadi* (Beŕiatua'n...), *Gorostiaga* (Azkarate'n, Zumaya'n...), *Gorostarzu* (Azpeitia'n...), *Korostondo* (Otxandio'n...), *Gorostitza* (Laudio'n...), *Garatzana* (Sorhueta'n...), *Azkarŕa* (Laŕabetzua'n...), *Azkaraga* (Zeanuri'n...), *Azkarŕdui* (Zaldua'n...), *Azkareta* (Oñati'n...), *Azkárta* (Gabiria'n...), *Astigariibia* (Motriku'n...), *Astigaranborda* (Irun'en...), *Gastigarŕea* (Banka'n...), *Altza* (Aramaio'n...), *Altza-txiki* (Oyaritzun'en...), *Altzaga* (Azpeitia'n, Erandio'n...), *Altzagarete*, *Altzaetxe* (Altzaga'n...), *Altzaŕate* (Amezketa'n...), *Altzaŕte* (Idiazabal'en...), *Alzat* (Gaŕalda'n, Oŕbaizeta'n...), *Altzate* (Lezo'n...), *Altzatsu* (Azpeitia'n...), *Altzeta* (Anzuola'n...), *Uŕategi* (Azkoitia'n...), *Uŕuzti* (Andoain'en...), *Uŕeaga* (Leaburu'n...), *Uŕeiztietza* (Motriku'n...), *Uŕestaratzu* (Ataun'en...), *Uŕetxaga* (Ayangiz'en...), *Sagastia* (Beruete'n...), *Sagastizabal* (Beizama'n), *Sagaŕdia* (Zugaŕamurdi'n, Uŕotz'en...), *Sagaŕdialdea* (Salmanton'en...), *Sagaŕdibeltza* (Gaŕtzain'en...), *Sagaŕdikoa* (Naparroa'ko Zubierta'n...), *Sagardoi* (Eskarotz'en, Aezkoa'ko Iriberti'n...), *Sagaŕdiazpia* (Bera'n...), *Sagaŕmendi* (Andoain'en...), *Sagaŕondoaa* (Gaŕtzain'en...), *Saŕmeneta* (Aya'n...), *Saŕminaga* (Goŕdexola'n...), *Sagaŕtzatzu* (Oyaritzun'en...), *Udariaga* (Elgeta'n...), *Madaria* (Goŕdexola'n...), *Gaztaňondoa* (Elbetea'n...), *Gaztaňaldea* (Zugaŕamurdi'n...), *Gaztaňegi* (Oyaritzun'en...), *Gaztaňadi* (Sorabil'a'n...), *Kastaňitza* (Goŕdexola'n...), *Moŕkostegi* (Andoain'en...), *Gerezeta* (Beruete'n...), *Intxauŕondo* (Berastegi'n, Lazkao'n...), *Urkiza* (Zal-

dua'n...), *Urkidizaŕ* (Astiasu'n...), *Sunhari* (Árast'en...), *Zugaŕ* (Senpere'n...); *Otamendi* (Áfasate'n...), *Otamendi-baŕena*, —*berí*, —*etxeberí* (Abalzisketa'n), *Otamendinea* (Lazkao'n...), *Otegi*, —*txo* (Erezil'en), *Otegienea* (Gerezeta'n...), *Oteginea* (Gipuzkoako Gaintza'n...), *Otondo*, —*azpi* (Igeldo'n), *Otondoa* (Eáratzu'n...), *Albitxo* (Górdexola'n...), *Albitxu* (Lazkao'n, Elgeta'n, Itxaso'n...), *Albitzu* (Legofeta'n, Erezil'en...), *Albitzuri* (Elgoibar'en, Amezketa'n...), *Albiztegi* (Elgeta'n, Alkitza'n...), *Itxaso* (Andoain'en...), *Intza* (Urnieta'n...), *Inztegi-zabal* (Árasate'n), *Itza* (Otxandio'n, Kexana'n, Menagarai'n...), *Itzeta* (Aya'n...), *Intxuste* (Otxagabia'n...), *Iñárea* (Irurita'n, Beintza-Labayen'en...), *Iñalea* (Nárbaré'n...), *Iñaran* (Lekarotz'en...), *Iñaldea* (Gaŕtzain'en...), *Mimena* (Beotegi'n...), *Mimentza* (Lanteno'n...), *Isasi* (Baranbio'n, Respalditza'n, Górdexola'n...), *Isasti* (Oyaritzun'en...), *Isastia* (Elizondo'n...), *Txara* (Arano'n...), *Arantzabe* (Albiztu'r'en...), *Arantzatzu* (Górdexola'n...), *Arantzamendi* (Motriku'n...), *Arantzatea* (Bera'n...), *Idazelaia* (Eáratzu'n...), *Irabien* (Morga'n...), *Irabi-goikua*, —*azpi* (Baliaŕain'en), *Irabaŕen* (Itzal'en...), *Aŕdantza* (Zumaya'n, Berímio'n, Etxegoyen'en...), *Beratzadi-berí*, --*zaŕa* (Zarautz'en), *Beratzaluze* (Deba'n...), *Beratzanea* (Lizarŕta'n...), *Beratzena* (Elgeta'n...), *Laŕa* (Amurio'n...), *Laŕabe* (Izoria'n, Agiñiga'n, Laudio'n...), *Laŕabea* (Legutio'n...), *Laŕagoyen* (Beko-Napaŕoa'ko Azkarate'n...), *Laŕagoŕia* (Górdexola'n...), *Laŕako* (Eŕigoitia'n...), *Laŕakoetxe* (Lasaŕte'n...), *Laŕalde* (Irisaŕi'n...), *Laŕaldea* (Irurita'n, Arizkun'en, Elizondo'n, Eáratzu'n, Gaŕtzain'en, Lekarotz'en...), *Laŕaldia* (Donibane Lohizun'en...), *Laŕamendi* (Olague'n, Jutsi'n, Getaria'n...), *Laŕamunua* (Lekarotz'en...), *Laŕat* (Otxagabia'n...), *Laŕatxuri*

(Arano'n...), *Laŕazabal* (Laudio'n, Begoña'n...), *Laŕea* (Respalditza'n, Goŕdexola'n...), *Laŕeburuia* (Kanbo'n...), *Laŕegoyen* (Eŕatzu'n...), *Laŕe-etxebería* (Donibane Lohizun'en...), *Laŕeta* (Amezketa'n, Forua'n...), *Laŕetxipi* (Irun'en...), *Laŕondo* (Itxasu'n, Ahatsa'n...), *Laŕtxea, —maxtería* (Lekarotz'en), *Almitze* (Berobi'n...), *Abarizketa-azpikoa, —garaikoa* (Beasain'en), *Azentzina* (Mungia'n...), *Idaŕeta* (Astiasu'n...), *Ilaŕaga* (Azkoitia'n...), *Ilaŕegia* (Naparroa'ko Zubietta'n...), *Ilaŕdo* (Amiskutzeko Kamu'n...), *Ilaŕazu* (Tolosa'n...), *Ilaŕatxota* (Zizurkil'en...), *Garagaríta* (Oyaŕtzun'en...), *Garagorí* (Andoain'en...), *Garagareá* (Oronotz'en...).

Etxe batzuek bestien menpetasunean, bizitegiak izan baño lenago, egonak dira, beren izenak ageŕtzen dutenez: *Astigaránborða Agiňasaletxe...* Auetako askok etxe-nagusiarena galdu dute: *Abeletxe, Boŕda...* Ori bera geŕtatzen zaigu *Maistería* deituakin; baditugu *Maiztería* (Garde'n, Garayoa'n, Aribé'n, Garalda'n, Orbara'n, Orbaizeta'n...), *Maistaŕena* (Nuin'en...), *Maisteŕena* (Amayur'en, Elgoiaga'n...), *Mais-teretxe* (Osinaga'n...). Moŕdotuak dauden baseŕiai izen bat danai ematea saritako gauza izan oí da; bakoitza banaitutzeko, *goikoa* esango zaio bati, *bekoa* bestiari, *erdíkoa* ari, *azpikoa* oneri; ofelakoak ugari itzaldi onetan aitatu ditut.

Euskal-eriko uriak, eŕialdeburu diranak eta Ebro ibai aldean daudenak kendu ezkerro, txikitxoak dira, naiz baseŕidun, naiz pilotuak izan; elizen inguruetaan bakaŕik bizitegi-moŕdoskak ikusi leikez, eta bizitegi auek, basetxeak bezela izenak dituzte, etxekuen jatorriko etxet atik aŕtuak askotan. Maiz eleizaren ezaŕkeran egoten da etxe oien eta urbileko baseŕien izenen etorkuna: *Elizalde* (Elduayen'en, Zizurkil'en, Zuma-

ya'ko Aríadi'n, Azpeitia'n, Andoain'en, Bergara'n, Aretxabaleta'n, Oñati'n, Ezkirotz'en, Gañalda'n, Aria'n, Aezkoa'ko Iriberi'n...), *Elizaldetxo* (Azpeitia'n...), *Elexaga* (Laíabetza'n..), *Elexalde* (Beotegi'n, Aramayo'n, Orozko'ko Urgoiti'n, Arakaldo'n, Mañaria'n...), *Lezalde* (Lanteno'n...), *Elizaldea* (Lekarotz'en, Elbetea'n, Elizondo'n, Arizkun'en, Árayotz'en, Ezkuña'n, Beintza-Labayen'en, Azkarate'n, Intza'n, Bera'n, Berruete'n, Donamaria'n...), *Elizaldia* (Ezpeleta'n, Askain'en...), *Elizanire* (Mutiloa'n...), *Elizazubia* (Lekarotz'en...), *Elizondo* (Zizurkil'en, Gipuzkoa'ko Ibarra'n, Andoain'en, Tolosa'n, Ataun'en, Aezkoa'ko Iribéri'n, Uztugi'n...), *Elizondoa* (Zugáramurdi'n, Aritz'e'n...), *Elizondobería* (Eratzu'n...), *Leskuren* (Gueñes'en...), *Elizamendia* (Garitzain'en...), *Elexpiti* (Murueta'n...), *Elixabehere* (Luzaide'n...), *Elexabe* (Aretxabaleta'n...), *Elizpuzua* (Betelu'n...), *Elizaburu* (Eaurta'n...), *Elizburuaundia* (Uztugi'n...), *Elexpuru* (Beriatua'n...), *Elizegia* (Lekarotz'en...), *Eleizegi* (Amezketa'n, Alegi'n...), *Elizabide* (Maule'n...), *Elizabidia* (Kanbo'n...), *Ejizaga* (Eugi'n...), *Elexaga* (Zeanuri'n...), *Elizagarai* (Árbendaritze'n...), *Eleizagarai* (Amezketa'n, Aretxabaleta'n, Bunuze'n...), *Elizagarate* (Andoain'en...), *Elexoste* (Aramayo'n...), *Elexoste-bekoa*, —*erdíktoa* (Aretxabaleta'n). Eleizak badituzte etxaguntzak eleiz-gizonen bizitokiak diranak: *Elizetxea* (Naibarre'n, Napaño'a'ko Gaintza'n, Napaño'a'ko Gaztelu'n, Ainhize Mondolose'n, Uharte-hiri'n, Irurita'n, Eratzu'n, Elbetea'n, Oyeregi'n, Oronotz'en, Árayotz'en, Zugáramurdi'n, Garitzain'en...), *Apezarena* (Ustaritz'e'n, Garayoa'n, Orio'n...), *Aphezarena* (Sara'n...), *Apezena* (Lantze'n, Etxaleku'n, Orokieta'n...), *Apezenea* (Mugiro'n, Arezo'n, Arano'n, Aranatz'en, Latasa'n, Bera'n, Doneztehane'n, Oitz'en,

Afayotz'en, Arizkun'en...), *Apezerena* (Zia'n...), *Apezenetxea* (Zozaya'n...), *Apezetxea* (Irurita'n, Leazkue'n...), *Apezanekua* (Ergoyena'ko Dorau'n...), *Abadene* (Mungia-Bakio bitarítean...), *Abadetxea* (Amoroto'n...), *Abatetxe* (Ubidea'n, Elgoiba'r'en...), *Bikarioenea* (Oriyo'n...), *Bikarionea* (Lezaka'n...), *Bikarienea* (Goizueta'n...), *Bikarioetxe* (Ataun'en...), *Bikaritegi* (Donostia'ko Zubieto'n...), *Bikariozanarékoa* (Etxari-Aranatz'en), *Bereteeretxe* (Ainhize-Mondolose'n...), *Eretoretxea* (Lekarotz'en, Beizama'n...), *Eretoraenia* (Laázabale'n...), *Eretoranea* (Ératzu'n...), *Ertoínea* (Amenduze'n...), *Elizainzinea* (Arizkun'en...), *Elizaitzina* (Arueta'n...), *Kapelania* (Gaítzain'en...), *Koajutorenea* (Amezketa'n...), *Apaztegi* (Ezkioga'n...), *Apaiztegi* (Astigarraga'n, Alkitza'n...), *Apategi* (Aizarna'n...), *Apeztegi* (Ezpeleta'n, Anhauze'n, Oíbara'n...), *Apaiztegia* (Berastegi'n...), *Apeztegia* (Ératzu'n, Gaíalda'n, Atalo'n, Belatu'n, Bera'n, Eribit'i'n, Narbarité'n...), *Apheztegia* (Sara'n...). Vinson'ek *Apheztegi* hauz-apezen bizitegia dala esaten du—*demeure de l'abbé (laïque...)* (1) —. Prantzia'ko euskaldunen artean *hauz-apeza* gure alkate edo ugaldunen antzeko agintari bat zan (2); noiz edo bein Vinson'en iritzia egiazkoia izatea baliteke; baña nik ikasi detanez *Apeztegi*'k Bidasoa'tik aruntz Bidasoa'tik onuntz bezela adierazo nai du geienetan. Eleizako mirabien etxeai deitzen zaiote:

(1) VINSON, *loc. cit.* 552 of.

(2) «Les Basques ne crurent pas mieux faire qu'en confiant la garde de leurs antiques libertés à l'autorité chargée du dépôt de leurs croyances religieuses. Cet usage de confier par délégation le pouvoir civil à l'abbé de la paroisse (*hauz-apeza*) passa tellement dans les moeurs du pays, que, même après la substitution des laïques aux clériaux, le nom d'*abbé* désigna l'officier civil jusqu'à l'édit de 1767. Aujourd'hui même, le nom de *hauz-apeza* est aussi souvent employé parmi les Basques que celui de «maire» (*major*) pour désigner l'officier civil. — *Recherches historiques sus le Pays Basque, par l'abbé P. HARISTOUY. Bayonne-Paris, 1883, 18°. id. 134 of.*

Sakristaukua (Amoroto'n, Elorio'n...), *Sakristabanekoa* (Unanua'n...), *Padaretxe* (Oñati'n...), *Seroetxea* (Gipuzkoako Gaintza'n...), *Seroraetxea* (Elorio'n...), *Serotegi* (Aduna'n, Aya'n, Aizarna'n...), *Serotegia* (Naŕbaite'n, Arizkun'en...), *Serorategi* (Mugere'n...), *Seroretegi* (Aizarnazabal'en...), *Seroretegia* (Gaintza'n, Azkarate'n, Aŕiba'n, Napaŕoa'ko Gaintza'n...), *Serorena* (Betelu'n...), *Seronenea* (Elizondo'n...), *Serorenea* (Donamaria'n, Naŕbaite'n...). Eleiz-mirabe emakumeak egikizun aundiak zituzten lenago, ez eleiz-nagusietan bakaŕik baita baselizetan ere; lekaimeak bezela bizi ziran.

Orain agertuko ditugun izen asko naiz basefienak izan urietakoakin pilotuak joan bearko dute, ogibideak adierazten dituztenak batez ere; ugari dira onelakoak baita ere etxearen etorkizuna edo ezaŕkera erakusten dutenak. Ala deitzen diote: udalena danari edo izan danari *Konzejir-etxe* (Aizarnazabal'en..), *Eŕikoetxea* (Eŕatzu'n, Goizueta'n...), *Eŕikoetxe-beŕi,-gibela,-zaŕa* (Elizondo'n), *Eŕia-baita* (Elgoŕiaga'n..), *Baleko-etxea* (Elizondo'n...); landeretxeari *Ospitalia* (Zugaŕamuŕdi'n, Amizkutse'ko Donemigel'en, Irisari'n...), *Ospitalenea* (Elizondo'n...); espetxeari *Kaŕtzela-zaŕa* (Bilabona'n...); sendagilea bizi dan etxeari *Medikorena* (Oriyo'n...); sendakitegiari *Beko-Botika* (Oyaŕtzun'en); ikastetxeari *Eskoletxea* (Zugaŕamuŕdi'n, Gartzain'en, Lekarotz'en...), *Eskolazaŕa* (Gaŕtzain'en...); ikaslararen bizitegiari *Maestronekoia* (Etxari-Aranatz'en...), *Maestruenea* (Eŕatzu'n...), *Maistronea* (Irurita'n, Elbetea'n...), *Maistruarena* (Arizkun'en...), *Maisuenea* (Gaŕtzain'en...), *Maistorenai* (Egiaŕeta'n...), *Maixuenea* (Gipuzkoako Gaintza'n...), *Maitzuzaŕa* (Burgi'n), *Maistrutxonea* (Goizueta'n); jolastokiari *Bolaleku* (Eŕezil'en), *Eŕebote-etxea* (Irurita'n);

enparantzan edo enparantza aldian ezaritzen dan bizilekuari *Plaza* (Zugarramurdi'n, Almandotz'en...), *Plazaetxe* (Igeldo'n...), *Goiko-Plaza* (Laudio'n), *Plazabarrena* (Aizarnazabal'en...); kalean edo kale-muturian dagonari *Kalea* (Gipuzkoako Gainza'n...), *Kalebarrena* (Luyando'n...), *Karika* (Eaurta'n, Espaiza'n, Uŕnieta'n...), *Karikaburua* (Luzai-de'n...), *Kantoi* (Erezil'en...), *Kantoikoa* (Idiazabal'en, Zumaya'n...); aroztetxeari *Benta*, —*berria*, —*zaŕea* (Gaŕtzain'en), *Bentaberri* (Naŕbaŕte'n...), *Bentaberria* (Árayotz'en...), *Bentazarra* (Mugaire'n...), *Bentatxuri* (Otxandio'n...), *Ostatu* (Lekarotz'en...), *Ostatua* (Elbetea'n...), *Ostatuzarra* (Aya'n, Zoŕnotza'n...), *Ostatuberri* (Bera'n...), *Ostatuenea* (Goizueta'n...), *Beitiostatua* (Olague'n...); ardangelari *Ardandegia* (Elezondo'n...), *Aŕdandeginea* (Lezaka'n...), *Tabernazar* (Azantza'n...), *Taberna-zaŕa* (Itzia'r'en...), *Taberna-zaŕea* (Zilbeti'n...); sagardoa egiten dan etxeari *Dolarea* (Beintza-Labayen'en, Zugarramurdi'n, Amanyur'en, Doneztebe'n, Naŕbaŕte'n, Árayotz'en, Arizkun'en...), *Dolarea*, *Dolagaraya*, *Dolantxea* (Irurita'n), *Dolaetxea* (Arizkun'en...), *Dolaretxe* (Begoñia'n...), *Dolatxea*, *Dolatxe-etxeberri* (Elizondo'n), *Dolareta* (Árayotz'en, Oronotz'en...), *Tolare* (Oyaritzun'en...), *Tolarea* (Areso'n, Goizueta'n...), *Tolaretxea* (Elgoiaga'n...), *Tolareta* (Donamaria'n...); saleroritzako tokiarri *Dendaberri* (Ataun'en Uŕnieta'n...), *Dendanea* (Laŕaun'go Lekunberri'n...); fuñ-fuñ jotzailearen bizitegiari *Tanborin* (Uŕtzainki'n...), *Danbolin* (Egiaŕeta'n, Uarite'n...), *Danboliñea* (Uŕotz'en, Azantz'a'n...), *Danboliñenea* (Lantze'n, Elizondo'n...), *Danborinarena* (Garalda'n...), *Danbolinzaŕanekoa* (Unanua'n...), *Danbolintxo* (Goizueta'n...), *Txanbolea* (Uŕnieta'n...); aŕilangileanari *Argina* (Espaŕta'

n...), *Argin*, —*beri* (Aya'n), *Árgingua* (Motriku'n...), *Árgintxoa* (Mendata'n...), *Árgiñano* (Afazuri'n...), *Árgintzano* (Lazkao'n...), *Árgindegi* (Erezil'en, Anoeta'n, Ezkioga'n, Eñnani'n...), *Árgindearítxetxe* (Gipuzkoako Ibaia'n...), *Árgiñaaenekoa* (Etxari-Aranatz'en...), *Árgiñanea* (Erezil'en...), *Árginerena* (Bera'n, Eñatzu'n, Elizondo'n, Elbetea'n...), *Árgiñene* (Oyaritzun'en, Gautegitz'en...), *Árgiñena* (Oñati'n, Iantzi'n, Zolina'n...), *Árgiñenea* (Leaburu'n, Lekarotz'en, Irurita'n, Urdazuri'n, Erasun'en, Donamaria'n, Oronotz'en, Narbarte'n...), *Árgiñarena* (Gaialda'n, Amayur'en...), *Árginerena* (Anoziba'r'en, Arteta'n...), *Argiñerena* (Napaoa'ko Zubietan...), *Árgintxobaita* (Bera'n...); zuarozkintzako lantegiari *Sutegi*, —*txiki* (Ataun'en), *Sutegia* (Urdazuri'n, Zugarálmurdi'n, Elizondo'n, Lekarotz'en...), *Sutegizaŕ* (Goizueta'n...), *Suteigañea* (Irurita'n...), *Eŕmentegia* (Aezkoako Iriberry'n...), *Eŕmentaldegi* (Okiya'n...), *Rementaldegia* (Beintza-Labayen'en, Azkarate'n, Áriba'n, Betelu'n, Areso'n, Iantz'i'n...), *Rementeriabaita* (Aranatz'en...), *Rementeriako* (Laudio'n...), *Eŕmentari-zaŕa* (Zorrotza'n...), *Arotx* (Garayo'a'n...), *Arotxa* (Mañeru'n, Olague'n...), *Arostegi* (Donegratzi'n, Abauregaina'n, Aezkoako Iriberry'n...), *Arostegia* (Irurita'n, Araitz'en, Urdazuri'n, Bera'n...), *Aroztegia* (Eñatzu'n, Lekarotz'en...), *Arozetxea* (Elizondo'n...), *Arotzena* (Latasa'n...), *Arotzarena* (Gaialda'n, Amayur'en, Napaoa'ko Zubietan, Azantza'n, Larunbe'n, Eñatzu'n, Abauregaina'n...), *Arotzanea* (Orokieta'n, Beruete'n, laben'en...), *Arotzenea* (Irurita'n, Elizondo'n, Arayotz'en, Urdazuri'n, Elbetea'n, Narbarte'n, Mugiro'n, Oronotz'en, Oyeregina'n...), *Arotzenia* (Iantzi'n...), *Arotsenia* (Iatsu'n...), *Arotsaenia* (Laiaun'go Lekunberri'n...); zurgiñen biziokiari *Zúrgina* (Garayo'a'n...), *Zúrgiñarena* (Itxan...)

so'n...), *Zurgiñenea* (Áruitz'en, Irurita'n, Iruritzun'en...), *Aroztegi* (Lumo'n, Azpeitia'n...), *Arotzena* (Oyaátzun'en, Oñati'n...), *Arotzanea* (Beóbi'n...); *zamaígiñenari* *Zamaígin* (Ekai'n...), *Zamaígiñenea* (Arakil'ko Etxaéren'en, Oderitz'en...), *Zamaígiñena* (Intza'n, Etxaleku'n...), *Zamaíginena* (Beuntza'n...), *Zamaígilenea* (Elbetea'n, Irurita'n...); *jostundegiari* *Jostundegi* (Legoréta'n...), *Sastrekoa* (Napañoa'ko Zubiet'a'n...), *Sasternea* (Zugaáamuúdi'n, Elizondo'n, Irurita'n...), *Sasternea* (Urdazuri'n...), *Sastrínea* (Eíatzu'n, Naábarité'n...), *Sastrerena* (Árdaitz'en, Ziaurítz'en...), *Sastrearena* (Azantza'n, Garayoa'n, Oronotz'en...), *Sastreabaita* (Bera'n...), *Sastrienia* (Lezaka'n...), *Dendalgi* (Uánieta'n...), *Dendaritea* (Irurita'n...), *Dendarinea* (Ezkura'n...), *Dendarienea* (Árayotz'en, Elizondo'n...); eta ala *Labari* (Izitz'en, Saíes'en...), *Labeaga* (Galdakao'n...), *Labegoikoa* (Erezzil'en...), *Labalde* (Goizueta'n...), *Labekoa* (Aretxabaleta'n, Geániká'n...), *Labekoba* (Luyando'n...), *Labekoetxea* (Irun'en...), *Labetxe*, —txu (Mungia'n), *Eulenea* (Uánieta'n...), *Euntxena* (Olondriz'en...), *Eunzelerena* (Arakil'ko Iribéri'n...), *Zapatari* (Arano'n...), *Zapatagilenea* (Naábarité'n, Irurita'n, Gaátzain'en, Aranatz'en, Goldaratz'en...), *Zapatariarena* (Betelu'n...), *Zapatarinea* (Ezkura'n...), *Zapatariena* (Biuáun'en...), *Zapatañerena* (Árteta'n...), *Baáberetxe* (Ataun'en...), *Baáberenea* (Irurita'n, Elbetea'n, Amaryur'en, Uárdazuri'en, Arizkun'en, Oronotz'en, Oyeregí'n...), *Baáberania* (Ustaritze'n...), *Baáberena* (Gelbentzu'n...), *Baáberzaárena* (Olague'n...), *Baáberozaáneko* (Etxari-Aranatz'en), *Baáberitonea* (Elizondo'n...), *Arakiñenea* (Arano'n...), *Aragendegia* (Bera'n...), *Okinenea* (Eíatzu'n...), *Gasinea* (Gaátzain'en...), *Gasnenea* (Elizondo'n...), *Gupelategi* (Uáda-

dazuri'n), *Teleria* (Luzaide'n, Areso'n, Naibarre'n...), *Teleri-azpikoa*, —erdiakoa (Ataun'en...), *Teleginenea* (Areso'n...), *Teletxea* (Zugarramurdi'n, Bera'n ..), *Zilargiñenea* (Doneztebe'n...), *Auntzaina* (Luzaide'n...), *Albaiterakua* (Aulestia'n..), *Albaitarianekoa* (Etxarí-Aranatz'en...), *Upain* (Oñati'n...), *Silerone*, *Auspakindegia*, *Txiribitilene* (Oyaritzun'en), *Kotxeroarena* (Zolina'n...), *Eskribanonea* (Astiasu'n...), *Eskribauenea* (Mutiloa'n), *Lizenziaduenea* (Oriyo'n...), *Letrauko* (Lekeitio'n...), *Almirantearena* (Garayoa'n...) (1), *Almirantenea* (Oriyo'n...), *Kapitanenea* (Errederi'n...), *Zaldunarena* (Orikain'en, Eguares'en...), *Alkatezañeneko* (Unanue'n...). Oyaritzun'en kaleko etxen izenak aldatzen dira etxeak; ala eri aítan lenago *Patxikane* zan bizitegia, *Perminene* da gaur, eta aspaldiko *Beko-Botika*'ri, *Don Felizene* orain deitzen zaio.

Érdel-jatoria duten izenak edestu ditut; naiz ez txukunak izan, egokiyak dira. Ala gerztatzen da, beste askoren artean, Zizurkil'ko *Portxeta* baseriakiñ. Izen au jakin-erazo ziran gizonari galduen nion:—¿Etxe ori arkipeduna (atarpeduna) alda?—Bai, erantzun zuan arek, *arkupe* oŕmatuak baditu Eta nerekiko esan nuen: ¿Nundik eta nola etofi ote zan Zizurkilalaño *portxe* gaztelarezko itza? Oriyo'n bada bizitegi bat *Portxetaenea* deitua; Zizurkil'ko *Portxeta*'taren batek egiña izan liteke.

Garagaŕtza'n badira lau etxe *Karitzelakoa*, *Koŕeoka*, *Poŕtalekua* eta *Potxotxua* izendatuak. Gauŕ Árasate'ko auzategia dan eri txiki ori, quri aŕesiduna izan ote da noiz baiten? Alako itxura badu eta *Porta-*

(1) Napaŕoa'ko almirantiak ez ziran itxas-gizonak. Ikusi nere idazti *La vida civil y mercantil de los vascos a través de sus instituciones jurídicas*. San Sebastián 1923, 77 of.

lekuak eta Potxotxua izenak zetasun ari ikutzen dutela dirudi.

Guda-gerتاera ospatsuak euskal-etxentzat izen berriak ekaři dituzte: ala *Alkolea*, Motriku'n, *Troya*, Usurbi'l'en, *Sebastopol* Zumaya'n, Donostia'n Usurbi'l'en, Árasate'n, Tolosa'n, Alegi'n, Sokoa'n...; eři oietan euskaldundua agertzen da gauř itz ura: *Sagastipol* esaten diote.

Uřutiko uri-buruen izenak dituzten etxeak badira: *Paris*, *Londres*, *Babilonia*, Usurbi'l'en; *Karakas*, Zumaya'n, eta abař.

Done-izenak dituztenak, batzuek bai beñepein, noiz baiten baselizak izanak dira noski: *San Prudentzio* (Getaria'n), *Santesteban*, *Santurtze*, *San Bizente* (Gořdexola'n), *San Milan* (Zizuriči'l'en), *San Martin*, *San Juanzař* (Gatzaga'n), *Santa Klara* (Zumaya'n), *Santiago* (Irun'en, Donostia'n, Aya'n, Zumaya'n...); *Santiago* geienak ur eítzean daude; Konpostela'ko bidien gañean zeřbait ikasteko gauza ona izango da ořela izena duten bizitegien ezagutza.

Gizonen edo emakumien izenezko etxeak ere badira: *Juantxe* (Ero'n), *Filipitxo* (Orotz-Betelu'n), *Txalot*, *Txantxot-Txarlot*, *Santxot XVI* gařen eunkadan—(Eugi'n), *Perutxo* (Arano'n), *Fřanziskotxo* (Nagore'n), *Gilen* (Arakil'ko Etxeberi'n, Eaurta'n), *Grégorio* (Izitz'en), *Juan Migel*, *Juan Esteban* (Uarite'n), *Juan Beltrán* (Artieda'n), *Joakintxo* (Burgi'n), *Lorentx* (Auritze'n, Otxagabia'n), *Madalen* (Erigoiti'n), *Paskual* (Guesa'n), *Patxiko* (Zizuri-aundi'n), *Plazida* (Sara'n), *Txomintxiki* (Zestua'n), *Onpedro*, *Onroman* (Burgi'n), *Donperu* (Gipuzkoa'ko Ibařa'n, Beizama'n), *Santxo Garde* (Ustarotz'en), *Santxoyerito* (Gorde-xola'n).

Sařitako gauza da Euskal-eřiko luřalde batzuetan

—Napañoa'n batez ere—iraslia edo etxekua zein dan etxearen izenak agerítzea. Ez Napañoan bakařik, Pran-
tzia'ko Euskal-Erian, Gipuzkoa'n eta Bizkaia'n ere
bai, ořelakoak baditugu, baña Bidasoa'tik onuntz
urielan, ez baserietan; *Txminenea* edo *Antonenea*
izendatuak mendiko bizitegi gutxi izango dira; Bida-
soa eta Urumea'ko ubidētan zenbatu liteke batzuek
ala ere. Azkue gure Euskaltzainburu jakintsuak uste
du geritzen dala ori toki oietan etxeak pilotuak dau-
delako eta baserai bezela izendatzea zaiňa dalako (1).

Izen oiek erakutsiko digute maiz etxearen jatorí
zaŕa. ¿Zenbat Santxo eta Lope euskaldunak ote ditu-
gu gaur? Txit gutxi; lenago ez, etxen izenak esaten
dutenez: *Ansonea* (Elizondo'n), —*Anso*, *Antxo* eta
Santxo berdin dira—*Ansorena* (Astrain'en, Uŕtasun'
en, Burutain'en...), *Antxoenea* (Uŕnieta'n...), *Antxo-
neña* (Zozaya'n...), *Antxonea*, *Antxonezaŕea* (Lekar-
rotz'en), *Txantxorena* (Zubiri'n, Zia'n, Burutain'en...),
Txantxikonea (Elizondo'n...), *Santxotenea* (Irun'en),
Santxorena (Gulina'n...), *Santxoenea* (Eŕenderi'n...),
Santxinea (Elbetea'n...), *Santxena* (Bidangotze'n...),
Sansetenea (Elbetea'n...), *Txantxonekoa* (Unanua'n),
Lope-enea (Ataun'en...), *Lopena* (Zestua'n...), *Lope-
rena* (Aŕe'n, Sarasate'n, Zia'n, Uŕtasun'en, Eugi'n,
Abauŕegaina'n, Aribé'n...), *Loperenea* (Aldatz'en...),
Lopitzxena (Etulain'en...), *Lopitzonea* (Aldatz'en...).
Beste antziñako izen batzuek badauzkate etxeak: *Iñoren-
a* (Ekai'n, Gulina'ko Agiňaga'n...), *Enekonea*

(1) «En la tierra de Sancho el Grande son relativamente pocas las casas que tienen nombres propios descriptivos, por ser còmpactos casi todos sus poblados y difíciles por lo mismo de singular descripción; al paso que en otras regiones la dispersión de sus habitantes permite apreciar si están sobre el camino (*Bidegain*), bajo la peña (*Azpafern*), junto a la iglesia (*Elizondo*, *Elizalde*), en la planicie de una vega (*Ibarzabal*), en la espesura de un acebedo (*Gorosarí*), de un encinal (*Artesarí*), de un hayedo (*Pagasarí*), etc., etcétera.» *Morfología Vasca*, por RESURRECCIÓN MARÍA DE AZKUE. Bilbao, 1925, 118 cr.

(Irurita'n...), *Eŕnantena* (Zilbeti'n...), *Eŕnantenea* (Luzaide'n...), *Eŕnantonea* (Elizondo'n...), *Tristatenea*, *Gastonea* (Árayotz'en); izengain edo izengain-sustrai zaŕak ere bai: *Peritzena* (Eŕazkin'en...)—*Peritz* da Napaŕoa'ko len-lengo ageŕkaietan *Perez* gauŕkoa—, *Semekonea* (Elizondo'n...)—*Semen'*dik dator *Jimenez*.

Ena edo *enea* atzizkiaren bitaŕtez etxeko nagusi edo egoilearen izena ageŕtzen da geienetan; aien ezi-zena ere bai askotan: *Kojoenea*, *Momutzenea*, *Motzarena*...; edo beren ogibidearena: *Árgiñena*, *Arotzarena*, *Zamargiñena*...; jatoríko bizitegiarena bai ta ere: *Ituríotzenea*, *Otegienea*, *Iturburuena*... Nagusi batek etxe bi baditu, biak izen beŕdiňa eukitzea gerá-ttu liteke: Aritzú'ko *Mitxerítxerenaren* jabeak Olague'n erosi zuten etxe bat: *Mitxerítxerenaren* esaten diote one-ri ere.

Gure *ena* edo *enea*, *enia* da Prantzia'ko euskaldunentzat: *Joanoenia*, *Eskeŕenia*, *Harietenia* (Donibane Lohizun'en), *Bausenia* (Kanbo'n), *Indianoenia* (As-kain'en), *Morokurenia* (Laŕesoro'n), *Bidarátenia* (Ez-peleta'n), *Barberania* (Uztaritze'n), *Iribarňia* (Azpaŕ-ne'n), *Indarátenia* (Anhauze'n), *Ezpondaenia* (Oses'en), *Pełotipienia* (Donibane Garazi'n), *Arotsenia* (Jatsu'n), *Aŕbelenia* (Eiheralaŕe'n), *Bełokenia* (Gerezeta'n), *Mitxotenia* (Gaŕoze'n)... Luchaire'n iritziz *enia* Lapurdi'n esaten dute; beste Prantzia'ko euskal-luŕaldetan *baita* da atzizki aren ordeku (1). Nik jakin detanez Lapurdi'n eta Bidasoa'ren értzean dauden napaŕ-eŕi batzuetan darabilte *baita*. Donibane Lohizun'go kale mutuŕ batian aŕdangela bat dago; alde batetik idazkun au dauka: *Nun dago Piaríño-baita?*; eta bestetik au:

(1) «*Enia* est surtout répandu dans le Labourd. D'autres régions se servent de *baita* «chez», mais parfois aussi ces deux postpositions sont concurremment usitées dans une même localité».—*Études sur les idiomes pyrénéens de la région française*, par ACHILLE LUCHAIRE.—Paris, 1879, 153 or.

Emen dago Piarriño-baita. Piarriño'ren ardangela ori ospatsua izan bear du Donibane'n. Badira an *Urđin-baita*, *Urķixo-baita*, *Eleizalde-baita* eta abaŕ; eta Naparroa'n, *Panpará-baita*, *Maritxo-baita*... Bera'n, *Morón-baita*, *Otxoteko-baita*... Lezaka'n *Ameka-baita*, *Pablo-baita*... Donestebe'n. *Baita'k*, etxe adierazi nai du, L. L. Bonaparte'k esaten duanaz (1).

Eŕi askotan *ena*, *enea*, *enia* atzizkien órdaingoa *koa*, *kua* edo *gua* izaten da: *Benturakoa*, *Suŕakua*, *Pepetxikikoa*, *Ankuŕkua* (Antzuola'n), *Anpodokua*, *Arǵinguia* (Motriku'n), *Golpenekua*, *Laŕgonekua*, *Txitintxonenekua* (Getaria'n), *Txokolarokoa* (Legatz-pia'n), *Kantoikoa* (Idiazabal'en, Zumaya'n), *Beŕaondokua*, *Baltxongua*, *Jose martingua*, *Kalengua* (Elgeta'n), *Muŕgikoa* (Uŕuña'n), *Justenekua*, *Albaiterrakua* (Aulestia'n)... Etxari-Aranatz eta Eŕgoyena'n onelako izen asko dira: *Martxonekoia*, *Beŕnaenekoia*, *Juantxonekoia*, *Laŕtenekoa*, *Txaŕtxenekoa* (Etxari'n), *Etxeberíkoa*, *Txomiñenekua* (Lizaŕabengoa'n), *Sandonekua*, *Doŕaubarenekua*, *Aldonekua* (Unanue'n), *Zaŕberenekua*, *Ameztegikua* (Lizaŕaga'n), *Apezanekua*, *Peŕkixanekua* (Doŕau'n).

Etxearren izena aldakaitza izaten da; Oyaŕtzun'go kaleko geŕtaketa ez da maizkoa; noiz baiten jatoriko izena galdu gabe beria ártzen du etxeak etxekuaren izengoitifik. Ona ikasbide batzuek.

Árasate'ko *Mendi-azpikoa* baseíari *Taulero* esaten diote. ¿Badakizute zeŕgatik? Etxe oŕen azkeneko nagusiaren aitona ipui asko zekiena zan eta edeslari guztiz yayua: *Fabulero* ezizenez ipińi zioten bere urteideak; gizon onen seŕmea *Tablero* izan da danentzat eta biłoba *Taulero*; eta bizitegiak izengoiti abek ártu

(1) Ikusi LUCHAIRE, op. cit. 159 or.

ditu; *Fabulero* lenbizi, *Tablero* geroago, *Taulero* oraiñ.

Aŕasate'n ber tan, Garagaŕtza'ko auzotegian, *Inzegi-zabal* etxea dago; eun urte gutxigorabera izango dira an gizon zeŕbait ar duragabe bat bizi zala; mendi-ra joan zan beiñ ikatzkintzara eta sasi ga ean bere txama a utzi zuben; eta lanean ibili zan bitar tean auntz batek ukor de bat jan zion. O dutik *Manga* deitu zio-ten eta *Mangena* etxeari.

Aizaŕna'ko baseŕitar  batek geiegitxo edan zuen noski ta dinbidanba bazijoan alzuen eran etxe aldera;  lako batian erori zan eta oinkada bat ere eziñ emanik zegoen. Norbaitzuek joan ziran ari jaikitzen laguntzera eta auetako batek galdetu zion:— Ze?  zu ere *ala kat e* alzabiltza? *Kat e* esaten zaio gizon aren bizitegiari *Irabide* izendatua.

Gazteiz'ko igespidetik Prantzira zijoazen Napoleon'en gudalariak, *Zubikua* Antzuola'ko baseŕian eg aria zutela aito tu zuten; etxekoandre za rak esnea eske ni zien; zu ut on bat eranda gero gudamutil aie-tako batek geyago eskatu zuen ki nuak egi az eta *plus encore* esanaz; eta atxuak erantzun zion:— Ankur ? Prantzesai emoteko emondakua be naikua dok. *An-kur ua* da ordutik baseŕiaren izena.

Gatzaga'go *Lakitegi-txiki* eta *Olaun-bekoa* etxeai, *Tranpena* eta *Txoriyena* esaten diote, *T anpa* eta *Txoriya* izengoitziz ber tako gizonak izan zituztelako; eta beragatik Tolosa'ko *Ilaratzu'*ri, *Aldaba*; Murueta'ko *Beaskoetxe'*ri, *Txikerena*; Yureta'ko *Ibaiondo'*ri, *Kakatza*; Zizurki l'ko *Ilaratzota'*ri, *Motzane* eta abar.

Amaitzeko garaia ba da. Asieran esan dedana beríztuko det emen: aígaltxoa irudiko zaitzuela itzaldi au; epaitu nazazue asmo onagatik, nere aítegi makalagatik ez. Erein ditudan azi aleak luí oparoan zildu litekeanak dira; nik *ekin* det; *jarai* dezala ni baño tfebeagoa danen batek, Aita Lhande'n gogamen eder au aztu gabe: éuskaldunen egiazko mazmároa bere etxearen izena da; onek esaten du dana: antziñatasuna, lana, zindotasuna (1).

ETXEGARAI'TAÑ BONIFAZIO.

(1) «Le orai blason du Basque c'est le nom de sa maison: cela dit tout: antiquité, labeur, honneur...» LHANDE, op. cit. XXV or.

Etxegarai 'tar Bonifazio euskaltzain beri jaunaren itzaldia Erumon Intzagorai euskaltzain jaunak egin zion erantzumena

Emen zaudeten guziyok, ongi dakizute: Bonifazio Etxegarai jauna Euskaltzain aukeratu dala, ta gaur datorkigula Euskaltzaindiaren etxe ospetsuan sartzera.

Entzun diyogu bere saérako itzaldi ederá, ta naiko txalo bildu ditu. Txalo oyek ordea, dar-dar jaí naute: lausotu zaizkit begiyak: adimena ere zerbait itzali zait, ta emen nagokitzute, itxaso asaíearen erdian, margul eta ito-bear dabilen arántzalea bezela: begi sutsu ta zorotzez, alde batera ta bestera begira. Izaíra nai, ta izañik ez: argi-txinta bat ikusi nai, ta guziya ilun: eguna opa, ta eguna urutí: oltza zar bat naikoa nuke arbin ontatik irteteko; bañan ez. Igeriyan edo nola nai, eutsi nai nuke nere soña uraren gañean.

¿Ez ote zan, Euskaltzaindian, ni baño gizon entzun eta jakintsuagorik, Etxegarai jaunari erantzuteko? Bai noski. ¿Ez ote zuen edozein euskaltzaiñek, nik bezin eder ta goreski itzaldi-erantzupen auxe mol-datuko? Baita ere. Bañan ni aukeratu naute, ta nik ez diyot arazo oni ukapenik erantzi nai; ezin nezakelako lenbizi, euskaltzaiña naiz - ta, ta bigaén, txikitako adiskide bati neronek erantzutea, egoki deritzadalako, naiz itzaldi ontan txotxabar ustel asko bildu.

Badiña bai, Euskaltzaindian, gizon jakintsu asko; bañan ez dute jakintsuak beti mai ederénetan jan bear: iñoz utzi bear zayo, medar ta zezela danari, alako

toki goifiya, ez noski berari dagokiyolako, bai ordea, aldiz-aldiz jakinduriyak baño geiyago, maitetasunak esan lezakelako, ta korapilo oni, eltzen diyon nik, estuardi ontan, zerbait ere belaondoa zuritu nai baldin badet.

Maitetasuna dakart; jakinduri gutxi; txiki ta beltx ta erdi-uŕetxindor ikusi ninduelako, Euskaltzaindiak eman zidan, bere Jauregi ederéan bizi-izateko eskubidea. Baldin adimen-baŕenak aztertu balizkit, xaŕantxa lepondoan jaŕi-ta, atariyan lotuko ninduen, edo bekañeko galanta jaurti-ta, satsetara bota.

Etorí naiz, asko maite dedan Zumayara: beti ernai, itxasondoan, bizi-bizi, apaŕa bezela, irazartzen dán eŕi maitera: Euskaleriko itxas-bazteŕean, ondar biguñaren gañean, apatx eta apatx urte ta mendeetan zoriontsu bizi dan urira, ta Euskaltzaindiaren izenean, agur maitetsu bat dagerkiyot.

Iñora uste biziz etortzekotan, onunz uste osoz gatoz euskaltzañok.

Amak semetxoak bere magalpean bezela, alaxe euki zituen Zumayak Etxegarai Karmelo ta Agirre Domingo, ta Zumayak ondotxo daki, oso gure-gureak zirala bi euskaltzale argitsu oyek. Gañera, Euskaleriko zantzoa dakargu, ta jaso bezait eŕi maite onek, gure biotzaren mami-mamitik, zirpuilik gabe, bereganotz dariyogun maitetasuna.

Jaso bai ta entzun...

* * *

Txinguriya, gauza txiki ta maxkala izanaŕen, puska galantaren zale izaten da: etxe-ingurutan dabiltzan galtxori edo buŕiroyak, berak bezanbateko ogi pusjeta, mokuan isegi nai luteke. Neri beste ainbat gertatzen zait: txinguri, ta puska galantaren zale:

galtxori, ta mokoan otaza nai: ez dezute nere itzalditzen ezer ikusiko, txinguríyen anken dardaña baño.

Etxegarai jaunak naiko ta naiko ale eder jaurti dizkigu bere zugatzetik; nik mixpildu bear ditut surtara datozen gaztañak. Lan ederak dituzten euskaltzañak badira: oyen santzoa, euskal - idazkiyetan, oyanean edo basoan kukuarena bezelaxe da: entzungari ta gozoa, zugatz eta alor guzitan, intza bezela, erazten dan oyua.

Kukuak umeak egin omen zituen, ta gorde gorde-rik ipiñi, berak bakařik zekiyen toki eskutuan... Amilotxak toki gordea asma, ta bertan, maxke-maxkel zetzaten umeak, jan zizkiyon. Kuku gaxoak etzuen geroztik zorionik izan:

Ora or goiko
arixtitxo baten,
kukuak umeak
egin yozak aurten:
kukuak egin,
amilotxak jan:
jauxé bere kukuaren
zoritxaña zan!

Bonifazio Etxegarai jauna itzaldi bikañez apaindua etori zaigu. Bere kukualdiko lan edo umiak auŕez-aúrez igaro zaizkigu: aiňbeste baseri izen, aiňbeste txoko ta toki maitagarrien xeŕenda!

Etxegarai-en aurétik, gure lankide argitsu Eleizalde zanak, umetaldi eder ta ugariya erditu zuen, ta or dabiltz, bata ta beste, bere izerdi adoretsuak eragindako kukutxuak. ¿Amilotxak jango ote ditu? Ez nuke nai iñolaz: orduan bai esan genezakela: jauxé bere kukuarren zoritxaña zan!

Bonifazio Etxegarai jaunak beste izen asko bildu ditu, ta gañera, zertatik eta argatik datozen izen oyek,

bere itzaldi mamitsuan azaldu digu. Ez da alper ibili: Euskaleriya, alde guzitistik zeaztu du, ta iñondoko izenik kufunenak ekaři dizkigu, erleak luzaroan, lore artean, biltzen duen eztioratzi balira bezela, gure abo zapaloen gozagari.

Erlea beti maitagarriya da: erleak biltzen ditu, bere eztenaz, lili guziyetatik, lore-zukoak: txuri, goři, orि, aře ta laruetatik; bañan osoro minkatz mokopean da-karzkiyen meyak, guziyak abarazkan ipintzen ditu, gozo-gozo. Berdin Etxegarai jaunak, abarazka batean ekaři dizkigu gozo zaizkigun izenak, bañan agiyan mertxilki zebiltzanak, bayean iraisi baño lenago.

Beřiz dasaizuet: ez niyon nik erantzun bear: base-txe ta tokizenak bildu ta aztertzeko neroni gauz ez naizelako: geyen-geyenaz jo-ta, *Ategori* esango nuke; ta arantza-leak esan oi dutenez, baldin txautxa ur-bazteorean sortu ta iltzen bada, sei ilabete baru, txautxa-artean ibiltzeko bezanbateko uařua dakart; ez beneptein neri luzeagorik eskatu.

Bonifazio jauna, aspaldiko adiskide maitea det: ta adiskidetasuna zerbait bazala-ta, neri egotzi dizkidate itzaldi-erantzupenaren txorabiyuak.

* * *

¡Erantzun bear onek, onek ematen dizkit estualdi petralenak! Neronek gutxi jakin: beste aldez gutxi ibiliya naiz, ta Etxegarai jaunak egin duen lan edera egitekotan, asko jakin ta ibili bear da. Ongi ibili da: ez du bazterik utzi, Euskaleriko usai gozorik, an eta emen, usmařu gabe, ta ořetxegatik noski, menditik datořen garo-orgaren usai gozoa bere itzaldiyak ugari dakin.

Biarnon ere izan da, ta andik ekaři dizkigu euskal-

-izen usaitsu abek: *Azpilda, Nabartzি, Gazteluberi, Aitzeger, Mendiondo, Aizaberি.*

Etxegarai-en izen-talde luze orek Euskaleriya gorresten du, ta berau, beste edozein efiyen auŕez aurkezteko iyoldia, lakarika dakar.

Beste eritaldeak aztertu litezke, ta iñork ez du gureak aňako adore izan, bizitoki diran etxeak izendatzeko. Zoazte an baŕena zear: ango naba, ordeka ta larin luzeak igaro itzazute; ez dezute basetxe asko idoroko; ta aldamenez dabiltzan laisa ta eŕekatxoak, mara-mara beren urak ixurika, izenik gabe dijoaz. Izango zituzten iñoiz, bañan astu dira. Mendiak ere beste ainbeste gertatu zaye, ta geyen-geyen ezagutzen ditugunak, edestiyetan leŕo-leŕoz aipatu-ta datoaz.

Edozein gizonek inguru dabilzkiyon gauzak maitaro izendatzen dituenean, oyetarozko maitetasuna bezanbat aitortzen du. Gure asabak luŕaldea asko maite zutela, edozein ukalondotik ageri da. Lur utsak ordea ez du zoramenik, aldamenez eŕeka edo itxaso, edo mendi, edo basoa auzotar maitetsu ez badu. Jainkoak gain-gaiňeko luŕaldea eskuratu digu: itxasoa bertan daukagu: ibai ta eŕekatxoak, emakume marats baten buruko eŕetena bezin garbi, oyanean beruntz datozkigu, Euskaleriko adats edeŕean; mendi aberatsak uŕe. Ta ainbeste basetxe diran luŕaldean, ezin izan zitekean lur-mokoru bat ere izenik gabe: mintzak zerion izen edeŕa bazter guzitan artzitu zan. Etxea zala-ta: *Aŕetxe, Ibaŕetxe, Etxenagusi, Bordatxuri Lapuŕetxe.* Ibai eta ituriya zala-ta: *Ualde, Ugalde, Ubaŕenea, Ituŕitza, Iturburu, Iturtxoko, Eŕeka, Eŕekalde.* Zubia zala ta: *Arzubi, Arazubi, Arzubiaga, Zubialde, Zubiauŕe.* Ihara, boli edo eŕota zala-ta: *Igara, Aizeŕota, Eŕotaburu, Bolibar, Bolinaga, Bolueta, Bolunburu.* Bidea zala-ta: *Altzubide, Arbelbi-*

dia, Bidegain, Arbide, Añozpide, Landerbide. Luña edo lañña zala-ta: *Zelaya, Bañensoro, Goikosolo, Baratzategui, Larain, Larunbe.* Auzoa zala-ta: *Auzoetxe, Auzokalte.* Aitz edo arkaitza zala-ta: *Aizpe, Axpe, Aizpuru, Atxeta, Arkaitzaga, Atxuriondo, Argorizar, Arluzea.* Basoa zala-ta: *Baútibaso, Basobeltz, Basabe, Basetxe, Basagoyen.* Zugatzak zirala-ta: *Aretxabala, Arizpea, Ametzola, Amezti, Artadi, Arteaga, Pagarte, Pagasondo, Lizarburu, Lizargarate, Elormendi, Elordui, Agiñegi, Agiñasaletxe, Agiñagalde, Gorostiaga, Gorostarzu, Altzaga, Uresti, Urreztarazu, Gaztañádi, Morkoztegi, Albitzuri, Urkidizar.*

Ta ez ditut tokiyetako izenak aipatu, basetxe edo baseziyenak baño. Tokizenetan asiko banitz, ez nuke zortzi egunean amaituko. Aipatu ditudan izenak Etxegarai jaunaren itzaldikoak dira: ez det nere alorétil ezer ekaři.

Arazoak ere eman oi ziyozen izena, nagusiyaren edo arazodunaren etxeari: ageri dira: *Tolaretxe, Argiñenea, Zamargiñenea, Zapatagilenea, Maisuenea, Serorategi, Maizterena.*

Eři aundiyen izen erbestařak badabiltz banan-baña-ka: *Sebastopol* dakar Etxegarai-ek: beronek jakin lezake, badirala Altzako gañean: *Tuniz, Londres, Arjel-aundi ta Arjel Etxeberi;* ta Usurbil'en ez da noski aipu gabeko etxea, plazaren erdiyan ageri-agéri dagon París.

Giza-izenak ere banaturik dabiltz: *Perutxo, Pelipene, Txantxorena, Txantxo - efeka, Antxonea, Txantxinea,* ta noski ongi ezaguna Donibane Lohizun *Piařinoren baita.*

Izengoiti edo izunak zerbařit jaři digute basetxetan: *Taulero, Katre ta Ankurkua* dakarzki Etxegarai-ek.

Gure arantzaileak aberats eta etxejabe izan balira, bagenituen onezkerro: *Jainkomaitia, Axukre, Batsamára, Atraka, Mixkirix, Mielka, Txardieta ta Lanbaza*. Jakin nai nuke nondik ote datozen emen bertan Zumaya'n: *Txotxa-apaindu, Urtaiangoa, Kaldes ta Tantanenekoa.*

* * *

Gure *toponimia* geyen-geyentsu lurkoña da. Luéko adatsetik zinzilik ez dauden izenak, gutxi dira: ta gutxi abek, edo etxe edo gaztelu edo jauregi-en batean kabiya daukate: beste batzuek *labe-ola-igara*-tik sortuak dator; beste batzuek Elizaren babesean goxogoxo bizi dira.

Tokizenak, nolaz idatzi alaz geyenean gugana dator, ta eriyak darabilzkinetatik idazkuntzakoetara, aldakuntza izan oi da. Ara zer diyon Kanpion gure lankide jakintsu jaunak. «Tokizen bat idazkiyetatik jasoa, non edo non ezarri nai danean, aldamenean jaŕi bear zayo, eriak abož daramana». Eriyak *Munaríz* ta *Mendilorí* maiz ekartzen ditu, ta antziñako idaztiyak dakartenez, *Amunaŕiz* ta *Mendielorí* dira.

Gertatu liteke, eriyak darabilkiyen izena ta idazkuntzakoa biyak osoro aldatuak etortzea, batere antzik gabe, ez arpegi, ez azal ta ez jantziyez. *Otxagabia* idazten da, *Otxagi* esan oi da. *Jaurieta*, idatzi ezkerro, *Jaurka* beriz aboz. *Oreaaga* ez da izen bakaŕez ibili: *Oyarria* ta *Goerria* zala esan digute.

Badago ortaz naiko lan. Tokizenetan bertan nai-koia sorfzen zayo Euskaltzaindiari. Izen da izenak apalean bildu litezke, bañian apaleko guziyak ez dira senide, aurkide izanaŕen. Senide diranak etxe batean bildu bear dira, ta etxe asko eragiten diranean, orduan igaŕi genezake, zenbat ataletatik sortuak diran tokizen eder eta egoki oyek.

Senideak ez dira alkaréen gainka jaí bear; *aurizki*, *artizki*, *atzizki* ta *alkarekiko* erazkiz datozena badariguna. Oñela izan liteke berezipen alde bat.

Ez dira abek alpeñikako lanak. *Scientia, ordenatio rerum scitarum* omen da, ta guk, ain garbi, ituñikoa ur leyañak bezala, jasotzen ditugun izen abek, buru ta jakinduriz mañan jaí bear ditugu, beste eñialdeak egin dutena, berdin eta tajuz egin dezagun, ta ainbesteren gurekiko esamez galgaña ziaro uldu ta kendu.

A atzizkiya da, ta tokiyaren bakana esan nai omen du: *Aran, ibar* aditzen ditugu, bañan bakanago noski: *Arana ta Ibaña*.

A ori beste gedin edo *vocalak* ordezten omen dute: *Igozkue, Azkue, Arano, Elorrio, Lizaru*. Badu a onek laguntzaile aberatsa: *ti: Arizti, Ariztia, Ametzti, Ameztia*. Beste lengusu bat ere bai: *zu: Ametz, Ametzu, Ametzua; Elo, Elotzu, Elotzua*.

Aga- atzizkiak zenbat senide-talde pixtu ez ditu? *Latsaga, Olatzaga, Elorriaga, Makatsaga, Usandizaga, Kareaga* ta asiko banintz guziyak lokañian jartzen, Gipuzkoa berari zanko-lokañi edera egingo niyoke.

Keta ta *eta* k-abek ere berebiziko senide-taldea ekañi digute: *Arieta, Goronaeta, Amezketa, Abaltzizketa, Gaintxurizketa*.

Gure *toponimiaren* sorkera, geyen geyenean, izeinen alkarekiko erazpena da. Ala diyote Azkue eta Kanpion gure lankide maiteak. Eraspen onen lenbizi-ko mañan jaí genezazkike: *zugatz, landare* ta *lili* izenak: *aritz, sagar, iñar, gorosti*. Bigañen mañan, luñaldeak berez dauzkan gauzak: *aitz, bizkar, egi, buru, aran, ibar, lañe, leor*. Irugañen mañan urez murgilduak: *ibai, eñeka, elur, iturí*. Laugañen mañan egoera adierazten dutenak: *alde, arte, be-*. Bosgañen

mañan zenbat *margo* edo neurí adierazten dutenak: *bi*, *goñi*, *txuri*, *luze*, *zabal* ta seigañen mañan etxe ta ingurukoak: *etxe*, *bide*, *eiher*, *iri*, *eliz*, *muga*, *ol*, *zubi*.

Izen abek noski onela ataltzen dira: Izen, *aurizki*, *artizki* edo *atzizkiakin*: *Zubieta*, *Laŕondo*, *Ibaŕeta*, *Landatxo*, *Zumeldi* ta *Arizti*. Bi izen alkari erantzi-ta: *Bidetxe*, *Ibarzulo*, *Basaran*, *Lapurtxulo*. Bi izen, bat nagusi ta bestea zendiña (sustantivo y adjetivo) *Etxeberi*, *Oyanbeltz*, *Mendizorrotz*, *Atxuri*, *Ubero*, *Zarauts*, *Pagadizabal*. Abek atzizkiakin: *Bidetxeta*, *Uberotegi*, *Txakurtxoloeta*. Ta iru izen ere orpoz-orpo: *Altzibarbaso*, *Beŕobituri*, *Erotetxezubi*, *Atxelandarbaso*.

Gure Euskaltzainburua ikutzen ditu bere *Morfología* ederéan arlo abek, eta ara zer dion: Toponimia deitzen dan arloan ez datorkigu aditza (verbo) beñiere langile. Morfologiako beste atalak ordea, langile purukatuak dira: *composición*, *derivación*, *declinación* bañan areago lenbiziko orixe (composición). Baztar geyenak izenez oretxek bete dizkigu.

Eta ez da Azkue jaunarenzat atzizkiya, artizkia baño. Ta gauza bikaña iragartzen digu. Itxaseŕi batean, bere erderazko izena *Robles* euskeratu nai zuten, ta *Ariztak* ipiñi ziyyeten izentzat. Etszekiten noski, diyo Azkue jaunak, *Arizketa* edefaren beri.

Badira gure toponimian ulketak: *N* ultzen zaigu euskaldun askoren aboan: *Lemona*, *Lemua* dator; *Zestona*, *Zestua*; *Árona*, *Árua*. Aldakuntzak ere bai: *rz*, *rtz*, *ts* egin oi ditugu: *Ortzirala*, *ostirala*; *Sagartsa*, *Sagasta* ta *Ayertza*, *Ayesta* noski.

Ta jaŕaitzen du Azkue jaunak—Urte askoko bizialdiya Jainkoak Eleizalde guré lankide maiteari eman bezayo—Eleizalde jauna zeruan da. Jainkoak bere

altsoan jaso zuen. Aren ordez Etxegarai Karmelo elorízan, Karmeloren ordez Bonifazio datorkigu.

* * *

Ordu dalako, beroni ongi-etoríya eman nai, diyot. Emen, Zumaya'n jayua da berau, emen sortu ta aziya, ta ezin lezake Zumaya'k Etxegaraitařik aztu.

Euskerak ziñez maite ditu Etxegaraitařak, ainbeste lan bere alde, egin dutelako; ta abek dirala-ta, Euskera bera asko goresten baldin bada, ez dabil atzetik Zumaya bera. Etxegarai ta Zumaya, bat batez bezela, luza-roan ibili dira. Zumaya ama zan: Etxegaraitařak semeak, ta seme onak bezela, irabasten zuten guziya, amari igortzen ziyoten.

Ez du Zumaya'k Etxegaraitařik aztuko. Bonifazio-rentzat jai eder bat gertu degu, ta ontan etzuen Zumaya'k gibel ta zear egon bear. Euskaltzañok, Bonifazio lankidetzat aukeratu-ta, Zumayara gatoz, beronek jaři dezayon semeari, euskaltzain-lanerako, biyotzaren gañean-bear duen lenbiziko mintza.

Jaso bezait Etxegarai jaunak Euskaltzaindiaren ongi-etoríya. Euskaltzaingorako ořen izena aipatu bat, beriala ořatzak zuzen jaři ziran, agiyan batera ta bes-tera urduri-xamar zebiltzan ořatzak.

Ez daukagu azturik, ořen anai Karmelo zañaren sa-řaldiya: Azpeiti'n izan zan jai eder ura. Itzaldi eder bat Karmelo'k egin ondoren, sutsu ta bizkor erantzun ziyon ainbeste maite degun Eguskitza gure lankideak, ta abegi onenaz, Euskaltzainkideak esku bigun ura estutu ziyoten.

Iñork etzekiyan gerora zer gerta zitekean: ez dira etorkizuneko gauzak gizonen eskualdira jeixten; ta ez ditu ikusi, danik ere begirik zořotzenak, etorkizuneko maipean zužpertu nairik dabiltzan gauzak: batzuek

pozgarí datozkigu; besteak mingarí: mingarí etorí zitzaigun Karmelo'ren ilberiña, ta naigabeak menperatu ginduen txanda luzez.

Ez ditu berialakoan arintzen opatxurák, zura gañean diran malkar eta akatsak: zurgiñak ongi daki gauz onen berí. Guk ere ongi dakigu, Karmelo'ren eriyotzak egindako malkorák ez dirala berialakoan arintzen. Etxuen Euskaltzaindian luzaroko egunik igarro: sartu bezin laxter, irten zitzaigun, ta ildakoaren utsuna bete bear zan. Ez da emen langile gabeko txablik: euskeraren mendian onuntz eta aruntz gabiltzan artzayak gera, ta alderdi guziyetarontz ibili bear degu zaimena. Bonifazio, ¿zein egokiyago, zu baño, anayaren orde? ¿Zein ate jo bear genuen, generaman arazoari ongi erantzutekotan? Ate asko zeudela gure deyaren zai, badakigu; bañan zure etxeán bertan afea jotzea egokiyena zan, iñork ez daki-ta, etxetarák bezin ongi, ildakoaren maindire eder eta zuriyak biltzen eta tolesten.

Jainkoak artarako gai egin zaitu. ¡*Ongi etorí beaz!*

* * *

Ora or goiko
ariztitxo baten
kukuak umiak
egin yozak aurten :
kukuak egin,
amilotxak jan,
jau bere kukuaren
zoritxaña zan!

Euskaltzaindia, basorik-baso, mendirik mendi, batabil, euskeraren kukualdiya egiten. Zenbat lan ta zenbat izerdi!

Alegiñik aundiyanak euskera zutitzeko, beronek dagizki. An eta emen, Euskaleri guziyan kukutxuak erditzen ditu... Ez bitza iñolaz amilotxak jan. Ez bezayo iñork eragozpenik jaři! Euskera gurea da; mintzoera bigun ta aberatsa. Jainkoak eman zigun. Jainkoak emandako gauz edeŕa, biyotzaren uŕezko kutxan gorde bear da.

Ta esanak esan.